

Filozofická fakulta Univerzity Karlovi – Ústav světových dějin

Diplomová práce

Cyril Mrázek

Komunity bekyň ve městech regionu *La Flandre romane* v pozdním středověku

Beguine communities of late medieval cities in the region of *La Flandre romane*

2021

PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Ph.D., Th.D

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

*Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu mé práce PhDr. ThLic. Drahomíru
Suchánkovi, Ph.D., Th.D za rady a pomoc při psaní této práce.*

Anotace

Tato práce se zabývá komunitami středověkých bekyň, které žily v městech regionu Francouzských Flander. V kontextu jednotlivých měst a komunit bekyň se zabývá vybranými písemnými a hmotnými prameny, jejichž jazyk výpovědi a symboliku jsou podrobeny kritickému čtení a analýze z hlediska sémiologie středověké kultury, genderových vztahů a sociálních vazeb. Výsledkem je syntéza těchto kontextuálních, metodologických a narativních perspektiv v ucelenou představu bekyň Francouzských Flander.

Klíčová slova:

Bekyně, bekináže, Francouzské Flandry, náboženské komunity, gender, heterodoxie, Tournai, Lille, Douai

Abstract

This thesis focuses on the communities of medieval Beguines who lived in the cities of the French Flanders region. In the context of the individual cities and communities of Beguines, the thesis deals with selected written and material sources, whose language of testimony and symbolism is subjected to critical reading and analysis from the point of view of the semiology of medieval culture, gender relations and social ties. The result is the synthesis of these contextual, methodological, and narrative perspectives into a comprehensive idea of Beguines of the French Flanders.

Keywords

Beguines, Beguinages, French Flanders, religious communities, gender, heterodoxy, Tournai, Lille, Douai

Obsah

Anotace	4
Klíčová slova:	4
Abstract	4
Keywords	4
1. Úvod.....	8
1.1. Základní pojmy	10
1.1.1. Bekyně.....	10
1.1.2. Bekináže	12
1.1.3. Francouzské Flandry	13
2. Zdroje.....	16
2.1.1. Odborná literatura.....	16
2.2. Historické Dokumenty	17
2.3. Písemné prameny	18
2.3.1. Polemiky a kritika ze strany kléru.....	19
2.3.2. Narativní prameny	23
2.3.3. Administrativní dokumenty.....	25
2.3.4. Inkviziční protokoly	26
2.4. Hmotné prameny	27
2.4.1. Konventy	27
2.4.2. Obrazové dokumenty	28
2.4.3. Piety, votivní předměty a movitá hmotná kultura	29
3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku 31	
3.1. <i>Náboženské cítění</i>	32
3.1.1. Vědecká kontroverze.....	33
3.1.2. Historický kontext díla a naše vnímání problematiky.....	35
3.2. Prostor	37

3.2.1.	Symbolika prostoru	42
3.3.	Čas.....	45
3.3.1.	Čas a narace.....	46
3.4.	Společnost	48
3.4.1.	Toussaert a bekyně	50
3.5.	<i>Náboženské citění a bekyně Francouzských Flander</i>	52
4.	Tournai a polemické narativní prameny	54
4.1.	Tournai	54
4.1.1.	Flanderské město	55
4.1.2.	Královské město	56
4.1.3.	Centrum diecéze	57
4.1.4.	Bekináže v Tournai	59
4.2.	Gilles Li Muisis.....	60
4.2.1.	Čas, děj a historie bekyň v díle Gillese Li Muisise	61
4.2.2.	Bekyně v prostoru v díle Gillese Li Muisise	64
4.3.	Gilbert de Tournai	65
4.3.1.	Čas, děj a historie bekyň u Gilberta de Tournai	67
4.3.2.	Bekyně v prostoru v díle Gilberta de Tournai	69
4.4.	Syntéza	71
5.	Lille a tři listy.....	74
5.1.	Bekináž Sainte Élisabeth.....	76
5.1.1.	Penny Galloway	77
5.2.	Spor burgundského vévody s dominikány	80
5.2.1.	Věcný obsah	80
5.2.2.	Výpovědi v kontextu	83
5.3.	Bekyně v roli subjektu	85
5.3.1.	Historie a historizace subjektu	85
5.3.2.	Gender textu a žánr společnosti.....	88

6.	Pieta z Douai	93
6.1.	Prostor města	94
6.2.	Bekináž Bernarda Pilate	96
6.3.	Pieta	97
6.3.1.	Joanna E. Ziegler	97
6.3.2.	Provedení	98
6.4.	Gotika	100
7.	Syntéza	104
7.1.	Závěr	106
	Seznam použité literatury	108
	Přílohy	115
	Příloha 1	115
	Příloha 2	116
	Příloha 3	117
	Obrazová příloha 1	120

1. Úvod

1. Úvod

Tato práce se zabývá středověkými komunitami bekyň regionu Francouzských Flander. Jedná se o zbožné ženy žijící asketickým životem ve společných komunitách v prostředí velkých nizozemských měst tohoto regionu. Fenomén bekyň má také řadu dalších rozměrů, kterými jsou společná reprezentace v hierarchii moci, náboženská identita a mystické prožitky, ale i marginalizace a podezření z hereze.

Bekyně jsou tématem, kterému se dostává značné pozornosti téměř od samého počátku moderní historické vědy a interpretace tohoto fenoménu prošly značným vývojem. Především v posledních desetiletích se poměrně velké množství kvalitních historických výzkumů zabývalo komunitami bekyň v regionu Francouzských Flander, kde současná historiografie disponuje rozsáhlou dokumentací. Jedním z cílů této práce je kriticky se zabývat těmito výzkumy a podrobněji analyzovat některé historické dokumenty, s kterými pracovaly.

Po krátkém upřesnění základních pojmů a popisu pramenné základny je tato práce rozdělena do čtyř hlavních kapitol, které se zabývají různými typy dokumentů, různým lokálním prostředím a různou metodologickou problematikou. V první kapitole sledujeme právě vývoj zmíněné historické vědy, metodologie a moderní konceptualizací samotných pojmů a problematik, kterými se tato práce zabývá. V této kapitole pracujeme s dílem Jacquese Toussaerta a jeho pojetím náboženského cítění pozdně středověkých Flander, abychom ho mohli konfrontovat s vlastním kritickým čtením pramenů.

V druhé kapitole se soustředíme na prostředí města Tournai, které se nacházelo na hranici dvou kultur a také dvou pojetí fenoménu bekyň. Zde analyzujeme narativní a polemické prameny dvou autorů, kteří z tohoto města pocházeli a kriticky se zabývali bekyněmi a jejich stylem života. Cílem je získat představu o tom, jakým způsobem vnímala bekyně středověká společnost z hlediska vlastní historie, kulturních a sociálních rolí.

V třetí kapitole se vydáme do v mnoha smyslech hraničního města Lille, kde se zabýváme třemi administrativními dokumenty a jejich jazykem. Tyto prameny nám zprostředkují drobný lokální konflikt a my se na nich pokusíme

1. Úvod

zjistit vztah místních bekyň k moci a autoritě v rámci středověké hierarchizované společnosti, genderových rolí a kulturní hegemonie.

V poslední kapitole se částečně přesuneme do města Douai a od písemných pramenů (rovněž částečně) k hmotným pozůstatkům existence středověkých bekyň. Zde zkoumáme malý votivní předmět, sošku, která běžně patřila k vybavení obydlí bekyň a písemný pramen, který nám může poskytnout kontext jejího užití a interakce bekyň s tímto předmětem. Na těchto pramenech se pokusíme bekyně zasadit do dobové mentality a středověkého způsobu myšlení a prožívání okolního světa i dobových idejí a ideálů.

Celkovým cílem této práce a syntézy všech čtyř kapitol, jejich rozdílných historických kontextů a metodologických přístupů by nakonec nemělo být jen popsat bekyně Francouzských Flander a interpretovat události popsané v dokumentech, ale i konfrontovat takto získanou představu fenoménu bekyň s koncepty současné vědy a s limity našeho chápání výpovědi dobových pramenů a vnímání specifické historické zkušenosti těchto středověkých žen.

1. Úvod

1.1. Základní pojmy

V této práci používáme pojmy, jejichž historické konotace jsou velmi komplikované a význam často nejasný, přičemž obdobně tomu je i při jejich užití v odborné literatuře. Bylo by velmi složité tuto práci psát i čist, kdybychom často nepoužili zjednodušující a zkratkovité podoby těchto termínů. V rámci snahy zachování čitelného slohu tedy používáme některé referenční termíny, které je proto nutné nejdříve objasnit, respektive upřesnit, na co odkazují v rámci tohoto textu.

Dále v textu budou použity tvary tak, jak zde budou uvedeny v nadpisech následujících podkapitol základních pojmů. Pokud je použit jiný z termínů uvedených v definici, jde o nějakým způsobem partikulární případ, který je dále (nebo přímo v následujících definicích) vysvětlen.

Tyto pojmy také nejsou v textu, který následuje této kapitole, graficky odlišeny. U jiných referenčních pojmů je použita kurziva, pokud se jedná o etablovaný odborný termín, cizojazyčný termín, který nepovažujeme za vhodné překládat, nebo český překlad takového termínu. V uvozovkách jsou referenční citace již uvedeného, nebo citovaného textu a termínů.

Vzhledem k tomu, že se tato práce opírá především o dokumenty psané ve francouzštině, budu až na výjimky používat moderní francouzské (ne tedy vlámské) verze toponym a jiných vlastních jmen a názvů. Ve snaze o plynulost a srozumitelnost budou také použity již silně ustálená česká toponyma, jako jsou Flandry, Lutych¹ a Henegavsko (etc.).

1.1.1. Bekyně

Jedním z nejpálčivějších a nejchroničtějších problémů současné historiografie je otázka, jak vymezit fenomén, na který odkazujeme tímto pojmem, „bekyně“. Jako u spousty jiných středověkých okrajových a heterodoxních entit, ani zde si nejsme jisti původem,² nebo skutečnou komplexitou symbolického významu tohoto označení. Tento problém se nejspíš

¹ V celé své práci odkazuji tímto názvem na teritorium, tedy na hrabství a diecézi, ne na stejnojmenné město.

² Moderní diskusi o původu tohoto výrazu shrnul SCHMITT, Jean-Claude. 1978. *Mort d'une hérésie: l'Église et les clercs face aux béguines et aux béghards du Rhin supérieur du XIVe au XVe siècle*. Paris; New York: Mouton, s. 19–20.

1. Úvod

nepodaří nikdy úplně vyřešit, a tak je nutné ustanovit, na jaký fenomén slovo bekyně a příbuzné výrazy odkazují v tomto textu.

Předně, slovo bekyně není jediným termínem, který nalezneme v dobových dokumentech a který zjevně odkazuje na z dnešního pohledu shodný fenomén³. Jedním z nejprominentnějších dobových termínů jsou *mulieres sanctae* / *mulieres religiosae* (etc.), poněkud specifické výrazy s pozitivními konotacemi, jejichž užití se ustálilo v kontextu s bekyněmi.⁴ Vzhledem k tomu, že slovo bekyně nebylo dlouho kodifikováno a jeho původ byl vždy předmětem debat, existuje také velké množství pravopisných variací. Dále v této práci univerzálně používáme slovo bekyně, především protože prameny, s kterými pracujeme se na tomto označení v zásadě shodují. Za jedinou drobnou výjimku lze označit konvent tzv. *černých sester* (*sœurs noires*), kterým se krátce zabýváme v poslední kapitole, nicméně v tomto případě se jedná o velice partikulární případ dobového označení se specifickým historickým kontextem.

Tento výraz také nemá explicitní referenční význam ve smyslu, že neodkazuje například na právní status. Může se jednat o celou škálu odkazů, na konkrétní životní styl, organizované hnutí, heterodoxní myšlenky, sociální status (etc.).⁵ Slovo „bekyně“ díky své škále různě zabarvených konotací také nemuselo sloužit jen jako nástroj reference, ale i přirovnání nebo invektiv.⁶ My zde v zásadě odkazujeme na konkrétní (nicméně těžko přesně definovatelný) životní styl. V případě, že výklad pramenů implikuje organizované hnutí, nebo heterodoxní myšlenky je to zde zohledněno, tak aby byl rozdíl patrný. Pro potřeby této práce jsou bekyně ženy, které vědomě žily zbožným laickým životem a zjevně se identifikovaly s touto myšlenkou, bytí „bekyněmi“.

Existuje i řada dalších výrazů, které by bylo vhodné zmínit. *Beghardi* (v této práci se držíme tohoto pravopisu) jsou „mužskou verzí“ bekyň, žili poměrně podobným stylem života jako bekyně a jsou s nimi historicky, symbolicky a

³ SCHMITT, Jean-Claude. 1978. (*op. cit.*), s. 65.

⁴ SIMONS, Walter. 2001. *Cities of Ladies, Beguine Communities in the Medieval Low Countries, 1200–1565*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, s. 36.

⁵ LERNER, Robert E. 1972. *The Heresy of the Free Spirit in the Later Middle Ages*. Berkeley: University of California press, s. 36–44.

⁶ Za původně pejorativní výraz z počátku 13. století ho označil SIMONS, Walter. 2001. *Cities of Ladies*. (*op. cit.*), s. 36

1. Úvod

etymologicky asociováni.⁷ *Beghardy* se zabýváme jen okrajově a v tomto textu na ně neodkazujeme a nezahrnujeme je pod výraz „bekyně“, což by bylo především zavádějící a matoucí. *Beghardy* lze považovat za po mnoha stránkách odlišný fenomén, nicméně existují případy, kdy je dokumenty svým jazykem slučují (zvláště v případě obvinění z hereze).⁸ V takovýchto případech *beghardy* také konkrétně jmenujeme spolu s bekyněmi.

Závěrem je třeba podotknout, že tato práce sestává především z kritiky a interpretace dobových textů, které mluví vlastním jazykem. Porozumět tomuto jazyku je také naší primární snahou. Nepracujeme tedy s žádnými historickými apriori idejemi bekyň, jejich organizace, stylu života, písemné a hmotné kultury. Středem našeho zájmu nebudou bekyně, které těmto textům předcházely, ale právě bekyně v těchto textech. Vyhýbáme se tedy také označení a chápání bekyň jakožto (organizovaného) „hnutí“, nebo heretického proudu, tedy pokud tak nebudou mluvit samotné dokumenty.

1.1.2. Bekináže

Problematicke pojmu „bekyně“ se podobá otázka bekináží. V zásadě se jedná o obydlí bekyň, ale toto označení může mít v pramenech celou škálu významů. Krom variabilního strukturálního a administrativního zakotvení, na které je tímto termínem odkazováno, se také jedná o odkazy na nemovité objekty různé fyzické podoby a různých partikulárních užitkových funkcí.

Je tu také jistá neopomenutelná taxonomie obydlí bekyň. Některé bekyně žily v soukromých domech a domácnostech svých rodin. V jiných případech žily skupiny bekyň ve společných komunitách a obydlích určených k tomuto účelu, v takzvaných „konventech bekyň“. Na (v jistém smyslu) nejvyšším stupni organizace bekyně žily v uzavřených dvorech, komplexech s vlastní infrastrukturou, kostely, hřbitovy, účelovými společnými budovami a někdy i vlastní farou. Tyto takzvané „dvory (*curtis*) bekyň“ byly (na rozdíl od předchozích případů) přímo za tímto účelem vybudovány.⁹

⁷ MCDONNELL, Ernest W. 1954. *The Beguines and Beghards in medieval culture: with special emphasis on the Belgian scene*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, s. 246–248.

⁸ SCHMITT, Jean-Claude. 1978. (*op. cit.*), s. 64–66.

⁹ Existuje více možných způsobů definice a rozlišení obydlí bekyň, která vedle již uvedeného shrnul LAUWERS, Michel; SIMONS, Walter. 1988. *Béguins et Béguines à Tournai au Bas Moyen Age*. Tournai: Archives du Chapitre Cathédral, s. 12.

1. Úvod

Protože se v našich pramenech nesetkáme s prvním případem samostatně žijících bekyň, nicméně si zároveň nemůžeme být vůbec jistí, jestli a v jaké míře se takto žijící bekyňe vyskytovaly v námi zkoumaných městech, jako bekináže nazýváme jen poslední dvě možnosti, konventy a dvory. Také zde nepoužíváme výraz „konvent“ jako typ *bekináže*, ale v původním obecném významu tohoto slova, tedy společné obydlí, což také uvozuje jistý sociální institucionální rozměr. Pokud se jedná o *dvůr* je na to v textu upozorněno.

Samotné prameny používají mnoho často opisných výrazů, které se odkazují k obydlím bekyň a současná historiografie se často musí řídit kontextem v kterém se tyto odkazy nacházejí. V této práci takto označujeme všechny objekty, které prameny explicitně, nebo implicitně designují jako obydlí skupin bekyň. Používáme také slovo „bekináž“, už poměrně ustálenou českou mutaci obdobných cizojazyčných označení.

Prameny mohou odkazovat na hierarchické struktury, právní entity, administrativní organizaci, kulturní objekty a jednoduše na fyzické budovy a komplexy budov.¹⁰ Podobně jako u samotných bekyň i zde se reference mohou vzájemně krýt a často záleží především na typu příslušného pramene. My v tomto textu používáme výraz „bekináž“ pro všechny tyto způsoby odkazování, protože se nejedná ani tak o různé objekty reference, ale o různé úrovně vnímání jednoho objektu a fenoménu. Slovo „bekináž“ může tedy odkazovat na organizační strukturu, právní subjekt, nebo nemovitost, v textu se význam těchto referencí diametrálně liší, ale všechny se vztahují k jednomu typu objektu.

1.1.3. Francouzské Flandry

V této práci se zajímáme především o prostor několika vybraných středověkých měst, nicméně objektem našeho odborného zájmu je i geografický a kulturní region takzvaných Francouzských Flander a bekyň žijících a působících v této oblasti. Geografické vymezení, na které tento pojem odkazuje, je poněkud komplikované a jeho referenční význam také není příliš jasný. Je tedy třeba vysvětlit, jak ho zde používáme.

Termín *la Flandre française* se používá společně pro dvě západní území Flander, pro takzvané *La Flandre flamingante / Westhoek*, které se táhne od

¹⁰ SIMONS, Walter. 2001. *Cities of Ladies*. (op. cit.). s. 35–36.

1. Úvod

pobřeží okolo Dankerque na jih k řece Lys (tímto územím se ve této práci prakticky vůbec nezabýváme) a pro *La Flandre romane / La Flandre gallicante*¹¹, (latinsky *Gallo-Flandria*, nebo *Flandria Gallica*) což je zhruba přilehlé okolí tří velkých měst, Lille, Douai a Tournai¹² a označení, které se používalo pro frankofonní část Flanderského hrabství (a pro město Tournai). Oblastí těchto tří měst se dále zabýváme v této práci a používáme pro ní označení Francouzské Flandry.

Bylo by nejspíš přesnější používat termín „Galské Flandry“, nebo „Románské Flandry“ (což je moderní verze tohoto pojmu), ale oba tyto pojmy působí v češtině poněkud zavádějícím dojmem a užívat jejich francouzské, nebo latinské verze by stylisticky nejspíš nepůsobilo dobře. Budu tedy používat termín Francouzské Flandry.

V této práci se také nezabýváme kompletní sumou měst Francouzských Flander, ani jejich bekináží. Pracujeme jen s několika vybranými dokumenty a mnoho bekináží z Douai, Tournai a z různých období vývoje těchto měst a těchto institucí zde přímo zkoumáno vůbec není. Každopádně jedno město a jeden nám známý bekináž zde není nijak reprezentován vůbec. Jedná se o konvent ve městě Orchies,¹³ o kterém nemáme velké množství informací a z hlediska koncepce této práce by bylo zařazení tohoto dalšího většího města regionu a jeho dvoru bekyň poněkud nadbytečné.

Je dobré ještě připomenout, že se nejedná a historicky nejednalo o administrativní označení regionu a jeho význam je poněkud volný.¹⁴ Zjevně má odkazovat na dominantní francouzštinu, respektive její severský (dobově *pikardský*) dialekt,¹⁵ ale je jasné, že jazyková, kulturní, nebo etnická hranice takto ostrá být nemohla a její význam je velmi sporný, zvláště co se týče samotných

¹¹ Tento termín a jeho obdobné užití se objevují už minimálně v 16. století u LESBROUSSART, Jean-Baptiste. 1789. *Annales de Flandre de P. d'Oudegherst, enrichies de notes grammaticales, historiques & critiques, & de plusieurs chartres & diplomes, qui n'ont jamais été imprimés, avec un discours préliminaire servant d'introduction à ces annales*. Gand: P. F. de Goefin, s. 301.

¹² Zařazení Tournai může být poněkud sporné, což bude vysvětleno v kapitole zabývající se tímto městem

¹³ SIMONS, Walter. 2001. *Cities of Ladies*. (op. cit.), s. 259.

¹⁴ Region je moderní historiografií také zpětně spojován s epizodickým francouzským zábohem na počátku 14. století PLATELLE, Henri; LOTTIN, Alain; CLAUZEL, Denis. 1989. *Histoire des Provinces Françaises du Nord: 2. Des principautés à l'empire de Charles-Quint (900–1519)*. Arras: Artois Presses Université, s. 106 a mapa na s. 107.

¹⁵ SIMONS, Walter. 2001. *Cities of Ladies*. (op. cit.), s. 2–3.

1. Úvod

měst a jejich rurálního okolí. Každopádně my se nezabýváme přímo prostředím těchto tří velkých měst a naše heuristické vymezení oblasti zájmu není nijak podmíněné jazykovými a kulturními nuancemi. S Francouzskými Flandry zde pracujeme z části čistě rámcově a z části jako možnou periferní alternativu k prostředí centrálních Flander, Lutychu a s nimi spojenými odbornými interpretacemi otázky bekyň. Stojí také za zmínku, že se žádné z těchto geografických označení frankofonních Flander neobjevuje v dokumentech, s kterými pracujeme.

Prostředí Francouzských Flander a jeho tří velkých měst je tak pro nás především specifickou perspektivou, možností kompilace a komparace, díky které můžeme získat nový pohled na fenomén bekyň. Toto území a kulturní okruh tedy není ve středu našeho odborného zájmu, ale poskytuje historický rámec, do kterého můžeme zasadit dokumenty s kterými pracujeme a vztahy, které takto získáváme.

2. Zdroje

2. Zdroje

V současnosti existuje poměrně velké množství vcelku variabilních zdrojů, které se dají vztáhnout k problematice bekyň a bekináží Francouzských Flander vrcholného a pozdního středověku. O problematiku bekyň obecně jeví a jevíla zájem moderní a současná odborná literatura, a i v samotných historických pramenech se tomuto fenoménu dostává poměrně značný prostor.

V následujících odstavcích a posléze v jednotlivých kapitolách práce si představíme širokou škálu typů zdrojů, s kterými lze při zkoumání bekyň pracovat. V této kapitole se budeme zabývat obecnějším dělením pramenů a dokumentů, přičemž budou zmíněny i ty, které se ve zbytku práce přímo neobjeví, ale i jejich rétorické a diskursivní inovace nejspíš ovlivnily bekyně Francouzských Flander, a především prameny s kterými budeme dále pracovat. Fenoménu bekyň se dostávalo značné a žánrově různorodé recepce po celém evropském kulturním prostoru středověku, ale jen určitý segment informací lze považovat za relevantní pro bekyně Francouzských Flander. Je ale nutné připomenout i ony „chybějící“ prameny, protože i jejich absence může mít jistou výpovědní hodnotu.

2.1.1. Odborná literatura

Jistá vědecká konceptualizace fenoménu bekyň má své počátky už minimálně v první polovině 19. století.¹⁶ Tento zájem nápadně koreluje s boomem tematiky bekyň v umělecké literatuře¹⁷ a se vznikem samostatného belgického státu. V druhé polovině 19. století se zejména německá, nizozemská a belgická historiografie snažily partikulárně podchytit historii těch největších a nejznámějších nizozemských bekináží.¹⁸ Pro soudobou historiografii především belgických bekyň jsou zásadní vědecké a metodologicky kritické práce E.

¹⁶ Jednou z prvních moderních ucelených monografií byla kniha HALLMANN, Eduard. 1843. *Die Geschichte des Ursprungs der belgischen Beghinen: nebst einer authentischen Berichtigung der im 17. Jahrhundert durch Verfälschung von Urkunden in derselben angestifteten Verwirrung*. Berlin: G. Reimer.

¹⁷ Zejména: STORCH, Ludwig. 1833. *Die Beguine*. Frankfurt am Main: Sauerländer; opera: LADY MORGEN, Sydney. 1835. *The Princess, or the Beguine*, Paris: Baundry; ANCELOT, Jacques A. 1828. *Marie de Brabant poème en 6 chants*. Paris: Canel.

¹⁸ Například: VILLERS, Jean Béathune de. 1883. *Cartulaire du béguinage de Sainte-Élisabeth a Gand*. Bruges: Aimé de Zuttere; WINTERSHOVEN, Edm von. 1892. *Notes et documents concernant l'Ancien Béguinage de Saint-Christophe à Liège*. Louvain: Peeters; COULON, Alphonse Marie. 1891. *Histoire du béguinage Sainte Elisabeth à Courtrai, d'après les documents authentiques*. Courtrai: Vermaut

2. Zdroje

McDonnella¹⁹ a později W. Simonse²⁰. V současnosti vzniká mnoho vědeckých prací, které se tímto fenoménem zabývají, a to z různých metodologických pozic, jako jsou gender, historie menšin a heterodoxního myšlení a kulturní antropologie. O tyto koncepty, které z původních zmíněných ideografických a strukturalistických přístupů vykrytalizovaly v 70. 80. a 90. letech, se také bude z větší části opírat tato práce. Budeme vycházet z perspektivy vztahu orto/heterodoxie bekyň a jejich marginalizace, kterou reprezentují díla R. E. Lerner²¹ a J.-C. Schmitta²². Dále zde často používáme antropologické a psychoanalytické přístupy k problematice flanderských bekyň, které reprezentují díla autorek J. Ziegler a na ní částečně navazující P. Galloway. Dílům těchto autorek budou také věnované samostatné podkapitoly této práce.

Odborná literatura je do kapitoly o zdrojích zařazena především pro její vlastní historičnost a na ní z části závislý vývoj. Je těžké nepodlehout pocitu, že naše základní představa bekyň (velice abstraktního a těžko symbolicky definovatelného fenoménu) pochází z historických konceptů minulosti, které se ve svém vývoji zachovaly do naší doby. Tento kulturní vývoj pojmu ale stojí vedle epistemologického vývoje vědy, která se jím zabývala a oba proudy nejsou nutně slučitelné. Naše představy bekyň mohou dost dobře pocházet ze zromantizovaných představ první poloviny 19. století, i když byl metodologický základ těchto koncepcí dávno překonán.

Tímto problémem odborné literatury jakožto primárního zdroje poznání se budeme zabývat v následující kapitole. Jako příklad zde budeme pracovat s dílem Jacquese Toussaerta a s jeho pohledem na metodologii a historické koncepty. Tato kapitola bude zároveň sloužit jako metodologický úvod zbytku mé práce.

2.2. Historické Dokumenty

Historické dokumenty lze vnímat jako primární zdroj pro odborné zkoumání této problematiky. Jedná se o dobové zdroje našeho současného poznání, které se zachovaly v nějaké své podobě až do současnosti. Ať už se

¹⁹ MCDONNELL, Ernest W. 1954. *The Beguines and Beghards in medieval culture: with special emphasis on the Belgian scene*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.

²⁰ SIMONS, Walter. 2001. *Cities of Ladies, Beguine Communities in the Medieval Low Countries, 1200–1565*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

²¹ LERNER, Robert E. 1972. *The Heresy of the Free Spirit in the Later Middle Ages*. Berkeley: University of California press.

²² SCHMITT, Jean-Claude. 1978. *Mort d'une hérésie: l'Église et les clercs face aux béguines et aux béghards du Rhin supérieur du XIVe au XVe siècle*. Paris; New York: Mouton.

2. Zdroje

jednalo o částečný vliv náhody, nebo mechanik vývoje společnosti a vědění v čase, tyto zdroje jsou dnes součástí *diskursivního archivu*.²³ Tento koncept vlastně vyjadřuje přesvědčení, že v současnosti a v dobách před ní měly tyto dokumenty celou škálu významů pro danou společnost, které těmto dokumentům umožnily být, nebo nebýt uchovány. O historických dokumentech, s kterými dnes můžeme pracovat, tudíž nerozhodujeme jen my (tedy společnost, kde se naše intelektuální práce odehrává), ani jejich tvůrci (tedy společnost, kterou se skrz ně snažíme zkoumat). Pro nás je praktický dopad celkem značný. Bekyně dnes vidíme především skrz selekci výpovědí, kterou kontinuálně prováděly mechanismy moci. „Hnutí“ bekyň tak může například působit jako silně administrativně organizované, a především silně ovlivněné touto organizací. Musíme se ale ptát, jestli zde nehraje primární roli význam, který byl historicky přisouzen určitým dokumentům.

Část dokumentů vypovídá pouze o (námi vytvořeném) historickém kontextu bekyň Francouzských Flander a v části jsou bekyně vnímány jako subjekt, nebo objekt.²⁴ V této kapitole se budeme zabývat jen těmi dokumenty, které bekyně zobrazují explicitně, nebo implicitně, protože právě to je druh dokumentů, jehož samotná diskursivní existence může ovlivnit naše chápání fenoménu bekyň. Zde v úvodu se tedy nezabýváme dokumentací obecného kontextu, který bekyňám můžeme přisoudit (tj. dokumenty spojené s městským prostředím, církevními strukturami (etc.)).

2.3. Písemné prameny

Velká část pramenů, které se týkají bekyň, se dochovala v písemné formě. Vytváření administrativních dokumentů, umělecké vyjádření a utváření sociálních interakcí pomocí psaného textu není pro středověk nic neobvyklého. Nic zvláštního není ani na archivaci těchto dokumentů. Nicméně je samo o sobě zajímavé sledovat, jak bekyně interagovaly s touto formou společenské praxe, tedy kulturou psaní a vytvářením písemných dokumentů. Zvláště pokud přihlídneme k tomu, že se jednalo o ženy a osoby explicitně spojené se sakrální

²³ Jedná se o koncept vztahu historických dokumentů a diskurzu. Podstatné je, že se tyto entity (archiv a diskurz) ovlivňují vzájemně a vztah je oboustranný FOUCAULT, Michel. 1969. *L'archéologie du savoir*. Paris: Gallimard, s. 169–173.

²⁴ Tento rozdíl je markantní především v případě literární tvorby bekyň, o která bude ještě krátce zmíněna. Tyto texty se často bekyň přímo netýkají a neodkazují na ně, přesto jsou jejich autorky subjektem obsaženým v tomto textu.

2. Zdroje

formou života, ale i vzděláním a vzděláváním.²⁵ Ženy a duchovně žijící osoby jsou dvě kategorie se specifickým vztahem ke středověkému písemnictví,²⁶ který také musíme zohlednit.

Existuje mnoho typů písemných dokumentů, které se zabývají, nebo zmiňují tematiku bekyň a existuje i mnoho metodologických přístupů k nim. Ve zbylých částech této podkapitoly se budeme zabývat jednotlivými žánrovými typy písemných dokumentů a jejich specifiky.

2.3.1. Polemiky a kritika ze strany kléru

Hnutí bekyň a beghardů bylo velice často kritizováno, nebo naopak oslavováno ze strany řeholního i farního kléru. Dá se celkem realisticky odhadnout, že pastorální a teologické kritiky produkované klérem tvoří druhou největší část dokumentů o bekyních, které jsou dostupné dnes, ale i dobová situace byla vcelku pravděpodobně obdobná. Největší část, co do počtu, tvoří administrativní dokumenty. Nelze každopádně ani tyto prameny vnímat jako jeden monolitický blok. Kritika kléru prošla dramatickým vývojem.

V této části budeme někdy mluvit o „bekyních a beghardech“. Důvodem je, že, jak už bylo řečeno, obdobná byla často i rétorika polemik a pozoruhodné je, že především těch negativních. Stejně tak pozoruhodné je, že ostatní prameny (ale částečně s výjimkou moderní a současné odborné literatury) takto postupují jen zřídka a bekyně s beghardy spojují téměř *ad hoc*, jak také uvidíme ve zbytku této práce. Apriori bychom tedy neměli počítat se slučováním, ani oddělováním těchto fenoménů a je třeba se soustředit na text, kontext a žánr konkrétních pramenů.

V tomto případě je kontext historického vývoje skutečně zásadní. Pomyslná „evoluce“ jazyka církevních polemik vůči bekyním a beghardům byla

²⁵ Pro vztah konkrétně bekyň Francouzských Flander k písemné kultuře a interakci s písemnými dokumenty je zásadní výzkum P. Galloway, která zaznamenala trend rozsáhlé pasivní recepce písemné kultury (množství knih patřících bekyním a bekinážím), ale nedostatek aktivní interakce (knihovny a skriptoria v konventech) GALLOWAY, Penelope. “Life, learning and wisdom”: the forms and functions of beguine education. In: FERZOCO, George; MUESSIG, Carolyn. *Medieval monastic education*. New York; London: Leicester University Press, 2000, rozsah: 153–168, s. 154.

²⁶ WOGEN–BROWNE, Jocelyn a HENNEAU, Marie–Élisabeth. Introduction: Liège, the Medieval „Women Question“, and the Question of Medical Women. In: *New trends in feminine spirituality: the holy women of Liège and their impact*. First edition. Turnhout, Belgium: Brepols Publishers, 1999, rozsah: 1–33, s. 1–3

2. Zdroje

silně ovlivněna sérií *diskurzivních událostí*,²⁷ tedy změnami a střety, které se odehrály uvnitř samotné diskuse podle principů jejího fungování. Tyto události, kterými se budeme v následujících odstavcích zabývat, měly nepopíratelně vliv na mnoho aspektů životů bekyň a jejich komunit, ale zde je na místě upozornit především na jejich dopad na diskusi uvnitř církve a na její rétoriku.

V zásadě se jedná o dvě série událostí, které ovlivnily vnímání bekyň a beghardů církví. První zaznamenaný vývoj interakce mezi bekyněmi a oficiálními církevními strukturami lze retrospektivně vnímat v zásadě pozitivně. V průběhu první poloviny 13. století se hnutí bekyň (tedy především ženská část pomyslného „hnutí“) postupně legitimizovalo v Nizozemí. Budoucí kardinál a obhájce bekyň (především „mulieres sanctae“ z hrabství Lutych) Jacques de Vitry pomocí své aktivní agitace pro bekyně získal dobrozdání papeže Honorie III., a to navzdory²⁸ rozhodnutí čtvrtého lateránského koncilu, vyžadoval podřízení se již existujícím řeholním pravidlům.²⁹ Jacques de Vitry je tedy jedním z prvních „kritiků“ bekyň, který se jimi, jakožto laickým spirituálním hnutím, analyticky zabývá ve svých polemických dílech. Tato první zásadní kritika je tedy velice pozitivní.

Posléze (ale ne nutně následkem těchto událostí) byly bekyně podporovány, a tedy v jistém smyslu legitimizovány regionální laickou mocí, a to především flanderskými hraběnkami Jeanne a Marguerite II.³⁰ a francouzským králem Ludvíkem IX.³¹ Tento přístup laické šlechty měl principiálně formu donací a fundací. Také je na tomto místě vhodné připomenout obdobnou podporu ze strany místních měšťanských rodin a municipálních samospráv, které takto legitimizovaly bekyně na lokální úrovni.

²⁷Průkopníkem tohoto přístupu byl filozof Michel Pêcheux a umožňuje především vidět diskurz jako autentický historický vývoj GUILHAUMOU Jacques. A propos de l'analyse de discours: les historiens et le « tournant linguistique ». In: *Langage et société*. 1993, 65, rozsah: 5–38, s. 16–18. My se k tomuto konceptu vrátíme především u odsouzení a pronásledování bekyň na počátku 14. století.

²⁸Touto formulací ale nemám namysli kauzální vztah, který by byl v narativu uvozený vylučovací tropou „navzdory“. Pozoruhodná je spíš jeho absence a je zajímavou otázkou, jestli tedy bekyně nebyly vnímány v souvislosti se řeholemi řády vůbec, nebo jestli je dokonce chybou čtvrtý lateránský koncil a Jacques de Vitry vůbec spojovat. Tyto dvě události spojuje pouze předpoklad, že se vylučují, který je ale založený na vlastní negaci, tedy že by bekyně měly mít dobově něco společného s řeholemi.

²⁹MCDONNELL, Ernst W. (*op. cit.*). 1954, s. 11–14

³⁰*Ibid.* s. 205–212

³¹*Ibid.* s. 224–226

2. Zdroje

Tyto události měly důležitý dopad na hnutí bekyň po celý zbytek středověku. Šlo totiž o události, které pozdější polemika vnímala jako historické a otázkou už zjevně nebylo, na kolik jsou bekyně legitimním a etablovaným hnutím, ale jaká je vlastně povaha tohoto sociálního a eklesiologického fenoménu. Ve vývoji této církevní debaty můžeme tím pádem do jisté míry opomenout například notoricky známého Lamberta le Bègue, obhájce bekyň, který předcházela a vcelku se rétorikou podobal Jacquesovi de Vitry. Lambert měl nejspíš velký vliv na hnutí bekyň, ale jeho obhajoby nebyly tak úspěšné, aby způsobily výraznou diskurzivní změnu v samotné diskusi. V jistém smyslu ale zasáhla do polemiky až jeho pozdější mytizace, kdy se stal kulturním symbolem a archetypem „otce zakladatele“.³²

Druhá a na přelomové události ještě bohatší sekvence vyústila v *de facto* odsouzení celého „hnutí“ bekyň papežem, na počátku 14. století. Celá situace není tak jednoduchá a termín „*de facto*“ je zde podstatný, protože bekyně i beghardi byli pronásledováni a obviňováni z hereze už před těmito událostmi. Nicméně ideová podstata těchto obvinění (které zde ještě budou rozebírány) nebyla explicitně spojována s institucionální podstatou bekyň a beghardů. K tomuto závěru nás vede především dobová bula Klementa V. *Cum de quibusdam*, která si v otázce odsouzení „bekyň“ sama protiřečí a nejspíš se jedná o skutečnou polysémii způsobu označení bekyň.³³ Dokument sice „bekyně“ odsuzuje, ale není jasné, na co se tato reference vztahuje, na institucionální podstatu bekyň, nebo na ideovou podstatu heterodoxie. Každopádně je toto označení použito v heterodoxním kontextu a tato změna rétoriky polemiků bude trvalá.

Bekyně a beghardi byli velice často spojováni a spojováni s takzvanou herezí *svobodného ducha*, což je (velice zjednodušeně řečeno) teologický koncept, který má relativizovat podstatu hříchu a klást důraz na transcendentální splynutí/přiblížení se duše s Bohem/k Bohu.³⁴ Celá situace kulminovala, když byla v roce 1310 odsouzena Marguerite Porete, která byla autorkou mystického díla *Le Miroir des âmes simples anéanties et qui seulement demeurent en vouloir*

³² Kterým ale s největší pravděpodobností ve skutečnosti nebyl. SIMONS, Walter. (*op. cit.*). 2001, s. 24–34

³³ TARRANT, Jacqueline. The Clementine decrees on the beguines: Conciliar and papal. *Archivum Historiae Pontificiae* [online]. Rome: GBPress–Gregorian Biblical Press. 1974, 12 [cit. 2020–05–03], rozsah: 300–308, s. 304–305.

³⁴ SCHMITT, Jean–Claude. 1978. (*op. cit.*), s. 62.

2. Zdroje

et désir d'amour, neboli zkráceně *Zrcadla prostých duší*. Právě kvůli obsahu této knihy byla Porete popravena jakožto heretička.³⁵

Nalezení, odsouzení, a především konkretizace heretických myšlenek v knize této bekyně bezesporu fundamentálně změnilo tón teologické debaty, a tak byly posléze bekyně *en bloc* odsouzeny na koncilu ve Vienne (1311-1312). Bekyně a beghardi byli odsouzeni pomocí dvojice papežských dekretů, *Ad nostrum qui* a již zmíněného *Cum de quibusdam*.

Nicméně je třeba dodat, že situace zjevně nebyla tak jednoduchá. Celkový původ a legální kontext vzniku dekretu *Ad nostrum* a velmi podobného *Cum de quibusdam* nejsou úplně jasné.³⁶ Vznikly zjevně v rámci širší snahy o kodifikaci církevního práva Klementem V. a oba dokumenty jsou silně deklarativního charakteru. Ani bezprostřední efekt, který měl proces Marguerite Porete na dynamiku a rétoriku pronásledování bekyň a beghardů, není úplně snadné odhadnout. Navíc, což je velice důležité pro tuto práci, tento „zákaz“ bekyň (a tentokrát pouze ženské části hnutí) byl pro Nizozemí obratem zrušen. Nicméně pro tuto kapitolu je zdaleka nejdůležitější, že konečná a distribuovaná verze dekretu *Ad nostrum*, která samozřejmě nebyla sama o sobě polemikou, ale spíš jejich následkem, byla velice často citována a jeho rétorika vstoupila do diskurzu polemik kléru a také inkvizice.³⁷

Taková je tedy situace flanderských bekyň ve vrcholném a pozdním středověku z hlediska církevních polemik. Hnutí bylo z pohledu teologických diskusí etablovaným a samo apriori legitimním, ať už oprávněně, nebo ne, což byla také otázka, kterou se dobové polemiky principiálně zabývaly. Posléze se objevilo obvinění z hereze a její oficiální odsouzení. Hereze se stala obdobně etablovaným fenoménem, který už nemůže být sám o sobě zpochybňován. Je tedy nutné vnímat dobovou kritiku v tomto kontextu.

Je také ale třeba připomenout, že tyto dokumenty zřídka řeší topologické nuance a žádná taková kritika se na bekyně Francouzských Flander

³⁵ LERNER, Robert E. 1972. (*op. cit.*), s. 71–78.

³⁶ TARRANT, Jacqueline. (*op. cit.*). 1974, s. 302–303

³⁷ *Ad nostrum* v zásadě definuje teologický rozměr hereze svobodného ducha a na rozdíl od druhého dokumentu se způsobem života beghardů a bekyň příliš nezabývá LERNER, Robert E. 1972. (*op. cit.*), s. 81–84. Tímto rozdílem v rétorice různých dokumentů se také budeme zabývat v kapitole věnované Tournai a polemikám.

2. Zdroje

explicitně neodkazuje. Bylo by tedy nutné, položit si otázku, jestli teprve moderní historiografie nezačala svévolně zobecňovat význam polemik, a především papežských dekretů. Jejich referenční význam může být výrazem podobné polysémie té, kterou můžeme vidět v *Cum de quibusdam*. Bekyně navíc nebyly v zásadě nikdy obviňovány z projevů heterodoxie, které by viditelně překračovaly domnělý ideový rámeček *svobodného ducha*.

Existuje ale několik důvodů, proč tomu tak není a proč se tyto dokumenty vztahují i na flanderské bekyně. Už fakt, že flanderské bekyně byly v letech 1320–28 svými biskupy *en bloc* vyšetřovány,³⁸ nám napovídá, že z hereze byly podezřelé bekyně a beghardi v nejširším možném kulturním a sémantickém vnímání těchto termínů a tyto dokumenty mají tedy v této práci své místo.

Až se tedy v rámci kapitoly o Tournai budeme zabývat právě dvěma polemickými prameny církevních autorů je třeba se na tento vývoj diskursu dívat právě prismatem událostí v něm. Rétorická koherence kritiky a její vývoj nejspíš nespočívají na izolovaných dějinných událostech, jakými byly úspěchy Jacquese de Vitry nebo naopak upálení Marguerite Porete, samotný jejich *enunciační* proces dával bekyním a svobodnému duchu nový sociální obsah.³⁹ Tyto ženy byly vystaveny různým vnitřním i vnějším tlakům vyplývajícím z jejich historicky nové kulturní role a sociálního postavení. Tyto faktory včetně snahy dostat jistému ideálu a definovat vlastní existenci samy o sobě vytvářely pnutí a nevyhnutelné konflikty s dominantním diskursem⁴⁰ a samotnými axiomy středověké křesťanské společnosti.⁴¹ To se týká i bekyně Francouzských Flander. Manifestace těchto procesů je třeba hledat i v našich dokumentech, a to i bez přítomnosti velkých dějinných událostí a přímého pronásledování těchto komunit.

2.3.2. Narativní prameny.

Bekyně můžeme najít v různých typech středověké narativní literatury. Část těchto pramenů tvoří kroniky a další historiografická díla⁴² a část díla

³⁸ SIMONS, Walter. 2001, s. 133–134.

³⁹ Tuto metodologii teoreticky vysvětluje a uvádí v praxi GUILHAUMOU, Jacques. L'historien du discours et la lexicométrie [Étude d'une série chronologique: le « Père Duchesne » d'Hébert (Juillet 1793 – mars 1794)]. In: *Histoire & Mesure*. 1986, 1 (3–4), rozsah: 27–46, s. 28–29.

⁴⁰ DINZELBACHER, Peter. 2003. *Svěťice, nebo čarodějky*. Praha: Vyšehrad, s. 88–89.

⁴¹ DELEUZE, Gilles; GUATTARI, Felix. 2005. *A Thousand Plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Minneapolis London: University of Minnesota Press, s. 125.

⁴² Především pro německojazyčné prostředí shromáždil historiografické zmínky SCHMITT, Jean-Claude. 1978. (*op. cit.*), s. 14–15.

2. Zdroje

hagiografická, především *vitae*, legendy zaměřené na životy několika konkrétních bekyň. Každopádně je důležité poznamenat, že bekyně Francouzských Flander přímo předmětem hagiografické literatury nebyly.

Bekyně Francouzských Flander nenalezneme ani v (mě známých) dobových historiografických dílech a neznáme žádnou kroniku, která by regionální bekyně konkrétně zmiňovala. Jednou z poněkud sporných výjimek bude poetické dílo Gillese Li Muisise,⁴³ které budeme i za tímto účelem blíže analyzovat v kapitole o Tournai. Každopádně jsou absence lokálních bekyň v dobové hagiografii a jejich absence v historiografických dílech dvě fakta zcela odlišného významu.

Legendy o životech bekyň byly velice specifickým žánrem a absence bekyň Francouzských Flander není zdaleka tak překvapivá. Jednalo se totiž o teritoriálně a do jisté míry i temporálně ukotvený fenomén. Většina bekyň, jejichž životy byly ztvárněny v legendách, byla koncentrována v Lutychu ve 13. století a vznik těchto děl je spojen s historickými procesy a událostmi, kdy se „hnutí“ bekyň etablovalo a legitimizovalo.⁴⁴ Snahy zaznamenat a rozšířit životní osudy bekyň nadaných nějakou formou *charismatu* se ale objevovaly po celou historii tohoto fenoménu a jsou spojeny s nástupem nového typu světic mystiček,⁴⁵ nicméně stojí za pozornost, že takové narativy často spíš vydělují tyto ženy ze společnosti ostatních bekyň.⁴⁶

Zatímco hagiografie (nebo tedy její absence) nám může osvětlit roli, kterou fenomén regionálních bekyň hrál v dobovém náboženském a ideovém diskursu, historiografie je zase spjatá s dobovým chápáním historického vývoje, jakožto v zásadě kauzální entity. Oba tyto žánry pomáhají vytvářet, každý svým způsobem, význam bekyň ve středověké společnosti a společnosti Francouzských Flander. Minimálně z písemných dokumentů, které se nám zachovaly, se zdá pravděpodobné, že bekyně Francouzských Flander neměly alespoň v těchto

⁴³ Druhou, a ještě obskurnější výjimku tvoří zmínka v jiném autorově tentokrát přímo historiografickém díle, kde Li Muisis obviňuje „lolarity“ z podpory podvodníka, který se vydával za kastelána z Tournai, který padl v bitvě u Courtrai LERNER, Robert E. 1972. (*op. cit.*), s. 40–41. Jak ale uvidíme, toto svědectví je jen těžko nějak spojitelné s Li Muisisovým pojetím bekyň.

⁴⁴ BOLTON, Brenda. Thirteen-Century Religious Women. Further Reflection on the Low Countries „Special Case“. In *New trends in feminine spirituality : the holy women of Liège and their impact*. Turnhout: Brepols Publishers, 1999, rozsah: 129–159, s. 137

⁴⁵ DINZELBACHER, Peter. 2003. (*op. cit.*), s. 86.

⁴⁶ To můžeme například pozorovat na osudu jedné z prvních takových „světic“ Kristiny ze Stommeln (*Ibid*, s. 31–32), ale tato nonkonformita je zjevně velice rozšířený fenomén.

2. Zdroje

pramenech schopnost tvořit, ani být tvořeny náboženskými idejemi, a to na rozdíl od svých sousedek „svatých žen z Lutychu“, jejichž *životy* reflektovaly a také formovaly náboženské ideje společnosti.

Otázkou, kterou se budu také zabývat na příkladu Gillese Li Muisise tedy bude, jestli měly místní bekyně schopnost tvořit historii a být jí tvořeny, protože v tomto případě není vysvětlení tak nasnadě. Bekyně a bekináže (obecně) jsou v historiografických pramenech sporadicky zmiňovány, ale v zásadě velice abstraktně. Otázkou je, jaký výsledek bude mít přímá konfrontace bekyň Francouzských Flander s dobovou historiografií.

2.3.3. Administrativní dokumenty

Co do objemu textu tvoří největší část písemných dokumentů, které se zachovaly v archivech, bezesporu různé prameny administrativní provenience. Na jedné straně můžeme do této skupiny počítat prameny listinné povahy, především různé testamentsy, fundace a privilegia, ale existuje i poměrně velké množství čistě pragmatických soupisů majetku, finančních auditů a smluv. Dalším neopomenutelným a specifickým typem těchto pramenů jsou reglementární listiny, tedy obdoba řádových řeholí. Jedním takovýmto specifickým dokumentem se budeme stručně zabývat v kapitole o Douai.

S pochopitelnou výjimkou reglementárních listin se administrativní dokumenty vztahují výlučně k bekinážím a příslušným donátorům, nebo administrátorům. Subjektem jsou zde tedy v první řadě instituce, a ne samotné ženy (pokud samozřejmě nebyly donátorkami jednotlivé bekyně, což nebylo rozhodně nijak výjimečné⁴⁷), je tedy třeba vnímat výpovědi dokumentů v tomto rámci.

Je ale pozoruhodné, že tyto dokumenty často obsahují i informace nad rámec své právní podstaty. Často zdůrazňují účel, za kterým byl například dar, nebo odkaz učiněn a vyjadřují se o zbožných kvalitách bekyň.⁴⁸ Lze se domnívat, že nejde o náhodu, nebo pouze bezvýznamné slovní obraty a je třeba věnovat pozornost i tomuto rozměru výpovědi, který odlišoval středověké dokumenty od těch moderních.

⁴⁷ Tomuto fenoménu lze přisoudit i jistý integrační a emancipační rozměr GALLOWAY, Panoelpe. *Beguine communities in northern France*. In: WATT, Diane. 1997. *Medieval women in their communities*. Cardiff: University of Wales Press, rozsah: 92–115, s. 109–110.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 107–108.

2. Zdroje

Tato práce se bude zabývat konkrétními administrativními dokumenty v kapitole věnované městu Lille. Jedná se o tři listy, o korespondenci, kterou si vyměnil místní bekináž s kanceláří burgundského vévody. Jistě nejde o nijak reprezentativní vzorek administrativních dokumentů, ale účelem bude, je především jako takové vnímat. Jde o prameny s jistým rozměrem právního aktu, ale i symbolické výpovědi. V příslušné kapitole budou také upřesněna kritéria výběru těchto dokumentů, každopádně namísto historického kontextu hrály primární roli dynamický obsah textu, jeho rozsah a variabilita obsažených výpovědí spolu s jistou unikátností těchto tří na sebe navazujících pramenů.

2.3.4. Inkviziční protokoly

Dalším unikátním a velice významným typem dokumentů byly inkviziční protokoly, tedy písemná dokumentace inkvizičních procesů a vyšetřování. Tyto prameny jsou jedinečné svou strukturou, jazykem, a především způsobem vzniku. Propůjčují určitou možnost se vyjádřit i jinak němým příslušníkům mas, nonkonformistům a lidem z okraje středověké společnosti, kteří jinak aktivní přístup ke středověké písemné kultuře téměř úplně postrádají. Na druhou stranu se jedná o interpretačně velice složité dokumenty, jejichž jazykovými akty a tendenčními a často latentními prvky se podrobně zabývá moderní historiografie.

Krom již zmíněného sporadického inkvizičního vyšetřování, které proběhlo ve Flandrech 20. let 14. století, se nám nezachovaly zprávy o žádném jiném středověkém procesu, nebo vyšetřování bekyně ve Francouzských Flandrech. Tento ojedinělý případ také svou povahou nejspíš nevyžadoval podrobné formální vyšetřování a nezdá se být úplně srovnatelný s vyšetřováními papežské inkvizice, při kterých tento typ dokumentů vznikala.

Úplná absence zájmu papežské inkvizice o bekyně Francouzských Flander je pro nás zajímavá především po hypotetické stránce. Může se jednat o pouhou náhodu, ale dalším možným vysvětlením je, že způsob života lokálních bekyně nepodporoval výskyt podezřelých extatických mystiček a kontemplativních intelektuálek, kterým by inkviziční teologové mohli přisoudit myšlenky svobodného ducha. Stejně tak je možné, že bekyně Francouzských Flander se jen neocitly v tak nonkonformním postavení vůči místním autoritám, aby tento ideologický konflikt eskaloval. Perspektivou životního stylu zdejších bekyně a

2. Zdroje

předpoklady obvinění z heterodoxie se ještě budeme zabývat, a to především na závěrech práce P. Galloway.

2.4. Hmotné prameny

Je přirozené, že dějiny bekyň jsou spojeny s širokým spektrem hmotné a vizuální kultury, nicméně do moderního pojetí jejich historie se výrazně promítají jen některé typy těchto pramenů. Bekyně byly ženy žijící primárně (ale ne výlučně) ve městech a byly obklopeny hmotnou kulturou středověkého městského života. Také se velice často podílely na řemeslné výrobě,⁴⁹ která je spojena s dalším spektrem movitých a nemovitých pramenů. V neposlední řadě se podílely na vizuální podobě křesťanského kultu ve svých komunitách a komunitách svých domovských měst.

Těmto aspektům interakce s hmotnou kulturou je (vzhledem k relativnímu nedostatku relevantních pramenů) přikládána sporadická pozornost, nicméně té se stále častěji dostává specifickým projevům hmotné kultury, které jsou vlastní především, nebo dokonce výlučně bekyním a kterým se zde budeme krátce věnovat. K těmto metodologickým přístupům a k příkladu specifické hmotné kultury bekyň se také ještě vrátíme v poslední kapitole.

2.4.1. Konventy

Fyzická podoba, prostorové rozložení, architektonické řešení a vizuální výzdoba bekináží bude jedním z témat, které se objeví v této práci. Jak už bylo řečeno v podkapitole o bekinážích, variabilita podoby jednotlivých konventů byla (i ve Francouzských Flandrech) značná a jedná se o zdroj informací velkého významu, i když naše pramenná základna není velká.

V Nizozemí existuje celá řada archeologicky zachovalých konventů, ale jejich podobu nám mohou částečně dokumentovat i písemné a jiné prameny.⁵⁰ Fyzická podoba bekináží je nám také často zprostředkována skrz *tradici* kontinuálního užívání než prostřednictvím archeologických *zlomků*.⁵¹ Konventy byly velice často užívány až do moderní doby a svou sociální praxí je naplnilo

⁴⁹ SIMONS, Walter. 2001. *Cities of Ladies*. (op. cit.), s. 95.

⁵⁰ Vyobrazení řady nizozemských bekináží v jejich nejspíš středověké původní podobě se nám zachovalo na dřevorytech a kresbách plánů měst z 16. století *Ibid*, s. 52–55.

⁵¹ Dobrým příkladem kompilátu archeologického výzkumu, který se zabývá I tradicí užívání, je COOMANS, Thomas. Saint-Christophe à Liège: la plus ancienne église médiévale du mouvement béguinal. In: *Bulletin Monumental*. 2006, 164 (4), rozsah: 359–376.

2. Zdroje

celá řada následovnic bekyň, nebo jiných obyvatelk, obyvatelů a institucí, což staví odborný historický výzkum před další výzvy.

Budovy bekináží Francouzských Flander, kterými se zde budeme zabývat, se téměř bez výjimky nezachovaly, což ale úplně nezabránilo moderním badatelkám a badatelům se odborně zabývat jejich podobou. W. Simonsovi se (částečně) spolu s M. Lauwersem podařilo rekonstruovat prostorové rozmístění bekináží ve středověkých městech Douai⁵² a Tournai⁵³ a P. Galloway se ve svých výzkumech zabývala vizuální podobou, infrastrukturou a prostorovým rozložením bekináží v Lille⁵⁴ a Douai. K těmto dílčím výzkumům a jejich závěrům se také ještě vrátíme v příslušných kapitolách.

2.4.2. Obrazové dokumenty

Existují dva distinktivní typy obrazových dokumentů. Prvním jsou různá vyobrazení, která patřila samotným bekyním a s kterými se stýkaly ve svém každodenním životě. Těmito prameny se podrobněji budeme zabývat hned v další části. Druhý typ, což jsou vyobrazení samotných bekyň, můžeme znovu v zásadě rozdělit na dvě části. Na jedné straně se jedná o portréty individuálních žen, které často vznikly až po jejich smrti a jsou spojené s jejich kanonizací, nebo snahou o ní, nicméně tento typ vyobrazení se nedá spojit s bekyněmi Francouzských Flander. Na druhé straně může jít o generická a ilustrační vyobrazení bekyň,⁵⁵ na kterých lze zjevně vidět dobovou a nejspíš podvědomou snahu o universalizaci.

My se zde budeme jen krátce zabývat jedním takovým vyobrazením, a to ve spojení s kronikářem a řeholníkem Gillesem Li Muisisem, jemuž se budeme věnovat v kapitole o Tournai. Na této ilustraci je vyobrazen Li Muisise, jak káže zástupu bekyň,⁵⁶ což, jak uvidíme, je poněkud paradoxní. Každopádně pro nás je důležité, že tyto bekyně, které měly nejspíš pocházet z Tournai, jsou stejně jako

⁵² SIMONS, Walter. Begijnen en begarden in het middeleeuwse Douai. In: *De Franse Nederlanden/Les Pays-Bas Français*. 1992, 17, rozsah: 180–197, s. 182.

⁵³ Autoři také pracují s vizuální podobou, architekturou a půdorysem bekináče « as degrés », který se alespoň částečně zachoval a existují obrazové záznamy jeho podoby LAUWERS, Michel; SIMONS, Walter. 1988. (*op. cit.*), s. 22–28.

⁵⁴ Partikulární, ale velice detailní studii přináší autorka o renovaci kaple v bekináži v Lille GALLOWAY, Penny. The Renovation of the Chapel in the Beguinage of Lille. In: Rubin, Miri. 2009. *Medieval Christianity in practice*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, rozsah: 246–254.

⁵⁵ Krom dále uvedené iluminace s Gillesem Li Muisisem jsou v tomto ohledu typická například dobová vyobrazení domnělých bekyň z *Liber cronicarum* Jeana Schedela, nebo z Grüningerovy *Énéady* SCHMITT, Jean-Claude. 1978. (*op. cit.*), s. 179; 47. LAUWERS, Michel; SIMONS, Walter. 1988. (*op. cit.*), s. 24.

2. Zdroje

na téměř všech podobných dobových ilustracích vyobrazeny v jistém konkrétním a poněkud stereotypním pojetím. Vysoký důraz je zde kladen především na dva aspekty: oblečení, tedy hnědý hábit (nebo hábit bledé barvy) halící hlavu a celé tělo a gesta vyjadřující chování. Bekyně jsou velice často vyobrazeny ve velkých skupinách, a pokud se nemodlí, stojí ve strnulých pózách se zavřenými ústy, sklopenými pohledy a rukama umístěnými na hrudi. Ve vyobrazení s Li Muisisem bekyně uctivě a zbožně gestikulují rukou s otevřenou dlaní.

Z těchto stereotypních vyobrazení se nedozvídáme nic, co by se nám již dříve nesnažily sdělit písemné prameny, ale není bez zajímavosti, že se zároveň jedná o jedinou ikonografickou symboliku, která bekyně definuje. Jejich zobrazení se v zásadě skládá z těchto znaků, které jsou umístěny na jinak zcela generických a symbolů úplně prostých postavách a tvářích, což budeme moct do jisté míry srovnat i s vyobrazením, kterým se zabývá poslední kapitola této práce.

2.4.3. Piety, votivní předměty a movitá hmotná kultura

S každodenními a spirituálními životy bekyň byla bezpochyby spojena celá řada symbolických a votivních předmětů. Bohužel se nám ale často nedostává historického kontextu, který by umožňoval bekyně s těmito předměty dostatečně propojit, nebo upřesnit jejich symbolickou funkci v hmotné kultuře těchto žen a jejich společenství. Jednou výjimkou, která stojí za zmínku, ale týká se pouze kontextu užívání těchto dnes již ztracených votivních předmětů, je výzkum Luisy Burnham, kde se autorka zabývá vztahem okcitánských bekyň k (pseudo)relikviím, nicméně to se tematice této práce poněkud vzdaluje.⁵⁷

Jedním z velice markantních příkladů movité kultury středověkých bekyň a zároveň obrazové kultury jsou *piety*. Jedná se o vyobrazení biblické scény, kde Madona drží v náručí Krista sňatého z kříže a v případě nizozemských bekyň se zpravidla jedná o dřevěné sošky podživotní velikosti, které bývaly umístovány v celách jednotlivých bekyň, v konventech, nebo na jejich fasádách. Těmto artefaktům a jejich historické interpretaci se dostalo velké pozornosti díky dílu Joanny Ziegler, autorka bude v této práci ještě mnohokrát zmíněna a citována. A jednou takovou pietou ve spojení s písemným pramenem, který nám částečně zajistí historický kontext, se zde budeme podrobně zabývat v kapitole o Douai.

⁵⁷ BURNHAM, Louisa. Reliques et résistance chez les Béguins de Languedoc. In: *Annales du Midi: revue archéologique, historique et philologique de la France méridionale*. 2006, 118 (255). Regards américains sur le midi médiéval, sous la direction de Hélène Débax, rozsah: 353–368.

2. Zdroje

V této již mnohokrát předesílané kapitole se částečně obrátíme k hmotným a obrazovým dokumentům, abychom se pokusili doplnit omezení písemných pramenů a proniknout přímo k citům a pocitům samotných žen, které s těmito předměty přicházely do styku.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku⁵⁸

Pokud se zabýváme výzkumem bekyň Francouzských Flander, přirozeně narážíme na celou řadu neopomenutelných fenoménů historického kontextu. Mezi tyto koncepty odborného zájmu můžeme počítat prostředí feudálního Nizozemí, středověké církevní struktury, urbánní komunity, lidovou kulturu a náboženské cítění. Tyto už tak dost komplexní aspekty je třeba alespoň latentně zařadit do našeho pojetí problematiky bekyň, nicméně je nutné počítat i s tím, že se nejedná jen o čistě historické fenomény, ale i o fenomény historiografické. Takovým historiografickým fenoménem jsou ostatně, jak už bylo řečeno, i samotné bekyně.

Pro naši snahu o kritické chápání těchto komplexních myšlenek se zdá být velice vhodnou práce s dílem Jacquese Toussaerta. Autor se ve své knize *Le sentiment religieux, la vie et la pratique religieuse des laïcs en Flandre maritime et au „West-Hoeck“ de langue flamande aus XIVE, XVe et début du XVIe siècle* pokusil zdokumentovat a vysvětlit fenomén náboženského cítění ve středověkých Flandrech,⁵⁹ což je skutečně velice široká otázka, ale zároveň taková, která je i blízká tématu této práce. Navíc Toussaertova kniha započala podnětnou metodologickou a epistemologickou debatu v mikrokosmu francouzské a belgické medievistiky, která Toussaertovy myšlenky i celou problematiku historie religiozního sentimentu staví do úplně nové perspektivy.

Velká část odborné veřejnosti považovala Toussaertovo dílo za přínosné a souhlasila s ním, že kultura a společnost středověkých Flander mají celou řadu určujících specifíků, mezi které patří velké municipální komunity, robustní cechovní organizace, ale i specifické pojetí kultu a víry a takovým specifíkem jsou i samotné bekyně.⁶⁰ Čím více se ale přibližujeme ke konfrontaci kritického

⁵⁸ Podkladem pro tuto kapitolu byla klausurní práce, kterou jsem vypracoval v rámci specializačního semináře na FF UK v a. r. 2020/21.

⁵⁹ TOUSSAERT, Jacques. 1960. *Le sentiment religieux, la vie et la pratique religieuse des laïcs en Flandre maritime et au „West-Hoeck“ de langue flamande aus XIVE, XVe et début du XVIe siècle*. Paris: Plon. Ve zbytku textu budu zkrácený název této publikace, psaný v kurzívě, odkazovat obecně na tuto publikaci a autora.

⁶⁰ S podobným pohledem na „unikátní“ problematiku Flander v tomto období a s podobnou sadou kulturních symbolů, ve vztahu k Toussaertovu dílu, přišel už LE GOFF, Jacques. E. Delaruelle, E. R. Labande, P. Ourliac, *L'Église au temps du Grand Schisme et de la crise conciliaire.*; J. Toussaert, *Le sentiment religieux en Flandre à la fin du Moyen Age. Annales. Economies, sociétés, civilisations*. 1966, 21 (2), rozsah: 406–411, s. 411.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

čtení jednotlivých historických dokumentů s Toussaertovým partikulárním závěry, tím je tato původně realistická představa propojení flanderské společnosti a jejího předpokládaného náboženského cítění nabourávána a už se jí nedaří přesvědčit zbytek odborné veřejnosti o realističnosti svých konstrukcí a závěrů.⁶¹

V této kapitole se tedy budeme zabývat způsobem, jakým Toussaert vytvořil své pojetí náboženského cítění středověkých Flander, ale také vlivem jeho práce na vývoj vize náboženského cítění společnosti, kterou vytvořila moderní historiografie.

3.1. Náboženské cítění

V roce 1959 historik Jacques Toussaert obhájil doktorskou práci, která byla později vydána pod názvem *Le sentiment religieux (...)*. Na stránkách tohoto poměrně rozsáhlého díla autor kvantifikoval velké množství dat, která považoval za nějakým způsobem vypovídající o náboženském životě, a tedy „náboženském cítění“ daného regionu v dané době. Tato data poté zkompiloval a interpretoval s textem a kontextem dobových dokumentů, aby učinil závěry o povaze společnosti, náboženské kultury a spirituální zbožnosti pozdně středověkých Flander.

Knihy se setkala se smíšenou kritikou a kontroverzní se stala především metodologie, kterou Toussaert použil. Z těch kritiků a kritiček, kteří/ré zpochybňovali/y autorovy postupy a výsledky, přišla mnohým argumentace velice sporná⁶² a některým zase nepřipadala selekce zkoumaných dat dostatečně kritická.⁶³ Celá diskuse se nakonec vyvinula do sporu vlámské a francouzské historiografie o povahu regionálních náboženských dějin.⁶⁴

Toussaert se ve své knize zamýšlí nad středověkou flanderskou společností a nad jejími projevy náboženského cítění, které se nám zachovaly v dokumentech.

⁶¹ Nicméně jde jen o žánrovou realističnost textu a jeho rétoriky, kterou udávají sociální a odborné konvence. Obdobně nám může připadat logická a realistická i jakákoliv fikce BERKHOFER, Robert F. Jr. 1998. *Beyond the Great story*. Cambridge: Harvard University Press, s. 58–59.

⁶² VENARD, Marc. Pierre Chaunu. Le temps des Réformes. Histoire religieuse et système de civilisation. La crise de la chrétienté. L'éclatement (1250–1550). In. *Archives de Sciences Sociales des Religions*. Paris: EHESS. 1974, 38, rozsah: 89–91, s. 90–91. Venard v této recenzi knihy Chaunua odkazuje právě na metodologický spor obou autorů.

⁶³ V tomto ohledu budu v příslušné podkapitole (zde také kompletní odkaz) především odkazovat na kritiku MOLS, Roger. 1966.

⁶⁴ V české historiografii se ve vztahu k vědeckému poznání zabývala touto problematikou ČAPSKÁ, Veronika. 2014. Zbožnost. In. STORCHOVÁ, Lucie a kol. 2014. *Koncepty a dějiny*. Praha: Skriptorium, rozsah: 319–337, s. 321.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

Klade si otázku, jaká tato společnost vlastně byla, jaký byl její každodenní život a jakým způsobem se v něm lidé setkávali s náboženskými myšlenkami a projevy zbožnosti. Výsledný obraz sestává zejména z interakcí lidí se sítí farností, z jejich možnosti a ochoty přijímat svátosti a z jejich znalosti katechismu a základních teologických myšlenek. Tento obraz autor porovnává s texty historických dokumentů, které nám zachycují jednotlivé akty zbožnosti, nebo naopak jejich nedostatek.

Toussaertův vědecký přístup se dá asi nejlépe označit jako historický strukturalismus s použitím kvantitativní práce s daty a sociologických metod.⁶⁵ Je těžké obecně charakterizovat všechny závěry které autor učinil za použití této metodologie, ale velice zjednodušeně se dá konstatovat, že si podle něj měla městská a venkovská flanderská společnost přizpůsobit náboženské cítění svým vlastním vnitřním sociálním pochodům.

Flandry byly v zásadě plně christianizované, přesto se církevním strukturám nedařilo obrátit plnou pozornost každodenní společnosti k náboženskému kultu, a to i přes její ostentativní projevy zbožnosti, které zachycují dobové dokumenty. Toussaert je v tomto pojetí schopný podchytit ambivalenci náboženských myšlenek a církevních struktur ve společnosti,⁶⁶ ale právě tento přístup mu do jisté míry brání docenit subversivní povahu, kterou má náboženské cítění vůči společnosti.⁶⁷

3.1.1. Vědecká kontroverze

Povahu sporů Toussaertových kritiček a kritiků s jeho pojetím společnosti a její historie lze přisoudit i jejich vlastnímu historickému kontextu a dobovým sporům o povahu humanitních věd. Pokud se budeme podrobně zabývat diskurzem a vědeckou rétorikou této diskuse, nejspíš se toho hodně dozvíme o

⁶⁵ V dobové kritice označil Toussaerta jako „historika–sociologa“ LE BRAS, Gabriel. Toussaert (Jacques) Le Sentiment religieux en Flandre à la fin du Moyen Age. *Archives de sociologie des religions*. Paris: Éditions de l'EHESS, 1964, 17, rozsah: 214–215, s. 215.

⁶⁶ HUIZINGA, Johan. 2010. *Podzim středověku*. Litomyšl: Paseka, s. 195–200. Stojí za zmínku, že se při formování této myšlenky Huiziga přímo odkazuje na náboženské poměry v Nizozemí a Toussaert také celkem implicitně navazuje na tuto myšlenku po vzoru svého významného předchůdce Éduarda de Moreau (MOREAU, Édouard de. 1940–1952. *Histoire de l'Église en Belgique*. Bruxelles: l'Édition Universelle), ale zároveň klade velký důraz na pastorální činnost v širší společnosti LESTOCQUOI, Jean. Jacques Toussaert. Le sentiment religieux en Flandre à la fin du Moyen Âge. In: *Revue d'histoire de l'Église de France*. 1964, 50 (147), rozsah: 158–161, s. 160.

⁶⁷ GREENBLATT, Stephen. Neviditelné střely. In: BOLTON, Jonathan. 2007. *Nový historismus / New historicism*. Brno: Host, rozsah: 92–149, s. 106.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

Toussaertově době a diskusi samotné, ale ne o jejím objektu.⁶⁸ Každopádně i samotnou historickou vědu lze vnímat jako limitovanou fakticitou dějin, nebo alespoň fakticitou historie,⁶⁹ čímž nám tato vědecká diskuse a kontroverze umožňují v jistém smyslu poznat historii samotnou, a nejen samy sebe. Můžeme se poučit právě z toho, jak Toussaert a jeho kritika pracovali s těmito faktickými limity.

Na druhé straně trpí shodnými nedostatky i náš kritický pohled, jehož východiska jsou nejen determinovaná naší vlastní (historickou) realitou, ale zároveň vychází z epistemologického vývoje, který obsahuje i Toussaerta a „toussaertovskou“ diskusi, z které částečně vychází. V praxi a v souvislosti s Toussaertem si tohoto problému všiml už jeho kritik Roger Mols, který příliš nerozporoval faktičnost a realističnost Toussaertových závěrů, ale poznamenal, že jeho pohled na „vývoj“ náboženského cítění se sice nejspíš přibližuje skutečnému historickému vývoji, ale jen tím, jak reaguje na již „pre-etablované vnímání“, které zase předznamenává tuto reakci.⁷⁰ Data získaná z použitých historických dokumentů se nevyklučují ani s jednou z interpretací a jejich logiku od sebe oddělují jen naaranžované diskursivní tropy vědecké diskuse.⁷¹

Je tedy třeba přistupovat kriticky jak k našemu vlastnímu „historickému kontextu“, tedy ke stavu současné vědecké diskuse, tak k jejímu vývoji, jehož součástí je i Toussaertovo dílo. Velkou výhodou je zde topika historické vědy, tedy kumulace vědeckých otázek a přístupů.⁷² Pokud budeme souhlasit s Molsovou kritikou, že Toussaert vlastně nepřinesl žádné skutečně nové pojetí náboženského cítění a pouze přeskupil logiku jeho interpretace, i tak ale (stejně jako samotný Mols) otevřel nové otázky k diskusi.

⁶⁸ HOWARD, Jean E. Nový historismus ve studiích o renesanci. In: BOLTON, Jonathan. 2007. *Nový historismus / New historicism*. Brno: Host, rozsah: 54–91, s. 67.

⁶⁹ FRYE, Northrop, 1963. *Fables of Identity. Studies in Poetic Mythology*. New York: Harcourt, Brace & World, s. 55.

⁷⁰ MOLS, Roger. TOUSSAERT (J.). Le sentiment religieux en Flandre à la fin du moyen âge. In: *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*. Bruxelles: Fondation universitaire[etc.] 1966, 44 (2), rozsah: 628–633, s. 632–633.

⁷¹ WHITE, Hayden. 2010. *Tropika diskursu*. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 11–12.

⁷² VEYNE, Paul, 1971. *Comment on écrit l'histoire. Essai d'épistomologi*. Paris: Ed. du Seuil, s. 267.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

3.1.2. Historický kontext díla a naše vnímání problematiky

Epistemologické dědictví i samotná recepce ambivalentní „toussaertovské“ diskuse mezi zastánci a odpůrci jeho kontextualistického strukturalismu o nás staví před zásadní otázku. Jak tuto diskusi vnímat jako zdroj poznání a konkrétně, jak jí vnímat jako zdroj poznání středověkých Flander? Problém je o to složitější, že při tomto úkonu musíme být kritičtí k Toussaertovi (a k jeho současníkům), k dokumentům, které spolu s ním zkoumáme a k sobě samým. Výsledné pojetí musí být obdobně realistické z pohledu interpretace faktů, kritiky Toussaerta i principů současné vědy. Naštěstí má k tomuto úkonu současná historická věda již několik teoretických řešení.

Jako historici a historičky se už rozhodně nemůžeme přiklonit na jednu stranu sporu o *Náboženské cítění Flander*, aniž bychom tím především nekritizovali tu druhou, k takovému kroku byli kompetentní jen tehdejší „historičtí aktéři“.⁷³ Podle pojetí kritiky textu vytvořeného Rolandem Barthesem je (narativní povahou historiografie⁷⁴) celý problém mimeticky přenesen do současnosti a zde nám jeho podstatu nemůže odhalit revize objektu, ale (psycho)analýza problému samotného.⁷⁵ Tento přístup je o to pregnančnější, že v celé této práci nebyl (a ani nebude) Toussaertův text prezentován v původním kontextu, který autor zamýšlel, ale v textu a kontextu této práce.

Tento Barthesův analytický přístup nás ale nutně neodděluje od Toussaertova původního textu, ten je pro nás po vědecké stránce stále čitelný. Stále rozumíme logice a rétorice, s kterými autor uplatňuje metody a formuje závěry, protože jsme součástí totožných vazeb *épistémè*, která používá totožný soubor norem a postulátů.⁷⁶ Foucaultova *épistémè* nás propojuje s Toussaertovým textem a je třeba nalézt prostředky, jak propojit tento text s jeho historickým objektem. V tom nám může zase pomoci koncept *dialogue(s)* Dominica LaCapry, který umožňuje pochopit historický kontext minulosti jeho propojením s tím současným⁷⁷ namísto, aby historici a historičky jen s odstupem analyzovali minulost. K obdobnému řešení, ale z jiných metodologických pozic dospěl (po

⁷³ MARROU, Henri Irénée, 1954. *De la connaissance historique*. Paris: édition du Seuil, s. 43.

⁷⁴ HOWARD, Jean E. 2007. (*op.cit.*), s. 67.

⁷⁵ ŠPILAROVÁ, Olga. Figury, fragmenty, forma. In: BARTHES, Roland. 2008. *Rozkoš z textu*. Praha: Triáda, s. 73.

⁷⁶ FOUCAULT, Michell. 1969. *L'Archéologie du savoir*.s. Paris: Gallimard 249–255.

⁷⁷ LACAPRA, Dominick. 1983. *Rethinking Intellectual History: Texts, Contexts, Language*. Ithaca: Cornell University Press, s. 63.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

vzoru Jamese Clifforda) Robert F. Berkhofer. Jeho *reflexive (con)textualisation* se zabývá vztahem kultury (dnešní i minulé) s historií a vede nás k analýze a syntéze zdánlivě shodných prvků obou už mnohokrát zmiňovaných kontextů.⁷⁸ Tak budeme také postupovat v následujících částech této kapitoly, porovnáme a propojíme pojetí některých prvků vlastní středověkým dokumentům, moderní vědě a naší kritice.

Barthes, LaCarpa a Foucault také bohužel příliš neřeší diachronní rozměr celé problematiky a v centru jejich zájmu stojí poněkud izolovaný text. Pro tato východiska je tedy obtížné podchytit dynamiku vývoje historiografie a konceptu náboženského cítění, tedy proces vývoje od Toussaerta až k naší kritice. Zde se můžeme znovu vrátit k již citovanému pojetí Haydena Whitea, který logické variace vědecké diskuse přisuzuje diskursivní tropice. Interpretace se podle něj liší jen diskursivními přesuny mezi variacemi kódování reality.⁷⁹ U Toussaerta může být tento jev patrný právě na již citovaných textech jeho kritiků. Le Goff upozorňuje na výjimečnost náboženského cítění ve výjimečném prostředí středověkých Flander, čímž vlastně přisuzuje Toussaertovu výkladu *metonymii*,⁸⁰ zatímco Mols na tom samém místě vidí Toussaertovo převrácení logiky v *ironii* vůči minulému výzkumu.⁸¹ Je tedy poměrně důležité se nesnažit pouze přeformulovat logiku Toussaertovy práce a snažit se tak simulovat kritický vývoj. Naším úkolem naopak bude sledovat diskurs, kterým se tato argumentační logika řídí.

V následující kapitole budeme tedy postupovat tak, abychom vyhověli takto nastaveným kritériím analýzy a kritiky. Prostředkem, kterým bude naše konceptualizace provádět dialog s Toussaertovou prací a zároveň se středověkými Flandry, budou epistemické vztahy metodologie. Metodologické vztahy jsou nepochybně natolik komplexní a jako kontextový celek jsou nad naše chápání, ale můžeme sledovat, jakým způsobem jsou v textech užit. Skrz tyto Toussaertovy vědecké a textové „činy“⁸² se tedy budeme zabývat několika klíčovými koncepty, s kterými pracovaly středověké texty, Toussaert a budeme je používat i my

⁷⁸ BERKHOFER, Robert F. Jr. 1998. (*op.cit.*), s. 243–249.

⁷⁹ WHITE, Hayden. 2010. (*op. cit.*), s. 13.

⁸⁰ LE GOFF, Jacques. 1966. (*op. cit.*), s. 411.

⁸¹ MOLS, Roger. 1966. (*op.cit.*), s. 632–633.

⁸² Čin ve vztahu k vlastnímu kontextu a kontextu autora MONROSE, Luis. Literární studie o renesanci a předmět historie. In. BOLTON, Jonathan. 2007. *Nový historismus / New historicism*. Brno: Host, rozsah: 44–53, s. 50.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

ve zbytku této práce. Těmito koncepty budou (naše, Toussaertovo a historické) pojetí prostoru, času a společnosti.

Závěrem je ještě třeba dodat, že tato kapitola sice formátem připomíná kritiku vědeckého díla, ale tou rozhodně není a nejspíš být ani nemůže. Toussaertova kniha je velice rozsáhlá a autorovy myšlenky jsou mnohem komplexnější, než jak zde budou prezentovány. Účelem této kapitoly také není objektivně zhodnotit vědeckou práci tohoto autora, ale pouze získat jistý metodologický základ k další práci. Toussaertova kniha zde má pouze instrumentální funkci, reprezentuje obecnější vědecké postupy a objektem kritiky bude především naše (třeba často i mylné, zjednodušené a rozhodně selektivní) čtení tohoto díla. Tato kapitola by se bez Toussaerta mohla nakonec i obejít a stačilo by pracovat čistě s koncepty, které jí do jisté míry svévolně přisuzujeme, ale (jak už bylo řečeno) *Náboženské cítění* je k tomuto účelu svou tematikou i pojetím bekyň velice vhodné a historicita tohoto díla nám zároveň umožňuje sledovat následující koncepty z nové perspektivy.

3.2. Prostor

Myšlení se odehrává v prostoru⁸³ ve smyslu, že naše snahy pojímat okolní svět se vždy odkazují k obecným prostorovým vztahům. Je-li tedy historie myšlená (jedná se o snahu myšlenkově pojmut svět kolem nás), odehrává se v nějakém smyslu v prostoru také. I Toussaert zasadil svou *Historii náboženského cítění* do vymezeného prostoru, odkaz na něj je ostatně i v samotném názvu jeho díla. Tímto autorovým prostorem jsou spíše geografické a kulturní než geopolitické Flandry. V Toussaertově pojetí nehrají správní celky velkou roli a politika je ve vleku kultury.

Čistě na úvod je třeba říct, že autor přesně vymezuje hranice oblasti svého zájmu, tedy prostředí Flander, ale už příliš nevysvětluje své heuristické důvody a jak toto ohraničení v jeho práci vlastně vzniklo. Každopádně je pozoruhodné, že s jistou opatrností přebírá pojetí Henriho Pirennea, jehož práce poměrně často cituje.⁸⁴ Pirenne celý region Nizozemí považuje za v zásadě geografický, socio-ekonomický a kulturní kontextuální celek s různými historicko-politickými

⁸³ ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Prostor. In. STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny*. 2014 Praha: Skriptorium, rozsah: 36–45, s. 36.

⁸⁴ TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 17.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

variace.⁸⁵ Toussaert nepřichází s žádnou alternativou a zdá se, že s Pirenneovou interpretací specifického flanderského vývoje na podkladu Nizozemí v rozporu není.

Není tedy ani úplně jasné, jestli Toussaert přistupuje k tomuto regionu už ve svých heuristických předpokladech ideograficky, nebo šlo jen o pragmatickou volbu rámce, který nemá sama o sobě žádný větší význam. Každopádně se zde nebudeme zabývat tím, jestli je tento přístup dostatečně kritický, nebo ne. Zajímá nás především jak byl autorem aplikován *prostor* na otázku náboženského cítění Flander, což se pokusíme si ukázat na několika partikulárních příkladech. V těchto pasážích své knihy Toussaert v různých kontextech pojímá prostor, kam je jeho dílo zasazené.

Nejdříve se na příkladu oblasti „poldrů“ budeme zabývat vcelku typickým způsobem, jakým se autor pokouší zasadit svůj narativ do geografického prostoru, v dalším příkladě budeme sledovat, jak se pomocí záznamů o finančních darech na nákup mešního vína, vytváří statistiky a trendy liturgické praxe konkrétních farností, a nakonec se krátce podíváme na prostorové aspekty jedné narativní výpovědi, s kterou Toussaert pracuje.

Jedním z prvních problémů, které autor řeší, je tedy geografie. Na první pohled se zdá být jasné, že Flandry jsou (i když rozhodně vůbec ne extrémně) geograficky členitý region a tato členitost se promítá i do způsobu života jejich obyvatel. Toussaert hned od počátku (a i v pramenech) identifikuje přímořskou rurální oblast „poldrů“,⁸⁶ která je specifická způsobem života a obživy svých obyvatel, který má být ještě navíc propojen s jejich rozdílnou „mentalitou“, oproti jejich vnitrozemským sousedům.⁸⁷ Bylo by tedy možné polemizovat s autorovým rozhodnutím vůbec zařadit dvě rozdílné mentality do jednoho náboženského cítění, ale my se především soustředíme na vztah tohoto metodologického kroku k Toussaertovu narativu a vnímání historie.

⁸⁵ PIRENNE, Henri. 1971. *Early democracies in the Low Countries: urban society and political conflict in the Middle Ages and the Renaissance*. New York: W.W. Norton, s. 10–19.

⁸⁶ Především geografické a současné vymezení této oblasti je u LARUE, Jean-Pierre. *La grande Moëre, un polder franco-belge*. In: *Hommes et Terres du Nord*, 1982, 1, rozsah: 88–94, s. 89.

⁸⁷ Jde skutečně o poměrně marginální problém, ale autor mu v úvodu své knihy pozoruhodně věnuje značnou pozornost TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 8–10.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

Autor totiž také konstatuje, že se nezachovaly téměř žádné dokumenty, které by nás mohly poučit o náboženském životě v těchto oblastech ve středověku.⁸⁸ Implikuje zde pohled, kterým na problematiku běžně nahlížíme, že prostor musí být naplněný dějem. Náboženské cítění je otázkou vztahů a interakcí mezi lidmi, jinak bychom ho totiž z pramenů mohli jen těžko vyčíst. Respektive zcela niterní náboženské cítění lidských bytostí nám zůstává skryté, protože i jejich, třebaže soukromé vyjádření a naše recepce jsou mimetickou interakcí.⁸⁹ Tyto vztahy a interakce se také, tak jak je zde reflektujeme, musejí odehrávat v prostoru, ale v jakém prostoru se u Toussaerta vlastně odehrávají?

Toussaert celkem logicky předpokládá, že i obyvatelé „poldrů“ měli nějaké „náboženské cítění“. To ale není nutně pravda. „Náboženské cítění“ „poldrů“, které je zde teoreticky předpokládáno, není tím samým „náboženským cítěním“, s kterým Toussaert od začátku pracuje. To totiž není žádnou *historickou skutečností*, která by předcházela vědeckému poznání a autorově tvůrčí práci s prameny.⁹⁰ Autor tedy ve svém textu spojuje obě „náboženská cítění“, domnělou *historickou pravdu* i mimetickou historii, do jednoho a do jednoho prostoru a děje. Můžeme to velice snadno kritizovat, ale podstatnější je důvod, proč se Toussaertův text takto chová a proč se snaží veškerý prostor vyplnit dějem. V jistém smyslu tím totiž vytváří Aristotelovskou *jednotu místa* (prostoru) ve svém vyprávění.

Vztahy, které jsme schopni vyčíst z pramenů, se odehrávají v prostoru a tento fakt prameny odrážejí, ať už je v nich prostor jakkoli implicitní a abstraktní. K některému geografickému prostoru se tohoto materiálu dnes i ve zkoumané době vztahovalo více, k některému méně, to má také nejspíš svůj význam. Je tu tedy jakási metodologická posloupnost. Od pramenů jdeme s autorem k prostoru, na který odkazují a v něm se odehrává historie a náboženské cítění.

Není toto vnímání ale vůči pramenům i jejich dnešnímu čtení poněkud převrácené? Spíš než, že by se vztahy někde „odehrávaly“, jsou do nějakého prostoru zasazeny. Mluvíme zde o geografickém prostoru, který nebyl „žítý“,

⁸⁸TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 10.

⁸⁹ Jedná se především o *mimésis II*, kdy Toussaert takto specificky konfiguruje jednotlivá data do svého textu o náboženském cítění a Flandrech RICOEUR, Paul. 2000. *Čas a vyprávění I. Zápletka a historické vyprávění*. Praha: Oikoyomenh, s. 105–106. Aby ale nedošlo k omylu, Toussaert je zde v pozici autora. I on sám přirozeně byl v pozici čtenáře takto konfigurovaných textů pramenů.

⁹⁰MARROU, Henri–Irénee. 1954. (*op. cit.*), s. 50–51.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

„používaný“ a tvořený sociálními interakcemi jeho obyvatel.⁹¹ Nikdo neprožíval své náboženské pocity v „poldrech“, v nějaké nížině, v horách, nebo v nějakém konkrétním městě, tyto pojmy vytvářejí až následné dokumenty. Neměl by tedy tento referenční prostor pramenů být vnímán jinak? Tento prostor je spíš součástí informací (o náboženském cítění), na které tyto prameny odkazují. Pokud tedy například jako Toussaert v jedné z kapitol vytváříme a sledujeme statistiku finančních darů farnostem na nákup mešního vína při příležitosti různých svátků,⁹² vlastně z těchto pramenů extrahujeme imaginární prostor farností (a obdobně i čas!). Přitom také očekáváme, že se náboženské cítění bude odehrávat až v takto vytvořeném prostoru. Toussaert samozřejmě obdobně postupuje i s narativními prameny, jak uvidíme níže. Tento postup není nutně špatný, jen jeho pojetí prostoru nelze slučovat s výpovědí pramenů a naším kritickým čtením.

Bylo by tedy také na místě neptat se, k jakému prostoru prameny odkazují, k městu, administrativnímu celku, nebo geografické oblasti, ale naopak se ptát, jaký prostor vytvářejí. Nejde jen o přímé textové odkazy. Prameny implikují tento prostor i způsobem svého vzniku a archivace, což je i případ Toussaertova mešního vína z minulého odstavce. Narativní i administrativní prameny mohou utvářet prostor a podporovat jeho myšlenku už svým vznikem a účelem.

Také si z tohoto pohledu veškerý prostor není roven, jde zde pouze o imaginární a v zásadě teritoriální prostor, a tedy *intelektuální prostor*. Nesnažíme se zde pouze vidět prostor jako subjektivní konstrukt, ale také pochopit, že v některém prostoru se události a vývoj historie neodehrávají inherentně a jsou mu teprve přiřknuty. Na druhé straně ale u některých jiných odkazů na prostor skutečně realita předcházela myšlenku. Jde vlastně o rozlišení nuancí „žitého“ a „myšleného“ prostoru ve vztahu k procesu náboženského cítění.

Toussaert například cituje *Molinetovu* kroniku z patnáctého století, kde autor popisuje kázání v kostele Saint-Seveur v Brugách při povstání v roce 1478:

⁹¹ Používám zde *triplicité* Henriho Lefebvrea, který rozlišuje reprezentaci prostoru na prostor *perçu*, *conçu* a *vécu* LEFEBVRE, Henri. 2000. *La production de l'espace*. Paris: Anthropos, s. 49–50. Budu se držet tohoto pojetí, autora nadále citovat, a především používat jeho další pojmy *sociální* a *intelektuální prostor*

⁹² Na tomto místě autor vytváří datové agregáty pro jednotlivé fary, z jejichž grafických znázornění můžeme vyčíst, že takto získané finance stabilně narůstaly až do reformace, ale v průběhu patnáctého století se dary rozmělnily do více svátků TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 168–169.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

„*silence fut imposé au peuple*“ (...)

„*l'évêque commencha en latin une très belle oration et print son theume: « Dominis tecum, virorum fortissime »*“

Dále pokračuje:

„*procession et prédications furent faites par les bonnes villes, de l'obéissance de cette excellente princesse*“⁹³

V první části se scéna kázání odehrává v prostoru, který, i když je třeba z našeho pohledu redukován textem, stále bezprostředně působí na všechny účastníky, ale pouze jako místo a prvek této události a produkt jejich sociálních interakcí. Jeho jméno, historie, institucionální zakotvení, ani jiná symbolika v tuto chvíli nehrají roli.⁹⁴ Přeformulujeme-li výpověď například, že „v kostele v Bruggách v roce 1478 byli lidé umlčeni...“, pohybujeme se na tenkém ledě a hrozí, že přisoudíme prostoru vlastní význam a interpretaci, i když žádný z těchto prvků v popsané situaci ani nemůže být *prezentován*,⁹⁵ aniž by jí tím narušil.

Naproti tomu je druhá část výpovědi diametrálně odlišná. Oslavné rituály se sice nejspíš skutečně odehrávaly v každém z těchto „dobrých měst“, ale co to vlastně o nich vypovídá? Něco skutečně ano, ale tento abstraktní a anonymní prostor, tedy „dobrá města“⁹⁶ vytvořil kronikář. Sugestivnost zde není ani tak v přívlastku „*bonnes*“, ale v tom, že bez samotné výpovědi bychom její prostorovost nedokázali identifikovat. Prostor zde nutně nerámuje sentiment výpovědi, je spíše jeho součástí.

Prostorová jednota Toussaertova díla nás vede k tomu, abychom vnímali veškerý prostor v něm, jako by to byl prostor sociálních interakcí. Farnosti, města, a dokonce větší abstraktní celky jsou na konceptuální úrovni prostoru jednotlivých událostí, a to díky autorově naraci a předpokladu, že se v nich obdobný děj

⁹³ TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 77.

⁹⁴ Lefebvre dokonce sám klade důraz na kostely a místa se silnou náboženskou symbolikou, která i v tomto příkladu z Malinete můžeme „číst“ symbolicky, nicméně Lefebvre tvrdí, že tento prostor byl především *žitým* prostorem, což je myslím příklad i této události LEFEBVRE, Henri. 2000. (*op. cit.*), s. 168–169.

⁹⁵ BADIOU, Alain. 1988. *L'être et l'événement*. Paris: Édition du Seuil, s. 195.

⁹⁶ V tomto případě se ale velice pravděpodobně jedná o terminus technicus a možnou polysémii, protože tento výraz (*bonnes villes de Flandre*) označoval i obchodní gildu pětice velkých měst Lille, Douai, Ypres, Bruggy a Gand MESTAYER, Monique. Rivalités et dépendances entre villes: l'exemple de Douai du Moyen Âge à nos jours. In: *Revue du Nord*. 2000, 82 (335-336). rozsah: 413–422, s. 414.

3. Jacques Toussaert a náboženské citění Flander v pozdním středověku

zákonitě musel odehrávat. Náboženské citění mělo totiž mít svou konkrétní formu v prostoru Flander, než se jí Toussaert vůbec pokusil popsat.

To je vlastně jádro problému, jak Toussaert metodologicky postupuje vůči prostoru. Nelze tvrdit, že je jeho způsob práce nějak chybný (nelze ovšem tvrdit ani opak), ale můžeme se domnívat, že právě tímto jeho postupem můžeme vysvětlit, proč není tento prostor nutně slučitelný s naším čtením dokumentů. Toussaert počítal s tím, že se v prostoru Flander odehrávalo náboženské citění a prameny o něm vypovídají. Možná subjektivně, tendenčně, chybně a mylně, ale vypovídají a reprezentují obecnou povahu sociálních interakcí v něm.

Každopádně takový prostor by byl vůči sociálním interakcím pouhé *apriori* a události v něm by byly vůči prostoru zcela anonymní. Na tento prostor se ale dá dívat i jinak a opačně. Kronikář, který popisuje „dobrá města“, církevní autor popisující náboženské citění, ani cenzus sčítající křty nemusí subjektivně vypovídat o vztahu prostoru a interakcí „náboženského citění“, ale o objektivním vztahu sebe (tedy této výpovědi) vůči sociálnímu prostoru a interakcím v něm. Flandry, „dobrá města“ a farnosti nakupující víno nejsou dějištěm mimetického „náboženského citění“, jsou jeho součástí obsaženou ve výpovědích.

3.2.1. Symbolika prostoru

Tyto otázky map a teritorií ovšem nejsou jediné formy prostoru, s kterými se autor vyrovnává. Ve své práci také několikrát zmiňuje interakci obyvatel se symbolickým sakrálním prostorem a místy náboženského ritu. Tedy s prostorem výrazně menším a „užívanějším“ jeho recipienty, než byly celé Flandry, „poldry“, farnost, nebo velké městské komunity.

Toussaert například odhaduje, že zatímco centra venkovských farností byla vzdálena od obydlí svých farníků v řádech kilometrů, obyvatelé velkých flanderských měst potkali kostel co 300 metrů⁹⁷ a prameny pravidelně hovoří o vizuálně všudypřítomných kázáních v ulicích měst.⁹⁸

Základní myšlenka tedy nejspíš zní: „Ať si lidé o víře mysleli, co chtěli, bylo součástí jejich každodenního života náboženství, jehož symboly obyvatelé flanderských měst potkávali téměř na každém rohu.“ Je zde implikován

⁹⁷ TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 49.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 78.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

jednoduchý vztah. Prostor působí na vněmy a ty vyvolávají myšlenky a pocity. Skutečně není nijak nereálné předpokládat, že při zvuku zvonů kostela, nebo setkání s knězem tyto vjemy evokují myšlenky na obecně náboženskou problematiku. Sémantikou předešlé věty ale v zásadě končí její vlastní sémiotické předpoklady. Kostel není jen „kostel“ a kněz není jen „kněz“, takto jednoduše lze pracovat se symboly jen v rámci textu, který je tím, co skutečně pozorujeme. Jedná se o poměrně klasický příklad *zhuštěného popisu*.⁹⁹ Kulturní systémy symbolů jsou ovšem pestřejší a na Toussaertova v zásadě nezpochybnitelná fakta se můžeme podívat i z jiného úhlu.

Na středověkých flanderských městech nejspíš jejich obyvatelům nepřišlo až tak pozoruhodné, že v nich potkávají spoustu náboženských symbolů. Představme si Toussaertova/u obyvatele/ku města, který/á při krátké cestě svým sousedstvím potká průměrně dva kostely a projde kolem jednoho pouličního kazatele. Venkovan/ka na stejně dlouhé trase skutečně projde nejspíš jen přírodou. Pravdou ale zároveň je, že obyvateľ/ka města prostě jen projde městem s veškerými jeho obvyklými prostorovými charakteristikami a venkovan/ka obdobně projde venkovskou krajinou. Není už tak reálné předpokládat, že obyvatelé měst vnímali permanentně všechny myslitelné symbolické roviny svého bezprostředního okolí, které mu s odstupem lze přiřknout. Těžko byli náchylnější k náboženské kontemplaci díky všudypřítomnosti těchto symbolů a stejně tak pohled na knihy je nenutil víc myslet na vzdělání a pouliční umělci na umění. Ještě těžší je si představit, že by dnešní obyvatelé měst při pohledu na administrativní budovy častěji přemýšleli o politice a demokracii, nebo by zakletí „ježišmaria“, nebo „si Dieu y eust pissé“¹⁰⁰ měla v minulosti evokovat myšlenky o víře, i když se jasně odkazují k náboženské symbolice. Nejde o to předpokládat vnímání všech symbolů a všech jejich možných významů, ale vnímání celé jejich komplexní polysémie a syntaktické provázanosti. Město i venkov byly skutečně jiné, stejně tak se lišili jejich obyvatelé a vněmy, které na ně působily. Tyto

⁹⁹ GEERTZ, Clifford. 1973. *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books, s. 13–16.

¹⁰⁰ Tento konkrétní výraz, a především jeho polysémii zkoumá BACHTIN, Michail M. 2007. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*. Praha: Argo, s. 148.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

vněmy nicméně nebyly prostými symboly, ale komplexní sítí společenských vztahů,¹⁰¹ která tento prostor „procházky“ utvářela.

V následujících kapitolách se setkáme s celou řadou sociálních interakcí a projevů náboženského cítění v prostoru, nicméně by bylo jen velice obtížné si na těchto příkladech představit, že by symbolická rovina těchto městských ulic, konventů a artefaktů, po kterých se budeme pohybovat a s kterými budeme pracovat, takto přímočaře působil na vyjádřený sentiment. Pokud se setkáme se symbolickou rovinou prostoru, bude to spíš ve formě symbolického vyjádření samotné výpovědi.

Na čtení Toussaertovy koncepce a jeho slučování imaginárního a sociálního prostoru je především poučné, že s podobným vnímáním se setkáváme i v tradičním pojetí bekyň a v premisách této práce. Ve všech následujících kapitolách se budeme zabývat městy, v jejichž fyzickém prostoru racionálně vyvozujeme přítomnost bekyň a výpovědi pramenů považujeme za (často spíše implicitní) reflexi tohoto faktu. Každopádně podobně jako Toussaert nemáme příliš šanci z této konstrukce vyvodit cokoli validního, protože (jak uvidíme především u narativních výpovědí v kapitole o Tournai) výpovědi často odkazují na jednotlivé interakce v sociálním prostoru, než aby odrážely nějakou předpokládanou obecnou konceptualizaci děje ve fyzickém prostoru.

Obdobně se také setkáme s polysémií prostoru, ať už se jedná o bekyň ve flanderských městech, prostory samotných bekináží, nebo dokonce jednotlivé fyzické předměty. V kapitole o Lille se setkáváme s pozoruhodným bekinážem a v kapitole o Douai s jedním konkrétním votivním předmětem, v obou případech jim budeme moci pomocí strukturální sémiotiky přisoudit jistou symboliku, ale teprve z interakce s těmito prostorovými vyjádřeními můžeme odhalit význam, který v historii bekyň sehrály. V textech se často setkáme i s explicitními sémiologickými znaky prostoru, nicméně ty nejsou součástí jeho sociální praxe, ale prostředkem komunikace,¹⁰² mimetické komunikace dokumentů s námi i jejich dobovými recipientkami a recipienty.

¹⁰¹ LEFEBVRE, Henri. 2000. (*op. cit.*), s. 136–137.

¹⁰² PETRÁŇ, Josef. 1985. *Dějiny hmotné kultury I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 55.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

3.3. Čas

Toussaert velice jasně vymezuje časový rámec svého historického bádání. Zabývá se zhruba 220 lety od počátku 14. století do počátku 16. století.¹⁰³ Na toto období se v kontextu a s jistým zjednodušením dá odkazovat, což jsem doposud v textu dělal i já, jako na „pozdní středověk“.

Autor také odpovídá na dvě zásadní otázky: Proč si zvolil toto období a proč se ho rozhodl takto ohraničit. Počátkem jsou první léta 14. století a sekvence lokálních událostí spojená s nimi, které Toussaert prezentuje jako emancipační proces Flander a konflikt s kapetovskou expanzí. Tento proces do jisté míry vyvrcholil v roce 1302 masakrem při „bruggských jitních mších“ a následně francouzskou porážkou „zlatých ostruh“ u Courtrai. Konec zkoumaného období je zase vymezen nástupem reformace, který autor spojuje s koncem renesančního nizozemského 15. století.¹⁰⁴ Toto období tedy není de facto vymezeno jasnými daty a událostmi, ale spíše jistými kulminačními body těchto dvou procesů.

Čím tedy autor odůvodňuje své vymezení tohoto období? Toussaert, podle svých vlastních slov, sleduje „poměrně homogenní období“, na jehož počátku se etabluje „politická nezávislost“ Flander. Na druhém konci stojí reformace, respektive „desetiletí, která jí předcházejí“.¹⁰⁵ To je poměrně zajímavý slovní obrat, protože autor naznačuje logickou myšlenku, že konec tohoto období není jeho součástí a vlastně ani vyústěním. Zároveň implikuje, že šíření reformace je natolik celospolečenská změna, že je přirozené jí považovat za apriorní hranici této problematiky, a to i bez hlubší analýzy.

Odpověď na druhou z otázek je vlastně prostá. Toussaert si vybral toto období kvůli relativně bohaté dokumentaci. Autor příliš nenaznačuje, že by jeho heuristická volba měla vypovídat o nějakých větších konceptuálních celcích a jedná se pouze o utilitární předmět jeho vědeckého zájmu, což je zcela pochopitelné.

Z pozice kritiky by se dalo argumentovat stejným způsobem jako v otázce prostoru. Toussaert neudělal chybu, když si vybral a definoval příliš dlouhý časový úsek, ale z hlediska náboženského cítění vnímá kvalitativně odlišná

¹⁰³ TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 16.

¹⁰⁴ TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 16.

¹⁰⁵ *Ibid*, s. 15–16.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

vymezení času stejně, tedy jako součást těchto teoreticky definovaných 220 let. Do jednoho monolitického pojetí času vkládá události (tj. v našem pojetí strukturální změny), situace (tj. strukturální stavy) i procesy (tj. kauzální strukturální změny), stejně jako do jednoho pojetí prostoru vkládal imaginární prostor územních celků i sociální prostor ulic. Z hlediska aktérů zjevně nesrovnatelné a nesrovnatelně (pokud vůbec) vnímané časové úseky se u Toussaerta slévají do jedné entity času, a to podobným způsobem, jako tomu bylo u prostoru. Tato myšlenka z minulé podkapitoly ale vychází z předpokladu, že prostor je inherentní lidskému myšlení, nelze ho pominout v lidském vnímání, a tedy je utvářen prameny jakožto nutnost. Aby tedy šlo takhle postupovat, bylo by nutné vnímat čas a prostor za shodné kategorie, což je poněkud nepodložený předpoklad. Čas totiž pro historii není (na rozdíl od prostoru) zásadní,¹⁰⁶ textové prameny jej nutně nevytvářejí, na jeho místě totiž vytvářejí naraci, jejíž tropem je časovost.¹⁰⁷ S těmito předpoklady budeme tedy nadále pracovat.

V Toussaertově textu i textu pramenů se čas a prostor navzájem indukují,¹⁰⁸ nicméně jejich vztah k naraci textu není stejný, děj totiž využívá stejných jazykových kategorií jako čas. Narace se také skládá z událostí, procesů a situací, které se se kryjí s časovým vnímání těchto kategorií. Proto v textu můžeme nalézt místa (tedy prostor) událostí a procesů, ale nemůžeme nalézt například situace událostí,¹⁰⁹ respektive tyto situace s událostmi ztotožnit a spojit v jedno. V dřívějším příkladu z *Molinetovy* kroniky můžeme kázání a procesí zasadit do různých prostorů, třeba do kostela, nebo do „dobrých měst“, nicméně tyto dějové události jsou i časovými událostmi. Mohou samozřejmě být součástí nějakého procesu, tento vztah už ale není inherentní a je třeba jej vytvořit a popsat.

3.3.1. Čas a narace

Základním problémem, se kterým se u Toussaertovy koncepce náboženského cítění musíme vyrovnat, je především způsob, jakým se časovost jeho vyprávění střetává s časovostí vyprávění pramenů. Autor nám prezentuje vývoj náboženského cítění, jeho osud, jeho příběh, ale časové tropy této narace

¹⁰⁶ BERKHOFER, Robert F. Jr. 1998. (*op.cit.*) s. 107.

¹⁰⁷ *Ibid.*, s. 109.

¹⁰⁸ LEFEBVRE, Henri. 2000. (*op. cit.*), s. 140.

¹⁰⁹ BADIOU, Alain. 1988. (*op. cit.*), s. 196.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

volně kolidují s tropami jeho interpretace dokumentů. Jednotlivé události, procesy a vývoj náboženského cítění se často mísí se událostmi, procesy a situacemi jiných narativů, které nám prezentují prameny (respektive jejich interpretace autorem). To není samo o sobě nutně chybou, a dokonce za úspěšné autory a autorky historických prací můžeme považovat právě ty, tropy jejichž vyprávění se shodují s tropami děje, který popisují.¹¹⁰ Každopádně je často obtížné vidět náboženské cítění v jednotlivých narativech, které autor sleduje ve snaze o jejich sjednocení v čase.

Pokud jako vcelku výmluvný příklad znovu použijeme i Toussaertovu analýzu farních příspěvků na mešní víno z minulé podkapitoly, bude problém záhy velice zjevný. Toussaert používá grafické znázornění, ve kterém můžeme vidět křivku finančních příspěvků zvolna, pravidelně ale s jistou fluktuací stoupat s uplynulým časem až do nástupu reformace. Jedná se o jednoduchý graf, který znázorňuje, jak se postupně rozšiřovaly a stoupaly příspěvky farníků na mešní víno.¹¹¹ Křivka sleduje proces v rámci předem daného vývoje náboženského cítění, tedy v rámci Toussaertových 220 let (tento konkrétní graf nicméně začíná až rokem 1419), ale my ještě nevíme, jaký význam pro tento vývoj bude mít. Na to nám posléze svou hypotézu, jak spolu souvisí fluktuující počet přijímajících farníků s vývojem náboženského cítění, prozradí autor a my s ní můžeme souhlasit, nebo nesouhlasit. Také nám ale autor oznámí, že každý jednotlivý nárůst, nebo pokles je vzhledem k nepravdělnosti grafu nejspíš způsoben nějakou konkrétní událostí.¹¹²

Problémem je, že je nám náboženské cítění prezentováno jako něco, co obsahuje prvky situací, událostí i procesů, ale pouze v jejich kauzálním propojení, v samotném plynoucím čase. Jedná se o jakousi časovou nad-strukturu, ve které je čas pramenů, tedy událostí, procesy a situace, které prameny prezentují, pouze reprezentován celkovým vývojem v rámci dvou staletí. Není, a ani nemůže být, tudíž vůbec jasné, jaký význam mají události, tedy například kázání v Bruggách a procesí v „dobrých městech“ z prvního příkladu, pro náboženské cítění, respektive, jaký význam mělo náboženské cítění v nich. Můžeme tedy jen spolu s autorem konstatovat, že konkrétní nárůst příspěvků na mešní víno má

¹¹⁰ WHITE, Hayden. 2010. (*op. cit.*), s. 27–28.

¹¹¹ TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 176.

¹¹² *Ibid*, s. 179.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

k náboženskému cítění zcela ambivalentní vztah, protože je v něm pouze reprezentován jako změna v rámci „času“, tedy velkého abstraktního procesu/situace.

S tímto Badiouovým rozparem strukturální prezentace a reprezentace v rámci událostí a procesů se i my setkáme především v kapitole o Lille, kde nás prameny konfrontují s hned několika různými situacemi, událostmi a narativními pojetími vývoje. Naším úkolem tedy především bude nesnažit se jim vnútit rámec této práce a neprezentovat je jako součást širšího osudu flanderských bekyň. Jak uvidíme, tyto časové tropy jsou součástí vlastních narativních celků, a tak bude vhodné je i vnímat a hledat reprezentaci fenoménu bekyň naopak v nich.

3.4. Společnost

Společnost *Náboženského cítění* je poměrně homogenní a celá kniha velice silně implikuje, že středem jejího zájmu je především laická neurozená společnost. Autor zjevně považuje náboženské cítění za univerzální veličinu, která se do nějaké míry, ale v zásadě koherentně dotýkala celé společnosti středověkých Flander.

Toussaert ovšem klade velký důraz na jeden typ stratifikace společnosti, a to na sociální stratifikaci. Rétorika celé knihy je založená na často třídní terminologii, přičemž řídicím motivem je dichotomie „elit“ a „mas“.¹¹³ Vymezení je často těžko uchopitelné, ale Toussaert se soustředí na dva základní aspekty. Bohatí a vlivní měli na rozdíl od chudých odlišný možnosti přístupu k oficiálnímu kultu, byli častěji gramotní a disponovali financemi na votivní předměty, literaturu a rituály.¹¹⁴ Zároveň zachovalé prameny a prameny s kterými autor pracuje odkazují nejspíš především na elity a jejich část společnosti, to je také principiální problém, s kterým se Toussaert ve svém díle snaží metodologicky vyrovnat.

V *Náboženském cítění* téměř nenalezneme žádné jiné demografické kategorie krom těch, které už byly zmíněny v podkapitole o prostoru, tedy obyvatelé měst a venkova. Každopádně z celé knihy je poměrně jasné, že se Toussaert nezabýval „náboženským cítěním“ v konvenčním psychologickém, antropologickém, nebo metafyzickém smyslu tohoto výrazu, ale jeho socio-

¹¹³ TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 34–35.

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 104.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

ekonomickými manifestacemi. Proto v jeho díle nenalezneme náboženské cítění například žen, mladých a starých lidí, intelektuálů, nonkonformního okraje společnosti (etc.).

Pro otázku například bekyně se tento způsob nazírání náboženského cítění tedy nemusí zdát příliš vhodný, ale stále ho můžeme spolu s autorem považovat za strukturální podklad ke kulturním fenoménům, kterým byly i bekyně. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že Toussaert nevytvořil tuto socioekonomickou stratifikaci sám od sebe, ale na základě pramenů, s kterými pracoval. Vlivem autorovi heuristické selekce se setkáváme především s oficiálními prameny, které kladou rétorický důraz na fakticitu prezentovaných dat, což bylo sice vhodné pro statický způsob zpracování, nicméně tyto prameny samy o sobě vytváří dojem kulturní stratifikace společnosti,¹¹⁵ než že by ji skutečně odrážely. Oficiální prameny respektují hierarchizovanou společnost, které původně sloužily. Pokud v nich tedy hledáme náboženské cítění společnosti, je snadné ho s touto hierarchií rovnou ztotožnit.

Pro naši další práci by tedy bylo vhodné nepředpokládat, že středověká náboženská kultura byla nutně hierarchizovaná a odrážela stratifikaci společnosti, kterou vytvářejí oficiální prameny. V následujícím textu budeme pracovat převážně právě s takovými dokumenty, ale v jejich výpovědích je třeba hledět i za hranici implikované dobové hierarchie.

V moderní historiografii jsou bekyně až stereotypně prezentované jako produkt sociální hierarchie a zároveň její transgresivní prvek. Mělo jít o emancipaci obyvatel měst a jejich apropiaci vlastního svědomí.¹¹⁶ Institucionalizace bekináží zároveň reprezentovala jejich obyvatelky v rámci hierarchie. K tomuto pojetí se nejvíce přiblížíme v kapitole o Lille, nicméně je důležité si uvědomit, že prameny, s kterými nejsme podobně jako Toussaert zvyklí pracovat při řešení některých otázek, jsou k tomuto pojetí až nápadně slepé. Lidová tvorba o bekyních, hříčky a pomlouvačné popěvky vůbec nereflektují postavení těchto žen v hierarchii moci¹¹⁷ a celkem tak podporují tak citovanou

¹¹⁵ BACHTIN, Michail M. 2007. (*op. cit.*), s. 163.

¹¹⁶ SIMONS, Walter. 2001. *Cities of Ladies*. (*op. cit.*), s. 141.

¹¹⁷ SCHMITT, Jean-Claude. 1978. (*op. cit.*), s. 184–187.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

Bachtinovu hypotézu, že sociální hierarchie promítala sama sebe do pramenů, které vytvářela a vidíme jí v nich tak i my.

3.4.1. Toussaert a bekyně

Pro tuto práci je zdaleka nejpozoruhodnější způsob, jakým se Jacques Toussaert vyrovnává s otázkou bekyň. Moderní historiografie má totiž zjevnou tendenci vnímat bekyně jako specifický fenomén pro nizozemské náboženské cítění. Ne snad že by byly bekyně specifické pro Flandry, ale Flandry se zdají být specifické pro vývoj bekyň. Proto je zajímavé, že Toussaert bekyně téměř nezmiňuje, a pokud ano, tak velice utilitárně, a především v rámci ostatních témat své práce.

Z předchozích podkapitol je už poměrně zjevné, že bekyně nemohly příliš zapadat do Toussaertovy metodiky a pojetí Flander a jejich náboženského cítění. Bekyně nejsou příliš definované svou sociální stratifikací,¹¹⁸ jako spíš jednotlicí ideou a identitou. Není je také příliš intuitivní zasadit do časového rámce renesance, nebo politické emancipace Flander, protože se nezdá, že by pro ně byly tyto události počátku 14. století nějak zlomové (i když samozřejmě přišly ve stejné době jako odsouzení bekyň). To jsou také nejspíš důvody, proč se s bekyněmi v *Náboženském cítění* příliš nesetkáváme, což nám ale také může poskytnout jedinečnou perspektivu.

S jistou nadsázkou se dá říct, že se nám dnes zdá máloco tak specifické pro náboženský život středověkých Flander a Nizozemí jako bekyně, i když například cechovní bratrstva s grandiózně zdobenými kaplemi by jistě také byly adeptem. V tom ale spočívá jistá genialita Toussaertova díla, nebo alespoň jeho genialita pro ty, kdo se zabývají bekyněmi. Možná je skutečně pravda, že Toussaertovi, celkem vyhraněnému historikovi-sociologovi, se bekyně jednoduše příliš nehodily do celkového narativu, a tak je ze svého díla vynechal, ale i tak nám poskytnul unikátní komplexní pohled na kontext našeho bádání, náboženské cítění Flander, kde nejsou bekyně považovány za cokoli výjimečného.

Nyní je na místě zjistit, jak jsou v tomto kontextu bekyně vlastně prezentované. Bekyně (a v tomto případě i beghardy) Toussaert zmiňuje celkem na čtyřech různých místech a ve třech různých kontextech. Dvě zmínky jsou čistě

¹¹⁸ SIMONS, Walter. 2001. *Cities of Ladies*. (op. cit.), s. 100.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

datového charakteru a pro autorův způsob práce jsou vcelku typické. V kapitole věnované gramotnosti a náboženským textům zmiňuje, že škola beghardů v Bruggách vlastnila osm exemplářů didaktického díla *Dicta Catomis*¹¹⁹ a v kapitole věnované svátosti zpovědi zase zmiňuje, že se bekyně měly teoreticky zpovídat minimálně jednou za 15 dní.¹²⁰ V těchto případech jde o dvě náhodné součásti autorovy statistické práce.

Toussaert bekyně (nicméně tentokrát ne na konkrétních příkladech, ale v abstraktním normativním smyslu) také zmiňuje klasicky v souvislosti s heterodoxií, která podle jeho názoru později dokonce vedla k reformaci.¹²¹ Ke konci svého díla se autor ještě krátce zabývá tématem samotného dobového věroučného sporu okolo beghardů a bekyň a cituje polemiku Gilberta de Tournai¹²² a vzápětí znovu zmiňuje obvinění z hereze. V těchto dvou případech autor v zásadě opakuje závěry dominantního proudu dobové a současné odborné literatury.

U prvních dvou příkladů se soustředíme především na dva aspekty našeho čtení Toussaertova díla. Když čteme zmínky o inventáři školy v Bruggách a o nařízení zpovědi bekyním, máme vcelku oprávněný pocit objektivní reprezentace. V těchto kapitolách se celková představa skládá z dat všech relevantních dokumentů a tyto dvě zmínky jsou jen nepatrnou kvantitativní i kvalitativní oscilací na jejím povrchu. Z této perspektivy se bekyně pro dobovou společnost, ani naše vnímání zas tak významnými nezdají, na několika stovkách stran popisu náboženského cítění se párkrát setkáme s jejich drobnými specifiky.

Tato objektivita je ale do jisté míry falešná, Toussaert totiž pracuje s velice normativními fakty a s těmi dimenzemi výpovědí, které se dají snadno kvantifikovat a kompilovat. Obě zmínky, soupis knih a nařízení zpovědi, se také snaží nastolit nějakou formu řádu, bylo by tedy naivní se domnívat, že tato normativnost výpovědí je nahodilá. Podobně jako v Bachtinově argumentu z minulé kapitoly i zde se můžeme domnívat, že normativnost dokumentů má svou výpovědní hodnotu. Bekyně zde tedy možná vůbec nejsou poměrně

¹¹⁹ TOUSSAERT, Jacques. 1960. (*op. cit.*), s. 68.

¹²⁰ *Ibid.*, s. 115.

¹²¹ *Ibid.*, s. 88.

¹²² Toussaert místo Gilbert de Tournai uvádí Simona de Tournai. Gilbertovi de Tournai a částečně i tomuto omylu se bude věnovat následující kapitola *Ibid.*, s. 467–468, 469.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

reprezentované, ale subversivní povaha tohoto fenoménu se ve skutečnosti nemá tendenci manifestovat v takto normativních dokumentech, a proto zmínky o nich v Toussaertových dokumentech najdeme jen zřídka.

Na druhé straně je ale také nutné připustit, že se Toussaert nevěnuje bekyním jen v těch zmínkách, kde je prezentuje, vlastně se jim neustále věnuje v celé své knize, protože byly reprezentovány ve společnosti, které se věnuje jako takové. Z použitých dokumentů je dokonce patrné, že součástí Toussaertových bezejmenných mas, donátorů mešního vína (etc.) musely být i bekyně. Musíme tedy do jisté míry rehabilitovat tento pohled a přehodnotit závěr předchozího odstavce. „Bekyně“, tedy tyto zbožné ženy, nebyly tím, co by normativní výpovědi nedokázaly podchytit, tím byly „bekyně“ jakožto symbolické označení.

Do tohoto sémiologického pojetí také zapadají zbývající Toussaertovy zmínky bekyň. Jak citovaná kritika bekyň Gilberta de Tournai, tak zmínky o obvinění z hereze v kapitole o řeholnicích a řeholnicích naprosto postrádají normativní charakter a důraz na fakticitu, jsou naopak silně založené na síti symbolických vazeb. Jak uvidíme i v naší analýze textu Gilberta de Tournai, bekyně zde vlastně existují jen jako referenční sémiologický prvek vůči podobným symbolům,¹²³ jako jsou hereze, víra, pieta, ženství (etc.). Tento druh výpovědi je zase cele okupován silnou symbolikou a pro životní peripetie jednotlivých žen, nebo jejich sociální praxi zde nezbyvá místo.

Poučením z této perspektivy není tedy jen to, že symbolická reprezentace vždy neodpovídá normativní představě a skutečnost nevystihují ani jedna, také musíme počítat s tím, že i prameny, a dokonce jejich kompiláty a interpretace vytvářejí tento fenomén. Ve zbytku této práce se setkáme s dokumenty a interpretacemi ze široké škály tohoto spektra, je tedy nutné vnímat každou výpověď jakožto nositel symbolické reprezentace, ale i dokument jejího působení v praxi.

3.5. Náboženské cítění a bekyně Francouzských Flander

V rámci metodologického úvodu této práce jsme se zabývali představami *Náboženského cítění* o prostoru, společnosti a její historii. Účelem bylo zasadit bekyně Francouzských Flander do axiomatických pojmů, které by vyjadřovaly

¹²³ PETRÁŇ, Josef. 1985. (*op. cit.*), s. 55.

3. Jacques Toussaert a náboženské cítění Flander v pozdním středověku

vztah jazyka dokumentů k obecnému vnímání historické vědy i našemu kritickému čtení. Výsledkem je několik konceptualizací, kterých se budeme držet i po zbytek této práce.

V následujících kapitolách budeme pracovat s několika dokumenty, jejichž výpovědi obsahují různé prostorové dimenze. Naším úkolem bude rozlišit textovou funkci tohoto prostoru a následně se pokusit propojit jeho sociální rozměr a symboliku s naší kritickou koncepcí referenčního prostoru měst, konventů a vizuálních votivních předmětů.

Obdobně budou analyzované texty popisovat jednotlivé události, historické situace a procesy. Jak ale uvidíme, prameny se se příliš neshodují na historickém rozměru, nebo dokonce časovosti bekyň, které popisují, a proto se budeme především soustředit na narativní a diskursivní funkci těchto časových konfigurací v textu.

Různé narativy a způsoby výkladu diferencují společnost velkým množstvím způsobů. My i prameny máme tendenci vidět bekyně v různých modelech vnímání a akcentovat některé aspekty jejich rozdílné sociální, kulturní a antropologické zkušenosti. V následujících kapitolách se budeme především snažit podchytit tuto snahu pramenů a interpretací vytvářet stratifikaci společnosti a také způsob, jakým byly do těchto sociálních, hierarchických, genderových a dalších rolí zasazovány bekyně.

4. Tournai a polemické narativní prameny

Tournai bylo významným královským městem vrcholně a pozdně středověké Francie a diecézním centrem. Zároveň se jednalo o do jisté míry typickou nizozemskou municipální komunitu se specifickým ekonomickým a politickým systémem a stejně jako v ostatních velkých urbánních centrech regionu¹²⁴ i zde se sdružovaly, žily a pracovaly komunity bekyň. Z Tohoto nepochybně kulturně bohatého prostředí také pochází dva autoři středověké polemické a narativní literatury. Gilles Li Muisis a Gilbert de Tournai byli oba spojení s tímto městem, s Francouzskými Flandry a s Nizozemím. Oba se ve svých dílech také poměrně intenzivně zabývali problematikou bekyň a jejich díla jsou pro současnou historiografii, která se problematikou bekyň, jejich komunit a způsobu života zabývá, velice významná.

Oba autory toho k sobě mnoho pojí, ale v textech i kontextech jejich děl existují i zásadní a neopomenutelné rozdíly. V této kapitole si tedy budeme klást dva primární cíle: pomocí rozboru okolností vzniku i samotného textu obou kronik odhalit jejich význam především v otázce vnímání bekyň ve středověké kultuře, ale především posoudit, do jaké míry je možné oba prameny zodpovědně syntetizovat a zjistit jaké otázky nám tato syntéza může zodpovědět, a to především o bekyních Francouzských Flander.

4.1. Tournai

Toto nizozemské sídlo s již antickým původem je známé svým historickým propojením s počátky merovejské dynastie, Francké říše a následně Francouzského království. Středověká historie tohoto města je velmi komplexní otázkou, kterou se zabývá velké množství odborné literatury. Proto zde pouze připomeneme několik konkrétních faktů a interpretací, které lze považovat za neopomenutelné, nebo relevantní pro zbytek tohoto textu. V zásadě se pokusíme etablovat aspekty, které přispěly k vytvoření kontextu, ve kterém se odehrávala a kterým byla ovlivněná historie bekyň a jejich konventů v Tournai a kde vznikly také dva texty, kterými se zde hodláme zabývat.

¹²⁴ PIRENNE, Henri. 1971. (*op. cit.*), s. 117.

4. Tournai a polemické narativní prameny

4.1.1. Flanderské město

Tournai se nachází v geografické oblasti Nizozemí a město je situované na okraji jihovýchodního cípu historického Flanderského hrabství. Každopádně, tato charakteristika je poněkud sporná a částečně ahistorická. Vzhledem k tomu, že středověké politicko-teritoriální hranice netvořily nutně kompaktní územní celky, suverenita nebyla distribuována teritoriálně, ale personálně a státy netvoří nadstruktury svých prvků.¹²⁵ Vnímání Tournai, jakožto flanderského a nizozemského, ale i francouzského města, není tedy dobově zcela přesné.

Na druhé straně, je zcela legitimní argumentovat, že Tournai do jisté míry náleželo do kulturního prostoru Nizozemí. Do kulturního prostoru velkých municipálních komunit, které, mimo jiné, spojovala silná tradice a kultura samosprávních autonomií a tu lze do jisté míry přičítat i robustní řemeslné produkci látek a na ní navázanému mezinárodnímu obchodu s textilem.¹²⁶

Tournai je považováno za jedno z měst, která spolu s přilehlými venkovskými oblastmi tvořila frankofonní teritorium v rámci Flander, které v této práci nazýváme Francouzskými Flandry. Je ale, jak už bylo v úvodu řečeno, těžké rozlišit nějaké ostré etnické, a především lingvistické hranice v takto silně a po všech stránkách kulturně a ekonomicky provázaném regionu. Zvláště když je toto území rozděleno i na několika politických a administrativních rovinách, jak bude podrobněji probráno v následujících odstavcích.

V každém případě bylo Tournai obklopeno kulturním, ekonomickým a politickým vlivem svých bezprostředních sousedů z Flanderského, ale i Henegavského hrabství. Míra tohoto vlivu a jeho význam, především pro každodenní život obyvatel města Tournai, tvoří velice nejasné a komplexní otázky, které možná není úplně vhodné generalizovat. Na druhé straně je také nutné připustit, že i Tournai bylo součástí tohoto teritoria, které je historicky

¹²⁵ KUTNAR, František. 2019. *O dějinách, lidu a lidech*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, s. 51–52.

¹²⁶ Tyto charakteristiky (včetně geografické a kulturní charakteristiky Nizozemí v předchozích odstavcích) přebírám z pojetí problematiky podle PIRENNE, Henri. 1963. *Early democracies in the Low Countries: urban society and political conflict in the Middle Ages and the Renaissance*. New York: Harper & Row.

4. Tournai a polemické narativní prameny

spojené s konkrétní formou robustního, organizovaného a administrativně velmi vyspělého „hnutí“ bekyň.¹²⁷

4.1.2. Královské město

Od dobytvačného tažení Filipa II. Augusta v roce 1187, kdy bylo město připojeno k Francouzské koruně, bylo Tournai královským městem s příslušnými privilegii až do 16. století, nicméně do tohoto období je třeba počítat i několik krátkodobých peripetií, způsobených především mezinárodními konflikty, kdy město pod nadvládou Francouzské koruny nebylo. Každopádně byl význam města značný a v oficiálních administrativních záznamech bylo vedeno jako čtvrté nejvýznamnější královské město v celém království. Přičemž se v tomto oficiálním hodnocení nejednalo jen o konstatování faktu, ale i o oficiální prestižní a ceremoniální postavení jednotlivých měst.¹²⁸

Pro srovnání, velká část politické historie a identity ostatních velkých municipálních komunit Flander byla utvářena komplexním vyjednáváním privilegii a povinností vůči jejich feudálním suverénům, flanderským hrabatům a hraběnkám.¹²⁹ S jistou mírou zjednodušení můžeme vidět politické vztahy všech feudálních suverénů, jako neustálou výměnu finančních prostředků za různá práva a privilegia. Z tohoto pohledu bylo Tournai v prakticky úplně jiném postavení vůči francouzským králům, než ostatní Flanderská města vůči svým hraběnkám a hrabatům, kteří na nich byli po všech stránkách závislí a města vůči nim vystupovala se značným politickým sebevědomím.¹³⁰

Každopádně se zde nebudeme dopodrobna zabývat složitou otázkou regionálních geopolitických vztahů. Nebudeme zde příliš posuzovat nuance schopnosti obou feudálních pánů prosazovat svou autoritu, ani míru emancipace, které se flanderským městům v určitém období dostávalo. Je pravda, že po celé

¹²⁷ Kompilace dat podporující tuto interpretaci je v SIMONS, Walter. 2001. (*op. cit.*), s. 48–50.

¹²⁸ PAVIOT, Jacques. Tournai dans l'Histoire bourguignonne. In *Les grands siècles de Tournai (12e–15e siècles): recueil d'études publié à l'occasion du 20e anniversaire des Guides de Tournai*. Tournai: Cathédrale Notre-Dame; Louvain-la-Neuve: Université catholique de Louvain, 1993, s. 48–50.

¹²⁹ PIRENNE, Henri. 1971. (*op. cit.*), s. 68–75. Na tuto tematiku a přístupy navazuje rozsáhlá současná odborná literatura například COHN, Samuel Kline. 2006. *Lust for liberty: the politics of social revolt in medieval Europe, 1200–1425: Italy, France, and Flanders*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, nebo partikulárně TEBRAKE, William H. 1994. *A plague of insurrection: popular politics and peasant revolt in Flanders, 1323–1328*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press, kde je take konkrétní příklad zmiňovaného fenoménu (s. 48).

¹³⁰ PIRENNE, Henri. 1971. (*op. cit.*), s. 69–70.

4. Tournai a polemické narativní prameny

období vrcholného a pozdního středověku flanderská města vyhrála, nebo naopak prohrála hned několik ozbrojených konfrontací s francouzskou korunou a svými suverény.¹³¹ Ale ani zde nelze považovat za příliš vhodné spojovat celkový význam politického vývoje (což se ovšem netýká přímého vlivu jednotlivých událostí) a jeho komparaci v rámci regionu s otázkou, jakou je sociální a kulturní postavení bekyň. Je jen třeba upozornit na to, že Tournai se nacházelo ve specifické politické situaci. Nelze tedy považovat ani regionální bekyně za monolit, který by byl závislý právě na politické emancipaci flanderských měst, nebo měst Francouzských Flander.

Je tu nicméně jeden rozdíl, který dělí politický vývoj zbytku flanderských měst od Tournai a bekyň se nepopíratelně týká, a to na úrovni politiky, mentality i kulturního diskursu. Flanderská hrabata, a především vládnoucí hraběnky tradičně velmi podporovaly hnutí bekyň.¹³² Tento fenomén se Tournai tedy přímo netýká, i když i francouzští králové částečně adoptovali a napodobovali tento postoj a pravidelně sami přímo potvrzovali privilegia udělená flanderským bekyním, respektive městům, ve kterých komunity sídlily,¹³³ nicméně je jen velice obtížné odhadnout skutečný význam této podpory a srovnávat její praktický dopad s tou ze strany flanderských hrabat a hraběnek.

Každopádně, jak bude vidět i v dalších kapitolách, v dokumentech se často setkáváme s doslovnou aluzí na podporu bekyň ze strany „flanderských hraběnek“. Tahle tradiční formulace může být ale mnohoznačná a jedná se nejspíš o diskursivní topoi, jehož význam se nedá generalizovat. S jistotou jen víme, že na Tournai se tento kulturní symbol nevztahuje a dokumenty se na „flanderské hraběnky“ a jejich posmrtnou autoritu odvolávat nemohly, ať byl vztah francouzské koruny vůči bekyním a jeho motivace jakékoliv.

4.1.3. Centrum diecéze

Pravděpodobně ještě podstatnějším faktem je, že Tournai bylo sídlem biskupství a centrem tournaiské diecéze, nicméně se ale nejednalo o biskupské město, ale stále o suverénní královské město. Tournaiský biskup duchovně

¹³¹ Charakteristiku tohoto konfliktního politického vývoje popisuje do roku 1425 COHN, Samuel Kline. 2006. *Lust for liberty: the politics of social revolt in medieval Europe, 1200–1425: Italy, France, and Flanders*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, s. 188.

¹³² MCDONNELL, Ernest W. 1954. (*op. cit.*), s. 205–217.

¹³³ Je také třeba dodat, že i francouzské královské páry činili donace a fundace v prospěch bekyň na svém území SIMONS, Walter. 2001. (*op. cit.*), s. 18, 106.

4. Tournai a polemické narativní prameny

spravoval velkou část středověkých Flander. Oba administrativní celky, diecéze i hrabství, se téměř kryly a pod správu tournaiského biskupství spadaly především velké flanderské municipální komunity Gentu, Yper, Brugg, Lille a samozřejmě Tournai.¹³⁴ Biskup měl oficiální kontrolu nad nominacemi a správou farního kléru, ale v praxi byly jeho pravomoci často značně limitované, což lze vidět i na příkladu z Lille v následující kapitole.

Nicméně, podle dobových dokumentů, biskupové z Tournai disponovali určitými pravomocemi nad komunitami bekyň v diecézi.¹³⁵ Navíc měly být laické komunity bekyň pod neustálým oficiálním dohledem a spirituálním vedením farního kléru. Krom celé řady biskupských nařízení, která mířila přímo na bekyně, lze nejjasněji vidět rozsah: a limity biskupské moci nad provinciálními bekyněmi v dobách krize a v extrémních situacích. Zjevným příkladem mohou být události spojené s obviněním bekyň z hereze a jejich následným odsouzením na počátku 14. století, kdy tournaiské biskupství (podobně jako i sousední diecéze) provedlo již mnohokrát zmíněné rozsáhlé vyšetřování místních bekyň, při kterém byly bekyně očištěny, nicméně až v roce 1328 (osm let po nařízení tohoto vyšetřování papežem Janem XXII.).¹³⁶

Bekyně a bekináže (ve smyslu konventů a právních subjektů) byly ale zjevně vnímané jako *de iure* laická instituce, nad kterou neměla církev žádnou přímou moc, krom spirituálního dohledu, který se vztahoval na křesťany obecně a bekyně a bekináže zasahoval především prostřednictvím farní soustavy.¹³⁷ Co se týče bekyň v samotném Tournai, král Filip IV. Sličný v roce 1294 potvrdil dohodu biskupa s municipalitou, že biskup bude potvrzovat představené konventů bekyň. Tato dohoda ale zůstala předmětem sporu biskupství a kapituly¹³⁸ a nejspíš nebyla ani nijak výjimečným fenoménem. Poměrně výmluvným je také dobový a nejspíš do jisté míry na pravdě založený narativ, že zakladatelem prvního bekináže byl alespoň z části biskup Gautier de Marvis, nicméně ten k této fundaci neměl přispět ze svého úřadu biskupa, ale jakožto soukromá osoba.¹³⁹

¹³⁴ PAVIOT, Jacques. 1993. (*op.cit.*), s. 70–71.

¹³⁵ Dokumentů, který biskupové adresovali otázku bekyň v diecézi a v konkrétních městech je skutečně velké množství. Příklady lze nalézt u MCDONNELL, Ernest W. 1954. (*op. cit.*), s. 123.

¹³⁶ SIMONS, Walter. 2001, s. 133–134.

¹³⁷ *Ibid.*, s. 50.

¹³⁸ LAUWERS, Michel; SIMONS, Walter. 1988. (*op. cit.*), s. 13.

¹³⁹ *Ibid.*, s. 29.

4. Tournai a polemické narativní prameny

Krom toho, že bylo Tournai sídelním městem, ve kterém byla nepochybně cítit přítomnost biskupského dvora a episkopálních institucí,¹⁴⁰ zdá se, že tournaiský biskup zasahoval i do chodu samotného města. Známým příkladem zásahu do municipální samosprávy jsou události z 20. let 15. století, kdy se biskupství dostalo do přímého konfliktu s městskými cechy. Biskup tehdy zabavil ceremoniální prapory významných cechů, a protože měly tyto prapory velkou symbolickou hodnotu, došlo ke krátké sérii ozbrojených povstání.¹⁴¹

4.1.4. Bekináže v Tournai

V období vrcholného a pozdního středověku jsou v Tournai zaznamenány celkem čtyři bekináže. Ve třech z nich žily ženy a jen v jednom přebývala komunita beghardů, která ale s největší pravděpodobností nepřežila neklid a pronásledování na počátku 14. století. Jen jeden z těchto třech ženských bekináží se dá považovat za dvůr bekyň, i když ne příliš velký.¹⁴²

Celkové problematice bekyní a bekináží v Tournai věnovali krátkou publikaci Michel Lauwers a Walter Simons, na které bylo již několikrát odkázáno v předešlých kapitolách, a ještě se k nim mnohokrát vrátíme. Každopádně tato kapitola se týká především bekyň v tournaiských narativních a polemických pramenech, což není přístup, který zvolili zmínění autoři (i když Gillese Li Muisise i Gilberta de Tournai také krátce zmiňují), proto z jejich práce budou vybrána jen fakta, která tvoří kontext těchto narativních pramenů, nebo k nim naopak stojí v přímém kontrastu.

Lauwers a Simons sledují především tournaiské bekináže, jakožto instituce a jejich interakce se strukturami církevní a světské moci. Zabývají se i významem bekyň ve společnosti, a to především společnosti samotného města. Jedna z podstatných věcí, kterých si všimají je fakt, že prameny často slučují místní bekyně s třetími řády mendikantských řeholí a rozdíl není ani pro dnešní historiografii úplně rozpoznatelný.¹⁴³ My zde především můžeme pozorovat, že narativní a polemické prameny z této kapitoly tyto nuance vůbec nevnímají a nejspíš z pohledu těchto dobových žánrů vůbec neexistovaly. Třetí řády a

¹⁴⁰ PIRENNE, Henri. 1971. (*op. cit.*), s. 101–102.

¹⁴¹ COHN, Samuel Kline. (*op.cit.*) 2006, s. 188.

¹⁴² LAUWERS, Michel; SIMONS, Walter. 1988. (*op. cit.*), s. 30–31.

¹⁴³ *Ibid*, s. 12.

4. Tournai a polemické narativní prameny

podobné fenomény v diskursu narativních a polemických pramenů o bekyních zjevně nehrály žádnou významnější roli.

Jedním z takových sporných případů jsou i *černé sestry*, které byly zmíněny již na začátku a mezi konventy ve středověkém Tournai je počítají i autoři. Jedná se o ženy asociované s hnutím (*les*) *cellites*, které se v pozdním středověku rozšířilo především v Porýní a Nizozemí¹⁴⁴ a nebylo nepodobné beghardům a bekyním. Dnešní historiografie shledává zásadní kulturní a sociální rozdíl v tom, že *cellites* se zaměřovaly především na péči o nemocné, umírající a mrtvé¹⁴⁵ a jejich činnost byla zejména spojena s morovými ranami,¹⁴⁶ v této funkci je později nahradili bratři alexiáni.¹⁴⁷ *Černé sestry* je také poněkud generické označení pro příslušnice třetích řádů a celé hnutí bylo nakonec začleněno mezi augustiniány kanovníky.¹⁴⁸

Černé sestry rozhodně nemůžeme ztotožňovat s bekyněmi. I dobovým pozorovatelům byl nejspíš rozdíl patrný na první pohled, protože, jak už název napovídá, *černé sestry* nosily černé pláště s šedými kapucemi.¹⁴⁹ Jejich symbolické propojení se smrtí a morem jistě také bylo velice distinktivním kulturním znakem. Každopádně i podobnosti s bekyněmi ve způsobu života a vnitřní organizace komunit jsou velice zajímavé a v poslední kapitole této práce se pokusíme navázat právě na ně.

4.2. Gilles Li Muisis¹⁵⁰

Gilles Li Muisis byl mnichem a později opatem kláštera Saint-Martin v Tournai. Žil v letech c. 1272-1352 a dnes je známý především jako středověký

¹⁴⁴ BYRNE, Joseph B. 2012. *Encyclopedia of the Black Death*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, s. 69.

¹⁴⁵ GUIDERA, Christine. The Role of the Beguines in Caring for the Ill, the Dying, and the Dead. In: DUBRUCK, Edelgard E; GUSICK, Barbara I. 1999. *Death and Dying in the Middle Ages*. New York: P. Lang, rozsah: 51–72, s. 60.

¹⁴⁶ COOMANS, Janna. 2021, *Urban Health and Environment in the Late Medieval Low Countries*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 247.

¹⁴⁷ KAUFFMAN, Christopher J. 1976. Tamers of death: the history of the Alexian Brothers from 1300 to 1789. New York: Seabury Press, s. 202–203.

¹⁴⁸ BYRNE, Joseph B. 2012. (*op. cit.*), s. 69.

¹⁴⁹ COOMANS, Janna. 2021, (*op. cit.*), s. 247.

¹⁵⁰ V odborné literatuře se někdy uvádí moderní pofrancouzštělá verze autorova jména jako *Gilles Le Muisit*.

4. Tournai a polemické narativní prameny

kronikář a básník. Krom pobytu v Římě a studií v Paříži nejspíš celý svůj život strávil v Tournai, kde se narodil i zemřel.¹⁵¹

Gilles Li Muisis je také autorem jednoho z nejvýraznějších svědectví o bekyních, nicméně je známý především pro svá historiografická díla *Chronicon majus* a *Chronicon minus*,¹⁵² kde popisuje historii severní Francie a Flander, v těchto kronikách ale bekyně vůbec nezmiňuje. Své názory na zbožné laické ženy vyjadřuje až ve svých básních morální poezie.¹⁵³ Stojí za zmínku, že ve svých kronikách Li Muisis nezmiňuje bekyně nejen jako obecný fenomén, ale ani v souvislosti s flanderskými hraběnkami a jejich patronací. To je zajímavá optika historiografie, jakožto celku, protože Li Muisis zná bekyně, ale nepovažuje je za součást historie flanderských hraběnek, kterou ale poměrně obsáhle popisuje. To bude v ostrém kontrastu s perspektivou historizace bekyň a s diskursem jiného typu dokumentů, který tento narativ silně akcentuje a kterým se budeme zabývat v následující kapitole o Lille.

4.2.1. Čas, děj a historie bekyň v díle Gillese Li Muisise

Fakt, že byl Gilles Li Muisis autorem kronik, není jediný důvod, proč zde zmiňujeme jeho poetické dílo v souvislosti s historiografií. Verše, kde autor mluví o bekyních, jsou faktické, velice deskriptivní, a dokonce se odehrávají v časovém rámci. Li Muisis sleduje změny v chování a mravech dvou generací bekyň a touto prostou lamentací a moralizujícím srovnáním „dnešních“ bekyň s jejich předchůdkyněmi autor tyto ženy vlastně historizuje. Vytrhává je z amalgámu své dobové společnosti a jejího statického vnímání a přiznává jim vývoj, změnu, a dokonce, jak uvidíme, i historický původ.

Verše, kde Li Muisis mluví o bekyních a bekináží, jsou samy o sobě velice pozoruhodné a reflektují mnoho aspektů života bekyň, kterými se zabývá i současná historiografie. Popisuje demografickou různorodost skupin bekyň,¹⁵⁴

¹⁵¹ Biografie je u COVILLE, Alfred. Gilles li Muisis, abbé de Saint–Martin de Tournai, chroniqueur et moraliste. In, *Histoire littéraire de la France*. 1938, 37, rozsah: 250–324.

¹⁵² DE SMET, Joseph Jean. 1841. *Corpus chronicorum Flandriae II: sub auspiciis Leopoldi Primi, serenissimi Belgarum regis* / edidit J.–J. de Smet. Bruxellis: Ex officina typographica M. Hayez, rozsah: 93–448.

¹⁵³ MUISIS, Gilles Li. 1882. *Poésies de Gilles Li Muisis* / publ. pour la première fois d'après le manuscrit de Lord Ashburnham par M. le baron Kervyn de Lettenhove. Louvain: Impr. de J. Fefever.

¹⁵⁴ *Des jovènes les anchiènes estoient honnerées ,
Des anchiennes les jovenes estoient déportées;
Par les couvens estoient toutes entremellées ,*

4. Tournai a polemické narativní prameny

jejich interakci s církevními strukturami,¹⁵⁵ jejich přístup ke zbožnosti a laickému životu¹⁵⁶ a mnohá další témata. Obecně vzato je Li Muisisův komentář vůči bekyním velice pozitivní. My se zde budeme ale soustředit na to, čím bekyně v jeho díle vlastně jsou a na některé aspekty toho, jaké místo zaujímají v jeho vizi společnosti a historie.

Jak už bylo předesláno, Li Muisis „historizuje“ bekyně tím, že konfrontuje jejich minulost se současností. Autor se zabývá tím, že mladé bekyně už nejsou stejné a stejně mravné jako ty starší.¹⁵⁷ Tím je ale třeba vzít zpátky předchozí tvrzení a musíme ještě posoudit, jestli autor skutečně naráží na historický vývoj a čeho by to přesně měl historický vývoj být.

Z textu není úplně jasné, jestli Li Muisisova komparace „starých“ a „mladých“ probíhá synchronně, nebo jestli jde o diachronní komparaci dvou generací. Každopádně podle frázování zbytku textu je vcelku odůvodněné se přiklonit k druhé možnosti, že autor nemá namysli jen věkově mladé a staré ženy, ale že se poměry skutečně mění, a to v časovém rámci. I tak ale nejsou Li Muisisovy bekyně skutečně „historizované“.¹⁵⁸ Otázkou totiž je, jestli nám text říká, že se vyvinuly samotné bekyně, nebo že se změnila celá společnost a doba. O čí historii tady vlastně autor mluví, fenoménu bekyň, historickém vývoji společnosti, nebo historii jakožto entitě?

Na tuto otázku nám může odpovědět úplně poslední verš, kde autor o bekyních mluví a kde s jistým poetickým důrazem říká, že bekináže a jejich

Les jovènes demisieles avoecque les senées .
Ibid, s. 238.

¹⁵⁵ *Li boin prélat jadis souvent les visitoient*
Et des boines doctrines bien leur administroient;
Et adont au bien faire trèstoutes se mettoient:
Plus volentiers paisieules et closes se tenoient .
Ibid, s. 238.

¹⁵⁶ *Ibid.* V mnoha různých verších.

¹⁵⁷ Ve verších samotných autor tuto lamentaci vkládá do úst samotným bekyním.

Pour chou que les anchiènes leur dient des paroles
Dou temps qui fu jadis et des boines escoles ,
Et elles tiènent tout et réputent frivoles
Et les laissent aler ensi que palevoles ..
Ibid, s. 239.

¹⁵⁸ Tato apriorní práce s pojmy jako „událost“, „vývoj“ a „historie“ nám mohou především objasnit, jestli byl v interakci s bekyněmi Li Muisis historikem. Historici a historičky mají totiž tendenci vidět historii právě v těchto konceptech, které jim historii především prostředkují, to konstatuje LÉVI-STRAUSS, Claude. 2006. *Strukturální antropologie*. Praha: Argo, s. 34. My bychom ale podobně postupovat neměli zvlášť, pokud se ukáže, že v Li Muisisově a v dalších textech jsou nám bekyně zprostředkované jiným způsobem.

4. Tournai a polemické narativní prameny

„zvyky“ jsou „(pra)staré“.¹⁵⁹ Přiznává tedy tomuto historickému fenoménu jeho historicitu, jeho počátek v minulosti a trvání do přítomnosti. Pokud bychom se na celý problém podívali logikou dějinných faktů, dospěli bychom k závěru, že jde o pouhé konstatování nezpochybnitelné skutečnosti. Bekináže předcházely autorovi, byli tedy „(pra)staré“. My se zde ale nezabýváme dějinnou realitou, ale historickým textem a v něm autor přiznal, že bekináže měly historický počátek, který je vývojově propojený s (autorovou) přítomností. Bekyně tedy nejsou jen statickou součástí společnosti, která by byla závislá na její existenci v čase.

Všimněme si také rozlišení mezi bekyněmi a bekináží. Autor konkrétně mluví o „(pra)starých zvycích bekináží“, čímž silně naznačuje, že bekináže vnímá jakožto instituci. Zatímco tedy bekyně existují v čase prostřednictvím generací žen, bekináže jsou „prastaré“. Bekyně žijí prostřednictvím cyklických termínů, „stáří“ a „mládí“ a bekináže existují v lineárním čase (pra)starého počátku.

Tvrdíme-li, že autor bekyně, nebo možná spíše bekináže „historizuje“, nejspíš nepoužívám nejvhodnější termín. Li Muisis bekyním a bekinážím pouze dává časový rámec prastarosti a změny, ve kterém existují nezávisle na společnosti a jejím historickém vývoji složeném z dějinných příčin a následků. Dá se tedy konstatovat, že, pokud Li Muisis bekyně „historizuje“ (dává jim časový rámec), neznamena to, že by je „historiografizoval“. Nespojuje je s událostmi a hlavně kauzalitami, které tvoří narativ jeho historiografických děl. Bekyně jsou pro něj schopné bytí v čase ale nejsou přístupné činům. Predikát bytí je v Li Muisisově textu vyjádřen boží vůlí, Bůh je ve verších spokojený s jejich existencí, ale ta nevznikla, ani se nezměnila činy bekyně, ani nikoho jiného, které by vyjadřovaly predikát činnosti, této vůle prozřetelnosti.

Pokud si tedy pokládáme otázku, čím byly pro Li Muisise bekyně z hlediska času, historie a toho, jak on sám popisoval děj okolního světa, dostáváme poměrně zajímavou odpověď. Li Muisisovy bekyně nebyly považovány za jakousi přirozenou součást společnosti, kterou by mohly být „přirozené“ (a dobově biblické) úkazy, jako třeba ženy. Tyto bekyně ale

¹⁵⁹ *Dieu pri que béghinage se puissent soustenir
Et ès boines coustumes anchiènes bien tenir,
Boines oèvres dedens et dehors maintenir,
Qu'avoec elles puissions en paradis venir.*
Ibid., s. 241.

4. Tournai a polemické narativní prameny

nezapadají ani do představy dějin poháněných kauzálním vývojem a řetězením historických pochodů a událostí. My samozřejmě události „dějin bekyň“, které by tuto perspektivu umožňovaly známe a těžko se domnívat, že by je Li Muisis alespoň rámcově neznal, nicméně jeho verše toto vidění světa bekyň vůbec nezohledňují, a tak staví otazník i nad vizi bekyň jakožto dějinných aktérek.

4.2.2. Bekyně v prostoru v díle Gillese Li Muisise

Je ovšem nutné adresovat ještě jeden problém v díle Gillese Li Muisise. Autor mluví o bekyních zcela obecně. Přestože uvádí řadu zajímavých detailů, nikdy nezmiňuje, z čeho své informace čerpá a jakých bekyň se konkrétně týkají, tedy jestli mají nějaký konkrétní původ, a do jaké míry jsou relevantní vůči bekyním v Tournai.

Li Muisis skutečně žil a působil v Tournai, ale bylo by chybou z tohoto faktu vyvozovat nějaké důsledky. I z jeho textu je zjevně, že bekyně byly obecně známým fenoménem. Každopádně jedna konkrétní část jeho básně nám může pomoci odpovědět na otázku, v jakém smyslu byl tento fenomén známý v dobovém diskursu, tedy na jaké epistemické úrovni se pohybovaly informace o nich a jaká vlastně byla Li Muisisova znalost bekyň v Tournai a jeho vztah k nim.

Li Muisis totiž konstatuje, že původcem informací, které sepsal, nebyla jeho osobní zkušenost.¹⁶⁰ Je poněkud nepravděpodobné, že by se autor skutečně za celý svůj život v Tournai nikdy nesetkal se bekyněmi a neměl s nimi tuto ani minimální vizuální zkušenost, na kterou by mohl odkázat.¹⁶¹ To ale není vhodný způsob, jak tuto otázku posuzovat. Z našeho pohledu Li Muisis vlastně ani

¹⁶⁰ J' ay parlet des béghines de vir et d' oïr dire;
Or me die aucun que trop mal les remire .
Li siècles est cangiés et cescun jour empire:
En ches estas partout che n' est fors tire tire .
Ibid., s. 239.

¹⁶¹ Lze zde přihlédnout k několika indikátorům, které by nám ale neměly odpovědět na otázku, jak často se průměrně Li Muisis setkal v Tournai s bekyněmi, ale mohou nám spíš nastínit situaci, s kterou zde pracujeme. Klášter, kde Li Muisis působil, byl zhruba kilometr a půl vzdálený od třech různých bekinází (nebyl tedy ve stejné části města) ¹⁶¹ LAUWERS, Michel; SIMONS, Walter. 1988. (*op. cit.*), s. 12. Tournai 13. a 14. století mělo pár desítek tisíc obyvatel a z jistých indicií se dá odhadnout, že v něm žilo pár set bekyň (existuje například testament odkazující k 40 bekyním pracujícím v jedné textilní dílně SIMONS, Walter. 2001. (*op. cit.*), s. 86), které tvořili maximálně něco kolem procenta obyvatelstva. Bekyně byly (v této době a regionu) výrazné i svým oblékáním a životním stylem, nicméně výraznost a význam bekyň ve společnosti je teprve otázka, kterou se tato má práce snaží vyřešit a v tuto chvíli by tato fakta byla použita velice nereflektovaně. Celá situace je velmi složitá, Li Muisis je v jednom dobovém manuskriptu svého díla paradoxně zobrazen, jak káže bekyním (Bruxelles, Bibl. Royale, IV 119, [“ 84r). Ať tento příklad slouží jako aporie argumentaci použité v této poznámce.

4. Tournai a polemické narativní prameny

netvrdí, že nemá osobní zkušenost s nějakou bekyní, tedy fyzickou lidskou bytostí v Tournai. Tvrdí, že nemá zkušenosti s „bekyněmi“, tedy se svými bekyněmi, s fenoménem, který popsal ve svém textu.

Tímto se ale nezbavujeme Tournai a jeho bekyň. Stále musíme počítat s tím, že s nimi Li Muisis sdílel sociální prostor, nicméně s nimi sdílel sociální prostor takovým způsobem, že ve svém textu nakonec konfrontuje fenomén, který mu byl úplně cizí, i když ho vlastně teoreticky zná poměrně dobře. Pro autora a v jeho básni musely být bekyně fenoménem, který se vyskytoval v jeho společnosti a v Tournai, ale nějakým způsobem mu zůstával skrytý. Li Muisis nám vlastně ani tak neříká, že by se nikdy fyzicky nesetkal s bekyněmi (tedy s ženami, které by pro něj zjevně bekyněmi byly), nebo s nimi nebyl konfrontován, nepotkal se s nimi na ulici, v kostele, v sociálním prostoru. Říká nám že v celé polysémii prostoru města a jeho ulic mu zůstal skrytý sociální rozměr bekyň, tedy vše, co ve svém textu popisuje. Symbolika tohoto fenoménu neměla takové vazby, aby se dotkly autora a sociální interakce, které popisuje pro něj byly jakožto pro subjekt nedosažitelné.

4.3. Gilbert¹⁶² de Tournai

Gilles Li Muisis nebyl jediným řeholníkem z Tournai, který psal o bekyních. Gilbert de Tournai byl františkán, pařížský mistr, propagátor církevních reforem na koncilu v Lyonu a advokát křížových výprav, který žil a psal své kritické dílo v druhé polovině 13. století. Byl ale také kritikem bekyň a „bludných“ a „heretických“ myšlenek uvnitř církve.¹⁶³

Na konci svého díla *Collectio de Scandalis Ecclesiae*¹⁶⁴ označuje bekyně za původkyně a živitelky bludných myšlenek, spíš, než že by je považoval za jakousi heretickou instituci, nebo organizovanou sektu. Hlavní problém vidí v tom, že si bekyně samovolně interpretují biblické texty, čímž vznikají bludné a heretické myšlenky. Z historického hlediska je vcelku pozoruhodné, že (jakoby

¹⁶² Krom již zmíněné kontroverze s označením *Simon de Tournai* jsem se rozhodl používat moderní verzi křestního jména autora, které se v části odborné literatury někdy stále uvádí jako *Guibert*. Právě text, který zde budeme rozebírat, byl chybně přisuzován významnému teologovi 13. století Simonu de Tournai LERNER, Robert E. 1972. (*op. cit.*), s. 45.

¹⁶³ MAIER, Christoph T. 2000. *Crusade propaganda and ideology: model sermons for the preaching of the cross*. New York: Cambridge University Press, s. 10–11.

¹⁶⁴ Moderní edice tohoto díla je dostupná v STROICK, Autberius. *Collectio de scandalis ecclesiae*. Nova editio. In. *Archivum Franciscanum Historicum*. Florence: Quaracchi. 1931, 24, rozsah: 33–62.

4. Tournai a polemické narativní prameny

samozejmě) naznačuje schopnost bekyň číst a tyto myšlenky vytvářet, a dokonce tvrdí, že vlastnily knihy ve vernakulárním jazyce, konkrétně evangelické texty ve francouzštině.¹⁶⁵

Tón Gilberta de Tournai je v přímém kontrastu k Li Muisisově dílu. Autor prezentuje bekyně ve velmi negativním světle, ale jeho obvinění jsou spíše sugestivní. Prezentuje bekyně jako hrozbu, a především jako podhoubí „heretických“, „bludných“ a jiných neortodoxních myšlenek.¹⁶⁶ Oba autoři se pozoruhodně shodují v tom, že neoznačují bekyně přímo za „herezi“, ale ani nezmiňují koncept *svobodného ducha* a jeho specifika. Je tedy poměrně signifikantní, že oba mají v hodnocení ortodoxie bekyň zcela opačné názory, nicméně jejich rétorika je i tak shodná a zcela odlišná od jazyka inkvizičních dokumentů. Které zcela automaticky a po vzoru buly *Ad nostrum* hledají organizovanou sektu *svobodného ducha*.

Význam Gilbertova díla pro problematiku bekyň Francouzských Flander je poněkud složitější otázkou. Gilbert se narodil i zemřel v Tournai, ale ve městě nejspíš dlouhodobě nepůsobil. Své dílo dedikoval obecné reformě církve, nicméně se v něm často obrací přímo k flanderským hrabatům. Každopádně asi nejzajímavější je, že Gilbert nečerpá ani tak ze zprostředkovaných informací, jako tomu bylo u Li Muisise, ale z vlastní zkušenosti. Jde dokonce o jedinou část jeho díla, kterou lze považovat za (v dnešním smyslu) myšlenkově originální a necituje zde žádné církevní autority, jako tomu je ve zbytku traktátu.¹⁶⁷ Nicméně Gilbertova osobní zkušenost se neodehrála v Tournai nebo ve Flandrech, ale v Paříži. Jedním z možných vysvětlení tohoto jeho partikulárního zájmu o bekyně je také snaha o odvedení pozornosti od františkánů, kteří v této době sami čelili obviněním z heterodoxie.¹⁶⁸

¹⁶⁵ GUNDMANN, Herbert. 1961. *Religiöse Bewegungen im Mittelalter: Untersuchungen über die geschichtlichen Zusammenhänge zwischen der Ketzerei, den Bettelorden und der religiösen Frauenbewegung im 12. und 13. Jahrhundert und über die geschichtlichen Grundlagen der deutschen Mystik: Anhang, Neue Beiträge zur Geschichte der religiösen Bewegungen im Mittelalter*. Hildesheim: Olms Verlagsbuchhandlung, s. 337–340. Gilbert je tu označován jako *Simon de Tournai*. V poznámce je editovaný text úryvku o bekyních (n. 338).

¹⁶⁶ WALSH, Christine. ‘Erat Abigail Mulier Prudentissima’: Gilbert of Tournai and Attitudes to Female Sanctity in the Thirteenth Century. In: *Studies in Church History*. 2011, 47, rozsah: 171–180, s. 177

¹⁶⁷ LAUWERS, Michel; SIMONS, Walter. 1988. (*op. cit.*), s. 32–33.

¹⁶⁸ WALSH, Christine. (*op.cit.*) s. 177.

4. Tournai a polemické narativní prameny

4.3.1. Čas, děj a historie bekyně u Gilberta de Tournai

Gilbert svou výpověď formuluje tak, že povahu bekyně líčí jako obecně problematickou (jak už bylo řečeno výše), načež vypráví historku, kdy se v Paříži on sám setkal s francouzským překladem bible a manuskript dokonce držel v rukou. Z textu není úplně jasné, jestli Gilbert svou osobní zkušenost s vernakulární biblí přímo vztahoval k bekyním z úvodu své výpovědi, nebo se jen snažil dokázat svůj argument o dostupnosti vernakulární náboženské literatury,¹⁶⁹ která měla být tedy pravděpodobně dostupná i bekyním. Není tedy jasné, jestli měl mít tento konkrétní manuskript, o kterém mluví, něco společného s bekyněmi. Každopádně přisuzuje bekyním přímou interakci s takovými texty, i když z jeho výpovědi nemůžeme usuzovat, že by bekyně měly umět nutně číst v nějakém větším měřítku.

Z pohledu historičnosti a časovosti jsou bekyně v Gilbertově textu vnímané jako zcela statický fenomén, nenajdeme zde žádný odkaz na minulost, ani jakýkoli vývoj. Asi nejvýmluvnější je v tomto ohledu slovní obrat, kterým Gilbert bekyně označuje, „*Sunt apud nos mulieres, quae Beghuinae vocantur (...)*“. Klíčový je výraz „ženy u nás (mezi námi)“. Slovy „mezi námi“ jsou bekyně pevně ukotveny v autorově současnosti, respektive v představě statické společnosti, s kterou se Gilbert ztotožňuje. Podobně by bylo možné vnímat označení „ženy“, které může vytvářet zobecňující dojem antropologického nečasového pohlaví, hodnoty základního typu.¹⁷⁰ Ženy jsou fenoménem vlastním lidstvu, který z tohoto pohledu nemá samostatný vývoj. Problém je, že (jak bylo ukázáno v úvodní kapitole) výraz *mulieres* je do jisté míry už s bekyněmi historicky spjatý (*mulieres sanctae/religiosae*), není tedy jasné, jakou mu lze v tomto kontextu přikládat výpovědní hodnotu.¹⁷¹

¹⁶⁹ R. E. Lerner se domnívá, že skutečně mělo jít o překlady vytvořené bekyněmi, které měli v Paříži vystavovat církevní úředníci LERNER, Robert E. 1972. (*op. cit.*), s. 46.

¹⁷⁰ LÉVI-STRAUSS, Claude. 2006. (*op. cit.*) s. 62.

¹⁷¹ *Ibid.* Na tom samém místě autor také konstatuje, že ženy jsou zároveň znaky, ale znaky i produkují. Problematikou genderu se budeme podrobněji zabývat na příkladech z dalších kapitol, nicméně tady bychom mohli zajít ještě dál, z kontextu totiž skutečně není jasné, jestli je u Gilberta slovo „ženy“ vůbec symbolem ženského pohlaví a jeho funkce. Bekyně samy o sobě toto pojetí do jisté míry narušují, protože je těžké si představit, že by u nich označení „ženy“ mělo evokovat antropologickou funkci pohlaví ve společnosti a může se tedy jednat o nějaký další zcela nezávislý symbol „žen“. Podobně by se jistě dalo argumentovat i u jiných především marginalizovaných skupin žen označení, nabízí se báby (staré ženy), prostitutky, nebo čarodějnice.

4. Tournai a polemické narativní prameny

Text skutečně nepřipouští bekyním žádnou časovost, nebo historičnost. Popis bekyň je ostatně psaný v přítomnosti (samozřejmě krom již zmíněné Gilbertovy historiky s francouzskou biblí, která se odehrála v minulosti, ale za bezprostředního (tedy nijak neoznačeného) života autora. Jediný náznak časovosti, který zde lze nalézt je věta, kterou pokračuje Gilbertovo úvodní představení bekyň. „(...) *et quaedam eorum subtilitatibus vigent et novitatibus gaudent.*“, bekyně tedy mají mít v oblibě „novoty“.

Symbolický význam „novot“ je jistě v jejich narušování ustáleného řádu, tento řád je ustálený, a tedy se také odehrává v čase. Řád je zde primárně morální hodnotou, kterou ale z definice může narušit jen něco nového, tedy něco, co existuje v časovém rámci. Středověký řád je dokonalý a stálý, a tedy časový, jeho stálost může být také narušena inherentní nedokonalostí, což mohou být v kontextu středověkého křesťanství například lidská nedokonalost a hřích, nicméně i toto perpetuální narušení předpokládá časovost, konkrétně pomíjivost a věčnost. „Novoty“ tedy vytvářejí časovost, ne nutně budoucnost, nebo vývoj, ale přinejmenším opak trvání.¹⁷² To ale ještě neznamená, že bychom mohli to samé konstatovat o bekyních v textu.

Gilbert svou formulací nejspíš naráží právě na tento vztah. „Novoty“ nejsou něčím spojeným s budoucností a jejím vývojem, jde o permanentní (tedy časové) narušení řádu. Ve skutečnost se ale v tomto textu nejedná o časový trop. Je nutné vzít na vědomí, že Gilbert tímto nepřiznává časovost přímo bekyním, ale pouze novotám, které měly v oblibě. Novoty jsou sice spjaté s časem, ale bekyně, které je obdivují, mohou být jen statickou součástí společnosti a zdá se, že pro Gilberta (respektive naši interpretaci jeho textu) jde o jistý genderový fenomén speciálních „žen mezi námi“.

I tak se ale dostáváme k dalšímu rozměru času, který nalezneme i u Gillesse Li Muisise. Stejně jako u časovosti a minulosti Li Muisis bekyním přisuzuje budoucnost a vývoj v ní, doufá v jejich prosperitu a zachování. Gilbert nic takového explicitně neříká, ale zde je podstatný hlavně kontext jeho díla. Samotným cílem jeho polemiky je, aby se s bekyněmi něco stalo a problém byl odstraněn. Oba autoři se každopádně shodují na pasivní úloze bekyň. Pasivní ve

¹⁷² Řád vlastně vyjadřuje hodnotovou minulost, která má své časové kategorie, ale ty nejsou slučitelné s obdobnými kategoriemi nedokonalé a stále proudící přítomnosti, kterou vyjadřují „novoty“. BACHTIN, Michail Michailovič. 1980. *Román jako dialog*. Praha: Odeon, s. 21.

4. Tournai a polemické narativní prameny

smyslu historického fenoménu, protože nemohou být ani aktivním aktérem (tedy iniciovat změnu, která by ovlivnila jejich „osud“ v minulosti i budoucnosti), ani pasivním aktérem (tedy projít vývojem, který by jiného aktéra přinutil k této iniciaci změny). Chybí jim tedy to, s čím se středověká křesťanská společnost inherentně setkávala u herezí, pasivní *klam*, nebo aktivní *zrada*.¹⁷³ Bekyně zde zatím byly jen jakýmsi nedokonalým typem středověké křesťanské ženy.

Bekyně jsou tak v obou případech izolovány od „děje“ v dějinách. Ani jeden z autorů dokonce z hlediska budoucnosti ani nemluví o změnách a vývoji, který by se příliš týkal bekyň samotných. Li Muisis jim přeje, aby se jim nadále dobře dařilo, tedy aby se svět kolem nich vyvíjel dobře. Gilbertovi jsou zase trnem v oku především „nové“ biblické texty ve vernakulárním jazyce, které ale bekyním přímo za vinu neklade, ty jsou jen pasivními čtenářkami. I kdyby bekyním přál jejich budoucí zákaz a pronásledování, problém svévolné a hloubavé povahy „žen mezi námi“ z jeho textu, by tím nejspíš nezmezil. K tomuto účelu byl potřeba jinak koncipovaný diskursivní fenomén, kterým se po procesu s Marguerite Porete stala hereze a sekta *svobodného ducha*, té se dala přisoudit aktivní participace v dějinách a podíl na formování vlastního zrádného osudu.

Na rozdíl od mytické minulosti a historie se zejména pro historiky a historičky koncept budoucnosti nemusí zdát tak zásadní. Každopádně na tomto příkladě se můžeme přesvědčit, že právě budoucnost vytváří v textu subjekt definovaný svou historicitou a přiznává mu možnost zániku, a tedy i skutečné bytí.¹⁷⁴ V textech obou autorů jsou bekyně z hlediska bytí stále velice pasivním aktérem, ale právě tato Lacanovská vidina nejistoty a strachu z možného a nevyhnutelného zániku jim zde dodává historickou subjektivitu.

4.3.2. Bekyně v prostoru v díle Gilberta de Tournai

Z hlediska prostoru se Gilbertův text odehrává (stejně jako ten Li Muisisův) v imaginárním a nevyjádřeném prostoru generalizované společnosti, ale částečně i v Paříži a v jakémsi obchodu s knihami. Historika z Paříže je především zajímavá tím, že v ní, tak jak je formulovaná, bekyně vlastně nevystupují a bylo by možné konstatovat, že se stejně jako Li Muisis Gilbert

¹⁷³ DELEUZE, Gilles; GUATTARI, Felix. 2005. (*op.cit.*), s. 125.

¹⁷⁴ LACAN, Jacques. 2006. *Imaginárno a symbolično / Imaginaire et symbolique*. Praha: Academia, s. 204.

4. Tournai a polemické narativní prameny

nikdy nesetkal se svými bekyněmi, tedy s ideou bekyň, kterou teoreticky popsal ve své polemice, nicméně Li Muisis to v textu tvrdí explicitně.

Bohužel se nelze nijak zodpovědně domnívat, že by Gilbertovu výpověď nějakým způsobem formovala zkušenost z jeho rodného města. Na rozdíl od Li Muisise nám jeho osobní zkušenost s místními bekyněmi zůstává úplně skrytá. Je tedy třeba vysoká míra obezřetnosti k tomu, co z jeho textu budeme považovat za relevantní pro náš případ.

S jistotou lze jen konstatovat, že Gilbert byl součástí stejného kulturního celku jako bekyně z Tournai, o kterých informace máme a víme, že za Gilbertova života nebyly ve městě žádnou novinkou. Nebyl jejich vnějším pozorovatelem, který by tento fenomén objevil a snažil se ho popsat pomocí referencí k vlastnímu kulturnímu zázemí. I kdyby se Gilbert setkal s bekyněmi až v Paříži a zde formoval své pojetí tohoto fenoménu, stále by se jednalo o integrální součást jeho pavučiny sociálních vazeb. Při čtení textu se vlastně můžeme opřít jen o to, že vůči bekyním nevyjadřuje alteritu a symbolika společnosti v něm je stále ucelená.

Text tedy musíme rozdělit na dva soubory prvků. Nelze v tomto případě přisuzovat relevanci Gilbertově výpovědi o vernakulární literatuře, ani o heterodoxní povaze bekyň. Tyto prvky jsou teprve vztažené na fenomén, za který Gilbert bekyně považoval. Jedná se o detaily, jejichž původ neznáme a těžko je považovat za relevantní k Tournai. Jejich přínos je především v tom, že nám mohou odhalit Gilbertovu základní koncepci bekyň, tedy ne způsob, jakým se je v textu snažil definovat, ale co se vlastně definovat snažil, spíše formu než obsah. Podstatné jsou zde prvky, které vyjadřují vztah bekyň ke společnosti, k narativní roli a diskurzivní funkci. Právě v těchto kategoriích můžeme u Gilberta vidět bekyně jako fenomén konkrétního kulturního okruhu slučitelného s Francouzskými Flandry.

4. Tournai a polemické narativní prameny

4.4. Syntéza

Ve výpovědích Gillese Li Muisise a Gilberta de Tournai jsme hledali především jejich vizi bekyň, tak jak stály tváří v tvář společenským a kulturním jevům a jak do tohoto systému symbolů zapadaly.¹⁷⁵ Soustředili jsme se zejména na kategorie času a prostoru ve vyprávění obou autorů ve snaze najít jakýsi *chronotop*¹⁷⁶ jejich narací, který by je umožnil žánrově zasadit. Žánrová stránka je zde velice důležitá, protože nám umožňuje odhalit funkční úlohu bekyň v těchto textech.

Na konci dvou předchozích podkapitol bylo konstatováno, že Gilles Li Muisis byl prostřednictvím svého textu součástí stejného sociálního prostoru jako bekyně z Tournai, zatímco Gilbert de Tournai s nimi sdílel kulturní okruh. To jsou také limity výpovědní hodnoty těchto textů. Gilbert nám toho může hodně prozradit o dynamice obecného symbolického rámce, s kterým můžeme ucelenou představu bekyň Francouzských Flander konfrontovat a Li Muisisova výpověď může svědčit o uvedení této interakce do sociální praxe.

Než přejdeme k závěru této kapitoly je třeba ještě poznamenat, že jsme s texty obou autorů pracovali specifickým způsobem. Pokud mluvíme o tom, co nám výpovědi „říkají“, nebo „se snaží říct“, nesnažíme se tím odhadnout, nebo simulovat agendu obou autorů, ta zde není ani dosažitelná, ani příliš relevantní. Vycházíme ze sémiologie jejich prohlášení, která ale nelze jen tak konfrontovat s fakty z první části kapitoly o Tournai. Tato prohlášení jsou sama podobnými fakty, je tedy nutné je koherentně utřídit a propojit do smysluplné představy našich bekyň.

Nelze k výpovědím přistupovat tak, že si budeme pouze vybírat jednotlivé dílčí informace. Není například možné si z Li Muisisovy básně vzít fakt, že morálka bekyň v jeho době devalvovala a obdobně nelze na základě Gilbertova textu tvrdit, že bekyně četly vernakulární náboženskou literaturu. Autoři toto v zásadě sice tvrdí, ale je to pouze malý fragment celé idey, kterou oba texty vyjadřují.

¹⁷⁵ KUTNAR, František. 2019. (*op.cit.*) s. 55.

¹⁷⁶ Časovost je zde zhuštěna do základních symbolických vyjádření (s. 261) a prostor zobrazen ve formě sociálních interakcí BACHTIN, Michail Michailovič. 1980. (*op.cit.*), s. 373–374.

4. Tournai a polemické narativní prameny

Oba autoři pojímali bekyně v kontextu celku stvořeného světa, věřící společnosti a jejích mravů, to je také základní rámec, s kterým je v jejich výpovědích můžeme konfrontovat. V obou textech je patrná časovost tohoto světa a této společnosti, jak bezprostřední běh vrtkavého času současných událostí a bezvýznamných přešlapů a zvratů, tak pradávný čas počátku, vývoje a příčin. Ani v jednom případě bekyně do těchto rámců nezapadají, nejbližší k úloze dějinného aktéra mají Li Muisisovy prastaré bekináže, tedy instituce sdružující bekyně. Samotné ženy, ale také nejsou přímo statické, nejde o nehybnou stálici stvořeného světa, ani věřící společnosti. Jsou pouze zcela pasivní, nejsou schopny konat, ale vlastně ani být objektem konání, nachází se na jakési perifirii dějinné společnosti, která se sice pohybuje, ale jakýmsi pervertovaným způsobem, který nemůže být s časovostí světa a společnosti v souladu.

Jsme nuceni omezit prostorovost bekyň ve společnosti pouze na jejich interakci s oběma autory. Li Muisis ještě krátce zmiňuje interakci bekyň s (farním) klérem, ta ale v zásadě kopíruje jeho výpověď a je výrazem obecného morálního hodnocení, dodává této výpovědi jistou představu rámcové obecné platnosti, ale postrádá dynamiku, která by nám odhalila něco nového. Každopádně nám oba autoři prezentují jistý ideál, jistou konfiguraci fenoménu, s kterým se ale oni nedokážou setkat, ani tím v textu pověřit někoho jiného. Zdá se tedy, že máme co do činění s fenoménem, který je společnosti inherentní a představy obou autorů do ní bez problémů zapadají, nicméně se nejedná o jakousi fundamentální součást společnosti. Kombinace genderových vztahů, náboženské nonkonformity a dalších faktorů utváří perifernost fenoménu bekyň. Jsou jakýmsi inherentním vedlejším produktem lidské a věřící společnosti, který je jako takový pro autory přirozený, nemusel by asi nutně existovat v této podobě, ale nejde ani o singulární laps. Je ale také svým způsobem nedosažitelný a nepochopitelný, jeho periferní struktura není kompatibilní s představou autorů o fungování zbytku světa a společnosti.

Bekyně Francouzských Flander v těchto narativních a polemických pramenech nežijí v žádném bezčase, ani mimo prostor sociálních interakcí středověké křesťanské společnosti, tedy jejího ideálu ve výpovědích. Víc, než cokoli jiného oba autoři etablovali jejich bytí, jde o fenomén, který má své nejisté kořeny, minulost a hrozí mu i budoucnost. Jejich role je ale záhadná a

4. Tournai a polemické narativní prameny

nedosažitelná, pohybuje se mimo flux principů dějin křesťanské společnosti. V další kapitole se pokusíme rozvinout právě tyto charakteristiky zvláštní subjektivity bekyň a roli kterou hrály ve výpovědích odlišných dokumentů a narativů.

5. Lille a tři listy

Lille bylo významným flanderským městem vrcholného a pozdního středověku, nicméně v porovnání s ostatními municipálními centry hrabství se do našeho historického povědomí nezachoval jeho obraz jakožto příliš významného politického a ekonomického aktéra. Měšťané a cechy z Lille nestáli v čele žádného z ekonomických uskupení, která flanderská města sdružovala, ani nevedli emancipační boj proti politické expanzi francouzských králů.¹⁷⁷ Co se týče minimálně této perspektivy kritérií, bylo Lille skutečnou geografickou a kulturní periferií Flanderského hrabství.

Něco podobného lze konstatovat i o místním bekináži, kterému se po dlouhou dobu pozornost badatelů a badatelek spíše vyhýbala, a to i přes poměrně zachovalou pramennou základnu.¹⁷⁸ Právě z ní zde využijeme malý, ale přesto velice zajímavý fragment informací, který nám poskytne jedinečný pohled na bekyně Francouzských Flander.

V průběhu této kapitoly poměrně očekávatelně zjistíme, že celá situace není tak jednoduchá, jak zde bylo nastíněno. Lille rozhodně nebylo žádnou provinciální periferií, ale stále ho máme tendenci vidět na pomyslné okraji politické emancipace 14. století, vně mocných „nadmárodních“ textilních gild a politických událostí dějin západu středověké Evropy. Každopádně není účelem této práce tuto nejistotu hraničních a periferních kulturních vztahů a koncepcí vyřešit, nebo se přiklonit na nějakou interpretační stranu. Je ale vhodné zde tento způsob vnímání zmínit, protože ho můžeme v jistém smyslu najít i v textech, s kterými zde budeme pracovat.

Naše dokumenty také nemůžeme jen tak zasadit do zmíněného imaginárního časového amalgámu představy středověkého města na francouzsko-vlámské kulturní, jazykové a mocenské hranici. I toto pojetí se částečně skládá z turbulentních historických událostí, které ve středověku zmítaly i životem samotného města. V letech 1305–1369 se Lille se zbytkem Francouzských

¹⁷⁷ DEMULYN, Jan. Guild Politics and Political Guilds in Fourteenth-Century Flanders. In: *The Voices of the People in Late Medieval Europe: Communication and Popular Politics*. Turnhout: Brepols Publishers, 2014, rozsah: 15–48, s. 26.

¹⁷⁸ GALLOWAY, Penny. Neither miraculous nor astonishing. The devotional practice of beguine communities in French Flanders. In: *New trends in feminine spirituality: the holy women of Liège and their impact*. First edition. Turnhout, Belgium: Brepols Publishers, 1999, rozsah: 107–127, s. 108n.

5. Lille a tři listy

Flander dostalo pod nadvládu francouzských králů a zpět do správního celku Flanderského hrabství se vrátilo až do rukou burgundských vévodů.¹⁷⁹

Burgundští vévodové s titulem flanderských hrabat Lille povýšili na centrum této oblasti a vsadili ho na špici hierarchie svých sídelních měst.¹⁸⁰ Jedním z nejsnazších vysvětlení tohoto vývoje je právě hraniční charakter města, jeho kulturní blízkost k francouzskému prostředí, ale také sebevědomí, samostatnost a často hostilita velkých měst centrálních Flander spojená s revoltami vůči zjevně jakékoli feudální moci.¹⁸¹

Právě v době nadvlády burgundských vévodů vznikly dokumenty, kterými se budeme v této kapitole zabývat, ale na první pohled je poměrně jasné, že suma všech aspektů historického kontextu města, s kterými můžeme pracovat, jsou silně ambivalentní a pro náš výzkum zcela neuchopitelné. Staletý vývoj lokálních vazeb spojených s municipálními strukturami, do kterých spadá i místní bekináž, se delikátně střetává s konsolidací burgundské domény a na pozadí toho všeho se vlní dědictví francouzského a vlámského vlivu a jejich vzájemných peripetií. Těžko si vytvořit představu o takovém prostředí, aniž bychom nevyhnutelně nepřisoudili větší, nebo menší váhu tomu, nebo tomu vektoru vlivu.

Tyto sice fragmentované, ale konkrétní představy o městě, které se zdánlivě situovalo na té, či oné rozestřené hranici mocenských a kulturních vlivů, nám nicméně poslouží při čtení samotných textů. Pomocí tohoto spletitého historického kontextu budeme moct identifikovat, na co jednotlivé výpovědi vlastně odkazují.

Na tomto místě se nabízí krátké srovnání s tím, co bylo v úvodu předchozí kapitoly řečeno o Tournai. Čistě z historiografického hlediska bylo zasadit Tournai do historického kontextu mnohem snazší. Obě města si nejspíš nejsou až tak nepodobná, vlastně spolu spíš tvoří jeden specifický hraniční region (kam je ostatně tato práce situovaná). Ale tam, kde je tato pomyslná hranice v případě

¹⁷⁹ MIROT, Léon. L'état bourguignon-flamand au quinzième siècle. In: *Journal des savants*. 1942, 2, rozsah: 66–81, s. 68–69.

¹⁸⁰ Filip II. Smělý přesunul do Lille administrativní centrum celé oblasti, nicméně je vhodné připomenout, že se příliš nezdržoval ani zde WINTER, Patrick M. De. Castles and Town Residences of Philip the Bold, Duke of Burgundy (1364–1404). In: *Artibus et Historiae*. 1983, 4 (8), rozsah: 95–118, s. 116.

¹⁸¹ NIEUWENHUYSEN, Andrée Van. Documents relatifs à la gestion des finances de Philippe le Hardi, duc de Bourgogne et comte de Flandre (1384–1404). In: *Bulletin de la Commission royale d'histoire. Académie royale de Belgique*. 1980, 146, rozsah: 69–312, s. 77.

5. Lille a tři listy

Lille z našeho pohledu nejasná a skrytá v latentních vazbách společnosti a spletitých politických interakcí, je Tournai zdánlivě ostře ohraničeno institucemi zmíněnými v první části minulé kapitoly. Tournai se vlastně vymezuje vůči abstraktní teritorialitě Flander a v jistém smyslu se to dá pozorovat i na textech Gilberta de Tournai a Gillese Li Muisise, kteří oba píšou o specifickém tématu, ale ve zcela obecném rámci církevní reformy, respektive dějin Francouzského království, i když v tomto rámci oba k problematice Flander otevřeně odkazují. Na druhé straně Lille je vším, co Tournai v minulé kapitole není. Je součástí francouzského prostoru, ale i flanderské/burgundské domény a tato hranice ho dělí i od centra jeho vlastní diecése.

Máme tedy jisté srovnání a kontrast obou měst, nicméně je tu i jistá přirozená skepse, jakou váhu lze přikládat těmto rozdílům v dějinách každodenního života lidí, měst i zdejších bekyň. S touto otázkou je třeba se obrátit k samotným textům. Ty nás neobohatí jen svými odkazy na historický kontext a jeho realie, ale i vazbami na kontrast vnímání těchto dvou historických prostředí, z kterého se snažíme získat představu o bekyních Francouzských Flander.

5.1. Bekináž Sainte Élisabeth

Na rozdíl od Tournai byl v Lille pouze jeden větší bekináž, který byl nejspíš založen flanderskou hraběnkou Jeanne někdy v první polovině 13. století.¹⁸² Obecná nejistota ohledně data založení je celkem výmluvná, protože (jak už bylo řečeno v úvodu této práce) bekináže nejsou nutně primárně institucemi, nebo tedy nějakým způsobem právně sankciovanými institucemi. Neformální společenská struktura mohla existovat již před „založením“ a bekináže v pramenech často definuje spíše dedikovaný nemovitý majetek, čímž je v tomto případě donace hraběnky Marguerite z roku 1245.¹⁸³

Bekináž nicméně fungoval obdobně jako ostatní nizozemské bekináže ve smyslu, že v jeho čele stála volená představená a byl zapojen do klasických struktur farností a systému testamentů a zbožných donací. Bekináž Sainte Élisabeth je výjimečný především svou velikostí. Jedná se nepochybně o typ *dvoru* bekyň, který sestával z několika domů (často se uvádí 16), kaple a další

¹⁸² Na tuto fundaci se odkazují až pozdější dokumenty GÉRARD, A. Une institution charitable méconnue: le Béguinage de Lille (1245–1841). In: *Histoire des sciences médicales*, 1983, 17 (3), rozsah: 223–230, s. 224.

¹⁸³ *Ibidem*.

5. Lille a tři listy

infrastruktury. Bekináž si dokonce platil vlastního kaplana, ale na rozdíl od některých jiných bekináží pro sebe neměl vyhrazenou vlastní faru a byl součástí farnosti svatého Ondřeje v severní části města.¹⁸⁴ Další rozdíl vůči bekinážím centrálních Flander zde lze vidět v tom, že bekináž Sainte Élisabeth neměl tak inkluzivní kodifikovaná pravidla, která se v tomto případě spíše *ad hoc* zabývala organizačními záležitostmi, než by regulovala každodenní spirituální život zdejších bekyň.¹⁸⁵

Pro náš další výzkum je také velice důležité, že bekináž v Lille provozoval vlastní nemocnici a je tak často i označován „Hôpital Sainte Elisabeth“.¹⁸⁶ Toto označení je ale poněkud ambivalentní, není totiž úplně jasné, jestli šlo pouze o dvě označení jedné instituce, nebo jestli nemocnice fungovala v rámci bekináže (viz následující dokumenty). Každopádně se jednalo pouze o jednu z mnoha středověkých nemocnic v Lille, ke které ale nemáme doklad samostatné fundace.¹⁸⁷

Z hlediska delší časové perspektivy je jako na jistý bod zlomu často upozorňováno na finanční problémy, do kterých se bekináž dostal na konci 14. století a na strukturální reformu, kterou následně provedl Burgundský vévoda.¹⁸⁸ V době a kontextu interakce s burgundskou intervencí a reformou se také odehrávají výpovědi dokumentů, s kterými tu budeme dále pracovat.

5.1.1. Penny Galloway

O bekyních z Lille se nám zachovalo poměrně velké množství dokumentů, respektive by bylo přesnější konstatovat, že se zachovalo velké množství administrativních dokumentů o bekináži Sainte Élisabeth, protože se jedná prakticky výlučně o listinné dokumenty. Velká část těchto textů vyšla v edici Paula Denise du Péage.¹⁸⁹

¹⁸⁴ GALLOWAY, Penelope. 2000. (*op. cit.*), s. 154.

¹⁸⁵ GALLOWAY, Penny. 1999. (*op. cit.*), s. 110.

¹⁸⁶ Toto označení používají už první dokumenty včetně již zmíněné donace hraběnky Marguerite z roku 1245 GÉRARD, A. (1983). Une institution charitable méconnue: le Béguinage de Lille (1245–1841). In: *Histoire des sciences médicales*, 1983, 17 (3), rozsah: 223–230, s. 224.

¹⁸⁷ MIRAMON, Charles de. Les donnés à Lille au Moyen Age. Une forme de vie religieuse laïque. In: *Revue du Nord*, 1994, 76 (305), rozsah: 231–253, s. 234–235.

¹⁸⁸ GÉRARD, A. 1983. (*op. cit.*), s. 225.

¹⁸⁹ Z této edice budu také citovat tři zmiňované dokumenty PÉGE, Paul Denis du. 1963. *Documents sur le béguinage de Lille, 1245–1841*. Lille: impr. S.I.L.L.I.C.

5. Lille a tři listy

Přes tuto poměrně rozsáhlou pramennou základnu a obecnou faktografickou znalost, zůstane tento úvod k bekyním z Lille takto krátký. Důvodem je intenzivní výzkumná práce, kterou o bekinážích v Lille a Douai provedla autorka P. Galloway.¹⁹⁰ Podobně jako v případě práce M. Lauwerse a W. Simonse o bekinážích v Tournai i zde pouze stručně nastíníme základní informace a interpretace, které ve svých pracích zkomponovala zejména tato autorka, a to tak abychom zbytečně neuváděli informace, které by byly pro účely této práce příliš partikulární.

Archivní a faktografický výzkum Galloway je svým rozsahem a odborností skutečně impozantní, ale víc, než cokoli jiného je na tomto místě potřeba zmínit některé z jejích interpretací a závěrů o fenoménu bekyň Francouzských Flander, které ze shromážděných informací vyvozuje. Především se v nich zabývá vztahem lokálních bekyň k praktikované a osobní zbožnosti. Galloway velice intenzivně pracuje s písemnými prameny (zejména s administrativními dokumenty), aby vytvořila historický kontext, do kterého je zbožnost bekyň možné zasadit. Její odborné závěry se ale opírají především o hmotné prameny, samotné fyzické bekináže, kaple a movité předměty piety.

Autorka si všímá (jak už zde bylo zmíněno v úvodu práce), že i zcela administrativní dokumenty často symbolicky odkazují k praktikované zbožnosti bekyň, zmiňují četnost, povahu a lokaci mší, kterých se bekyně účastnily.¹⁹¹ Každopádně po vzoru Joanny Ziegler,¹⁹² autorky, která zde už byla také citovaná a jejímu dílu se budu podrobněji věnovat v následující kapitole, Galloway nepracuje s touto imaginární představou prostoru pramenů, ale hledá sociální prostorovost fyzických bekináží a votivních předmětů, s kterými bekyně přicházely do styku.

Dospívá tak k závěru, že bekyně Francouzských Flander nedělilo od *svatých žen* z Lutychu ani tak jejich sociální zázemí, vzdělání, nebo historický kontext, ale prostor, který si samy vytvořily a naplnily ho diskursivními vazbami

¹⁹⁰ Jedná se především o kvalifikační práci GALLOWAY, Penelope. 1998. *The origins, development and significance of the Beguine communities in Douai and Lille, 1200–1500*. Oxford: University of Oxford. A další odborné články a příspěvky, které zde cituji. Autorka také používá zkrácenou verzi svého jména (Penny), kterou budu snad ve shodě s jejími preferencemi používat v textu, nicméně jednotlivá díla budu citovat podle údajů použitých při jejich vydání.

¹⁹¹ GALLOWAY, Penny. 1999. (*op.cit.*), s. 110.

¹⁹² ZIEGLER, Joanna E. 1992. *Sculpture of compassion: the pietà and the Beguines in the southern low countries c. 1300–c. 1600*. Brüssel: Inst. Historique Belge de Rome, s. 112.

5. Lille a tři listy

zbožnosti. Bekyně Francouzských Flander zaměřily svou zbožnost ke kultu Panny Marie, Krista a dalších (zejména) světic, jejichž osudy a ikonografie sdílely podobnou symboliku.¹⁹³

Právě tyto symbolické aluze, které podle autorek měly vyjadřovat charitativní lásku a odevzdání se ideálu péče o nedosažitelnou divinitu, neměly být kompatibilní s mystickou zbožností *svatých žen*,¹⁹⁴ ale ani s kontemplativním dílem odsouzené Marguerite Porete. Tyto mystičky, které byly později terčem obvinění z hereze, na rozdíl od bekyň Francouzských Flander svou zbožnost definovaly pomocí mystické kontempace, vizí a transcendentálních zjevení vyjadřujících odevzdání se božské dokonalosti samotné. Podle obou autorek jsou tyto dva ideové póly, opatrování božství a přiblížení se k němu, v zásadě neslučitelné.

Galloway se ale příliš neztotožňuje s hypotézou Ziegler, že šlo od počátku o jistou agendu dohlížejíciho farního kléru,¹⁹⁵ který se právě pomocí mariánského kultu a často i jiných podobně (charitativně) zaměřených kultů světců a světic snažil vyhnout této formě extatické zbožnosti, a především metafyzické mystické teologie. To je samozřejmě hypotéza, kterou nelze doložit, nicméně Galloway také namítá, že komunitní uspořádání, které si bekyně Francouzských Flander samy vytvořily bylo důležitou součástí těchto symbolických vazeb a prostor (kaplí a společných mší), který jimi naplnily nepředpokládal a příliš neumožňoval extatickou formu zbožnosti, které se dařilo v konventech a sociálním prostoru lutyšských mystiček.¹⁹⁶ Agendu utváření symbolických vazeb tedy Galloway přesunula do rukou samotných žen.

Narozdíl od kapitoly o Tournai se prameny, kterými se zde budeme zabývat, přímo věnují zbožnosti bekyň jen minimálně. Je tedy třeba nehledat v těchto dokumentech jen kontext historických a ekonomických peripetií bekináže, ale i tento kontext symbolických vazeb. Krom svého intenzivního faktografického výzkumu nás Galloway obohatila především o ucelenou představu této symbolické struktury, kde se doplňují výpovědi dokumentů a hmotné prameny s našimi představami a předpoklady o fungování komunit bekyň

¹⁹³ GALLOWAY, Penny. 1999. (*op.cit.*), s. 122–123.

¹⁹⁴ ZIEGLER, Joanna E. 1992. (*op.cit.*), s. 112.

¹⁹⁵ *Ibid.*, s. 148.

¹⁹⁶ GALLOWAY, Penny. 1999. (*op.cit.*), s. 122–123.

5. Lille a tři listy

i samotné středověké společnosti. To je kontext, v kterém je třeba vidět i následující výpovědi.

5.2. Spor burgundského vévody s dominikány

V této části se budeme zabývat texty tří dobových dokumentů, které se přímo vztahují k bekináži v Lille. Jedná se o na sebe navazující listy, které (jak už bylo zmíněno) spadají do počátku vlády Filipa II. Burgundského.¹⁹⁷ Listy jsou datovány do periody let 1386¹⁹⁸-1388 a zabývají se sporem bekyň z Lille, burgundského vévody a převora místních dominikánů o jmenování představené tohoto bekináže. Originály dokumentů jsou uloženy v archivu bekináže v Lille, respektive v archivu departementu Nord. Všechny tři texty byly také publikovány v již zmíněné edici du Pége (1963), z které budeme texty také přebírat.¹⁹⁹

5.2.1. Věcný obsah

První list (Příloha 1) je datován k 3. únoru 1386 a jedná se o supliku, kde si bekyňe stěžují na volbu představené svého konventu. Autorkou je představená (*maitresse*) nemocnice bekináže v Lille Catherine Dufour (*Kateline Dou Four*) a adresuje jej převorovi místních dominikánů a burgundskému vévodovi.

Věcný obsah dokument je poměrně jednoduchý. Pisatelka, bekyňe Catherine Dufour v intulaci tvrdí, že je ve shodě s ostatními bekyňemi, když v textu listu říká, že městský správce (*Monsier le gouverner de Lille*) jmenoval Jacquemine Dubois zvanou Bienvenue představenou bekináže, ale bez toho, aby celou věc konzultoval s dominikánským převorem, který je představeným a správcem (*maitre (...) gouverneur*) bekináže.²⁰⁰ Podle autorky/ek toto jmenování

¹⁹⁷ Filip II. byl flanderským hrabětem od roku 1384 a už v této době byl oficiálním světským patronem a ochráncem bekináže MIREILLE, Jean. 1992. *La chambre des comptes de Lille: (1477–1667); l'institution et les hommes*. Paris: École des Chartes, s. 90–91.

¹⁹⁸ První list je ve skutečnosti datován do února 1385, datace je editorem dokumentů upravená, protože byl list nejspíš datován pomocí specifického stylu datování. Buď se jedná o datování tzv. *galského/francouzského stylu*, kde rok začíná Velikonocemi, nebo o styl, kde rok začíná 25. březnem a je spojen s mariánským kultem, který byl, jak uvidíme, vlastní i bekyňám.

¹⁹⁹ PÉGE, Paul Denis du. 1963. (*op.cit.*), s. 68–72. Dokumenty jsou příliš dlouhé, aby zde byly kompletně uvedeny v poznámkách, proto je v třech odstavcích této podkapitoly, které budou zakončeny odkazem na konkrétní strany edice, uveden jejich volný překlad, tak aby byl zachován věcný obsah textů. Texty v originále (tj. středověké francouzštině) je připojen jako přílohu k této práci a na další jejich především jazykové aspekty je odkazováno v následující části této kapitoly.

²⁰⁰ Celý text i jeho překlad mohou působit poněkud zmatečně, protože jsou v něm různí aktéři titulováni podobně. Nejspíš není třeba rozlišovat mezi představenou nemocnice náležící k bekináži (*maitresse del hospital dou beghinage de Lille*), tedy titulem autorky listu a představenou samotného bekináže, což je nejspíš totožný post. Představeným/nými a správcem/ci (*maitre/es et gouverneur/s*) bekináže je také jmenován převor místních dominikánů a potažmo celý jejich konvent. Správcem (ne ale bekináže) je ale také jmenován městský správce, tedy zjevně

5. Lille a tři listy

může být a už je k velké škodě a újmě celého konventu, a proto se s prosbou o pomoc, radu a nápravu obrací na dominikány a jejich převora, který je zakladateli a zakladatelkami bekináže ustanoven jeho představeným a správcem. Bekyně se modlí k Bohu o radu a pomoc v této věci a aby jim byly zachovány jejich staré zvyky a obyčeje. Žádají a obracejí se také k burgundskému vévodovi, aby jim dovolil zachovat jejich stará práva. List je opatřen pečetí jmenované nemocnice.²⁰¹

Druhý list²⁰² (Příloha 2) je datován k 26. květnu 1386 a jedná se o zprávu komise ohledně následného kompetenčního sporu zástupce burgundského vévody s převorem dominikánů. Představený nemocnice Notre Dame (*Nostre Dame dit le contesse*) v Lille Jean de Floch (*Johan de Flosch*) a člen rady burgundského vévody Henri Lippin v něm informují o probíhajícím sporu o jmenování představené bekináže a o tom že jimi byla jmenována prozatímní představená Marie Dumées (*Marie Du Mees*).

Tento a následující třetí dokument už *de facto* nesouvisí s věcnou podstatou předcházející supliky bekyň, která byla namířena proti jmenování představené bez vědomí dominikánského převora. Nový spor o právo na jmenování a celkově světskou správu bekináže je veden mezi převorem a burgundským vévodou, nicméně je z kontextu poměrně jasné, že jde pořád o to samé personální obsazení postu představené bekináže.

V textu autoři nejdříve identifikují obě strany sporu, které se před nimi prezentovaly a kterými tedy byl dominikánský převor na jedné straně a prokurátor burgundského vévody na straně druhé. Prevor o sobě tvrdil, že je představeným a správcem nemocnice (míněn je bekináž),²⁰³ což prokurátor odmítl s tím, že

představitel místní samosprávy (*échevin*). V těchto případech a v tomto textu se tedy nejspíš nutně nejednalo o přesně právně definované tituly.

²⁰¹ PÉGE, Paul Denis du. 1963. (*op.cit.*), s. 68–69.

²⁰² V názvu a úvodu této kapitoly mluvíme o listech, nicméně druhý dokument by se dal klasifikovat jako listina, nejenže je propracovanější a má formálnější podobu (používá delší titulatury (etc.), což by ale mohlo hypoteticky svědčit o pravděpodobně nižší byrokratické úrovni bekyň), ale také, jak se dozvíme, prezentuje i jistou právní skutečnost. Na druhé straně k ní ale spíš referuje, než že by jí ustavoval. U třetího dokumentu se už téměř jistě jedná o listinu.

²⁰³ Prevor je zde jmenovaný jako „představený nemocnice“, což je také důvod, proč se domnívám, že v prvním dokumentu je postem „představené nemocnice bekináže“ míněn post představené bekináže (který ale v tomto dokumentu není přímo jmenovaný, ale jen opisně implikovaný), což by také znamenalo, že pisatelka původního listu Catherine Dufour měla být na svém postu vyměněna. Každopádně se nejednalo o nemocnici Notre Dame (dnešní Hospic Comtesse), která se nachází na jiném místě a jejímž představeným je autor druhého dokumentu Jean de Floch. I podle

5. Lille a tři listy

správa, donace a řízení bekináže náleží burgundskému vévodovi jakožto zakladateli a nikomu jinému. Komise tedy naslouchala oběma stranám, které se za celou dobu nedokázaly v této otázce nijak shodnout, až celá situace dospěla tak daleko, že původní představená bekináže nakonec zemřela. Komise tedy usoudila, že je pro bekyně a bekináž nezbytné, aby byla jedna z bekyň pověřena tímto úřadem a spravovala jej, tak jak to (řádně zvolené) představené náleží. Převor dal nicméně na srozuměnou, že bude chtít nadále prosadit svou vůli a nebude ochoten přijmout tuto volbu, což by bylo v rozporu s celým procesem. Komise proto tentokrát požádala, aby bekináž nebyl ponechán bez správy a aby burgundský vévoda jakožto suverén pověřil nově jmenovanou představenou, tak jak to bylo třeba učinit, ale aniž by tím byl nějak narušen výše uvedený proces a poškozeny nároky převora. Převor se v této otázce rozhodl do budoucna nijak nezasahovat a burgundský vévoda k tomuto jmenování udělil 5. května 1386 komisi speciální pověření. S tímto pověřením a za tímto účelem se komise vypravila navštívit bekináž a na základě kladných názorů obyvatel konventu a jiných „dobrých lidí“ ustanovila představenou Marii Dumées, aby vykonávala tento úřad s veškerou pravomocí, která jí byla komisí udělena. List je opatřen přivěšenými pečetěmi pisatelů.²⁰⁴

Třetí dokument (Příloha 3) je datován až k 20. prosinci 1388, shrnuje celý proces a vymezuje pravomoci dominikánského převora i burgundského vévody, tak aby došlo ke smírnému vyřešení celého sporu. Text tohoto dokumentu je také poměrně dlouhý a právně sofistikovaný, nicméně jeho obsahová stránka není tentokrát nijak komplikovaná. Autory jsou znovu členové rady burgundského vévody (tentokrát nejmenovaní) a odkazují se k vyšetřování a procesu z předchozího dokumentu. Převorovi místních dominikánů se zjevně doložením nějakého nespécifikovaného dokumentu²⁰⁵ podařilo přesvědčit prokurátora burgundského vévody, že mu náleží právo udělovat prebendy náležící k bekináži a představenými jmenovat bekyně a jiné zbožné ženy, které bude považovat za vhodné. V případě, ke kterému došlo, když městský správce (údajně bez svolení a souhlasu převora) jmenoval Jacquemine Dubies, má být takové jmenování

tohoto textu je totiž bekináž situovaný „vně brány Svatého Petra“, tedy na rozdíl od nemocnice Notre Dame mimo opevnění vnitřního města.

²⁰⁴ PÉGE, Paul Denis du. 1963. (*op.cit.*), s. 69–71.

²⁰⁵ Pravděpodobně se zde jedná o dokument z 25. července 1277 (nebo o nějaký na něj navazující), který převádí bekináž pod gesci dominikánů. GÉRARD, A. 1983. (*op.cit.*), s. 225.

5. Lille a tři listy

považované za neplatné. Převor dále, krom jiného, tvrdil, že hraběnka Marguerite, ustanovila převora dominikánů správcem a představeným bekináže s plnou mocí nad všemi jeho záležitostmi a že toto ustanovení mělo platit až do současnosti. Prokurátor odpověděl, že jediným suverénem bekináže je burgundský vévoda, jakožto jeho zakladatel, který jediný má právo udělovat jeho prebendy a statky (jakožto léno). Pokud tedy městský správce udělil jmenované dámě jménem burgundského vévody nějakou prebendu, má to být považováno za platné a má to tak také zůstat. Prokurátor dále tvrdí, že převor nemůže mít žádnou pravomoc nad temporálními záležitostmi a jakožto duchovní a mendikant se má pouze starat o otázky svědomí. Každopádně obě strany se zřejmě nakonec dokázaly dohodnout a komise dospěla k verdiktu. Jacquemine Dubies si může ponechat léno²⁰⁶ udělené vévodou prostřednictvím městského správce a převor, který tomu nebude odporovat, si bude zase moci ponechat všechna svá předchozí práva nad bekinážem. Aby nedocházelo k dalším neshodám a práva obou stran mohla být zachována, komise anuluje volbu představené, kterou provedla v průběhu sporu.²⁰⁷

5.2.2. Výpovědi v kontextu

V kontextu celého souboru archivovaných písemných dokumentů, které se nějak vztahují k bekináži v Lille, lze tyto tři dokumenty považovat za poměrně výjimečné. Drtivá většina dokumentů totiž sestává z různých vcelku šablonovitě formulovaných donací a testamentů a jen u malé části z těch ostatních jsou autorkami samotné bekyně, nebo jim alespoň lze v textech přisoudit pozici subjektu s nějakou vlastní agendou. Jak už zde ale bylo několikrát zmíněno, i tyto striktně právní dokumenty i v tomto případě velice často a jakoby mimochodem,

²⁰⁶ Další věc, která může působit nejasně, ale v této práci se jí zabývat příliš nebudeme, je fakt, že Jacquemine Dubies není v žádném z dokumentů přímo jmenována jako představená bekináže (v druhém není zmiňována vůbec), i když je z celého sporu poměrně jasné, že šlo o tento úřad, a proto ho také už v překladu prvního dokumentu takto uvádím. V prvním listu měla dostat „*le pain dudit lieu et aussy mansion audit lieu*“, zde se jedná o středověký francouzský výraz pro prebendu a k tomu jeden z domů bekináže. Pisatelkou prvního listu je také tehdejší představená, která (jak je uvedeno v druhém listu) zemřela až v průběhu sporu. Není tedy jasné, jakým způsobem byla Jacquemine Dubois jmenována. Městský správce jí mohl pouze přislíbit jmenování, přidělit nějaký výnos z prebendy, určit jako nástupkyni, nebo jí mohl jmenovat, když byla Catherine Dufour na smrtelné posteli a nemohla úřad už nadále vykonávat. V posledním dokumentu se v souvislosti s Jacquemine mluví o daru („*le don*“), prebendě („*la prouvende*“) a lénu („*la possession à elle baillié*“). Není tedy úplně jasné, co si vlastně mohla ponechat a jestli se stala novou představenou. Pravděpodobně zůstal v její držbě zmíněný nemovitý majetek a s jistotou víme, že už rozhodně nebyla představenou v lednu 1390, kdy je v testamentu jako představená jmenována jistá Isabeau Franque.

²⁰⁷ PÉGE, Paul Denis du. 1963. (*op.cit.*), s. 71–72.

5. Lille a tři listy

ale nejspíš ne náhodou obsahují výpovědi o každodenním životě a praktikované zbožnost bekynň.

Každopádně z našich dokumentů se toho o každodennosti života v bekináži moc nedozvídáme, zato máme co do činění s poměrně vzácnou výpovědí, jejímiž autorkami byly částečně i samotné bekyně a jejímž předmětem jsou i jejich práva a nároky. Nicméně naše tři dokumenty jsou unikátní především z čistě praktického hlediska historického bádání, a to tím, že na sebe navazují, vztahují se k jedné interakci, a přestože jejich autory a autorkami bylo více různých subjektů, tvoří jeden celek, čímž jsou v celém souboru dokumentů naprosto výjimečné.

Bohužel není příliš možné propojit naše tři výpovědi do nějakého koherentního historického narativu, v jehož centru by roli protagonistek hrály obyvatelky tohoto konventu (což ale ani není cílem této kapitoly). Mimo tyto tři dokumenty nám chybí velké množství informací. Nevíme, proč byla představenou jmenována Jacquemine Dubies, ani proč se vůči tomu ostatní bekyně ohradily. Především, ale neznáme motivace jednotlivých akterek a aktérů a můžeme se jen domýšlet, jestli za celým sporem stáli nějaké politické, a hlavně náboženské rozpory a která z představených reprezentovala ten, nebo onen pól ideálu bekyně, zbožné ženy, nebo středověké měšťanky.

Nejvíce by se nám toho snad podařilo z dokumentů zjistit o mocenském vztahu burgundského vévody s převorem lillských dominikánů, k jejich interakci nejvíce směřuje hermeneutická stránka našich textů. Ale na sporu, který se nám tímto způsobem prezentuje není nic příliš výjimečného. Kompetenční a mocenské spory světských a církevních autorit o suverenitu se snadno dají považovat za zcela fundamentální jev středověké Evropy a na průběhu této interakce je těžké vidět něco unikátního.²⁰⁸ To sice není nijak diskvalifikační, ale bylo by těžké si představit, že se zde dozvíme něco zásadního i o bekyních. Naštěstí se můžeme obrátit i k jiným stránkám našich textů, které nám mohou poskytnout důležité informace.

²⁰⁸ Jádrem celého kompetenčního sporu s těmito událostmi také nezanikne a dominikáni se s feudální mocí, a městskou radou přou o tyto prebendy a léna i v následujících stoletích, nicméně my se z takto diachronního pohledu touto problematikou zabývat nebudeme. MIREILLE, Jean. 1992. (*op.cit.*), s. 125.

5. Lille a tři listy

5.3. Bekyně v roli subjektu

Přestože původními iniciátorkami celého sporu byly bekyně, je jen velice těžké vidět, že by ve věcném sdělení všech tří textů hrály nějakou aktivní roli. Subjekty těchto dokumentů jsou především představitelé moci, burgundský vévoda, dominikánský převor a jeho konvent, městská samospráva, ale i rada, komise ustanovená k vyšetřování a vévodův prokurátor. Bekyně a jejich práva nejsou, ani přímo předmětem sporu, tím jsou pravomoci zúčastněných nad udělováním majetkových práv a poměrně genericky pojatých úřadů.

Je poměrně přirozené se domnívat, že právní jazyk dokumentů nejspíš není tím, co dostatečně nereprezentovalo roli, kterou hrály bekyně v této interakci a obecně ve středověké společnosti. Jde o aspekt sdělení a komunikace, který prezentuje pouze moc a hierarchii, což se nezdají být struktury, ve kterých by bekyně běžně participovaly. Obraz bekyň, jejich agendy a aktivity je nejspíš zapotřebí hledat v jiných aspektech textů, což bude také cílem zbytku této kapitoly.

5.3.1. Historie a historizace subjektu

Už v minulé kapitole jsme se poměrně intenzivně zabývali otázkou, jak bekyně vidí prameny z hlediska historie. Gilles Li Muisis, který bekyně pojímá v kontextu praktikované zbožnosti a každodenní morálky, je zasazuje do časového rámce bezprostřední i dávné minulosti, a dokonce budoucnosti, nicméně je nevkládá do rámce ideji historického vývoje. Gilbert de Tournai, který se primárně zabývá myšlenkami ortodoxie a heterodoxie, nepřisuzuje bekyním žádnou časovost nad rámec vývoje společnosti a texty obou autorů se shodují na jejich zcela pasivní úloze.

V úvodu kapitoly o Tournai bylo také poznamenáno, že právě historie je tím, co zdejší bekyně od těch z Lille a Douai dělí. Bude tedy zajímavé pozorovat, jak se v tomto srovnání bude projevovat časovost a historičnost bekyň v této sadě dokumentů.

Pro jednoduchost můžeme začít chronologicky prvním dokumentem a také tím nejelementárnějším pojetím časovosti. Jedná se zde znovu o Li Muisisův čas (pra)starých zvyků bekináží, který podle Bachtina v textu plyne mimo tok přítomného historického času, předchází mu a nelze k němu referovat stejným

5. Lille a tři listy

způsobem, jen stejnými slovy.²⁰⁹ Toto pojetí velice snadno nalezneme v původní suplice Catherine Dufour. Bekyně zde doufají, že budou zachovány „(...) naše dobré zvyky a obyčeje, které jsme držely a udržovaly již odedávna, a tak dlouho, že není paměti o opaku (...)“.²¹⁰ Rétorika obou textů je nápadně podobná a nejspíš není náhodou, že byly oba vytvořeny za pro bekyň pozitivním účelem. I v tomto případě se nejspíš nejedná o práva, zvyky a obyčeje samotných bekyň, ale bekináže, instituci, kterou si bekyň v textu takto apropiovaly.

Jedná se také o první případ, kdy by byly bekyň považované za aktivní činitelky vlastních dějin, protože samy píšou, že to byly ony, kdo tyto práva, zvyky a obyčeje udržoval. Jde o větší kontrast k Li Muisisovi, než by se mohlo zdát, protože on nepřisuzuje bekyň vědomou agendu v událostní historii, ani v bezprostředních generačních změnách, které popisuje.

Druhou velice důležitou časovou tropou, která se vyskytuje v různých variacích ve všech třech textech je již zmiňovaná narážka na fundaci hraběnky Marguerite. Bekyně ve svém listu píšou, že „převor dominikánů byl kdysi zakladatelkami a zakladateli bekináže spolu se svým konventem ustanoven správcem tohoto bekináže (...)“.²¹¹ V druhém dokumentu (prvním listu komise) pisatelé připomínají toto tvrzení bekyň a vkládají ho do úst převorovi. Naopak burgundský vévoda se zde prostřednictvím svého prokurátora nazývá zakladatelem bekináže, což se opakuje i ve třetím dokumentu. Zde je také jmenovitě zmíněna hraběnka Marguerite (*Margarite*). Převor zde znovu tvrdí (zjevně podle již zmíněného doloženého dokumentu), že „vysoce postavená a mocná dáma, flanderská a henegavská hraběnka Marguerite, dovolila a přikázala, aby i v nadcházejících dobách byli místní dominikáni a jejich převor správci jmenovaného bekináže. Převor měl mít nad bekinážem plnou moc ve všech záležitostech, což mělo platit až do dnešních (tehdejších) dní“.²¹²

²⁰⁹ BACHTIN, Michail Michailovič. 1980. (*op.cit.*), s. 21.

²¹⁰ « *nos bons droits et en nos bonnes coutumes et usages, ensi que nous avons esté tenus et maintenus anchinnement et de si longtemps que il n'est mémoire dou contraire* »

²¹¹ « *prieur et couvent des prescheurs dou convent de Lille, lequel prieur est estably et ordonné anciennement par nos fondeurs et fonderesses dou dit lieu pour y être gouverneur et maitre dou dit lieu* »

²¹² « *très haute et très puissante dame de bonne mémoire, la contesse Margarite lors contesse de Flandres et de Haynau, veult, consenti et ordena que le prieux de couvent des dits frères précheurs qui lors estoit et quelconques le soit pour le temps après ensuivant, fust maistre et gouverneres du béghinage devant dit, ainsi que la dicte dame lavoit maintenu jusques à celli jour et que le dit prieur eust ou dit béghinage plain pooir en toutes choses, fors que de gouverner leritage dicelli* »

5. Lille a tři listy

O tom, kdo a jakým způsobem byl nazýván zakladatelem, budeme ještě hovořit v následující části. V tuto chvíli se v textech konečně dostáváme k tomu, co lze nazývat historií, a nejen nějakou mytickou časovostí. Bekináž měl svůj počátek a není jistě náhodou, že právě tento počátek byl zdrojem legitimacy něčí moci. Jedná se i o zdroj legitimacy samotného bekináže, i když na to dokumenty přímo neodkazují. Tato fundace byla totiž historický akt, který jasně vymezuje subjekt a začleňuje ho do dynamických vývojových vztahů.

Bekyně zde stále vystupují pasivně, ale jejich bekináž se stává historickým aktérem, což se samozřejmě týká i úřadu jeho představené. Tato představa je také zcela cizí textům obou řeholníků z Tournai, protože „(pra)staré zvyky“ Gillesse Li Muisise vyjadřují abstraktní dávný původ, a tedy existenci v čase, zatímco fundace hraběnky Marguerite vyjadřuje počátek ve smyslu změny a legitimizace, tedy schopnost vývoje v čase. Zrození subjektu v této výpovědi spočívá právě v jeho historizaci neboli (řečeno jazykem psychoanalýzy) v ustanovení jeho nevědomí a traumatu pomocí událostí.²¹³ Tato minulost je na rozdíl od mýtické minulosti počátku pro bekyňe a jejich bekináž závazná a definuje záruku jejich bytí (a možná tedy i zániku) v budoucnosti.²¹⁴

Jedinou zcela hypotetickou výjimkou z jinak celkem homogenní rétoriky výpovědi o založení bekináže je zde slovní obrat, který v prvním listu použily samotné bekyňe. Označení „zakladatelky a zakladatelé“ má několik možných vysvětlení, které ovšem ani jedno nemůže překročit hranici hypotézy. Je samozřejmě možné, že toho bekyňe věděly o své historii víc, než by se zdálo a může jít o narážku na další „zakladatele“, tedy významné donátory, jakým byl například tournaiský biskup. Druhou interpretací je komunikační funkce textu, které se ale budeme věnovat v následující části. Posledním možným vysvětlením, které se zároveň vrací k historii a časovosti, je snaha textu rozmělnit tento historický akt a přesunout ho z dynamické sféry vývoje. Pokud by výpověď naznačovala, že se nejednalo o jeden historický akt založení, ale o kontinuální fenomén zakladatelství, byla by hraběnka Marguerite pouze fragmentem z neustále se opakujícího koloběhu donací a legitimizace. Tím by ztratila historičnost události a dala by se vlastně ztotožnit s již zmíněnou následující větou

²¹³ LACAN, Jacques. 2006. (*op.cit.*), s. 92–94.

²¹⁴ *Ibid*, s. 204.

5. Lille a tři listy

o „prastarých, právech, zvycích a obyčejích“. Možná snaha zdůraznit perpetualitu a zbavit se definujícího traumatu. Tato interpretace rétoriky bekyň by je tedy vymezovala vůči symbolické zakladatelské autoritě flanderských hraběnek a hrabat, čímž by se ale bekyně zbavily své historicity, kterou definuje toto trauma stvoření.

5.3.2. Gender textu a žánr společnosti

Bekyně byly jednoznačně ženami a byly za ně také považovány, a to i přes existenci a slučování s beghardy, nebo faktu, že například v tomto případě v lillském bekináži běžně přebývali (bylo jim přiděleno obydlí) i muži. Že se jedná o ženy, nebo dokonce o jakousi formu fenoménu ženství jsme si dnes vědomi my, ale tento koncept byl (jak jsme zde už viděli) známý i jejich středověkým současníkům, kteří je tak ostentativně identifikovali. Bude také jistě ještě předmětem intenzivního bádání a akademických debat, do jaké míry jsou tyto dvě diachronní ženství perspektivy kompatibilní, nebo rozdílné.

Každopádně právě toto afirmativní pojetí autorů středověkých dokumentů, jakými byli i Gilles Li Muisis a Gilbert de Tournai, nám poněkud znesnadňuje se dívat na bekyně Francouzských Flander prostřednictvím jakékoli genderové perspektivy. Nikdy si nemůžeme být jistí, kde by bylo vhodné oddělit jejich pojetí fenoménu bekyň od dobového obecného pojetí ženství a žen, nebo je-li to tedy vůbec možné. Oba mluví o attributech, které přisuzují jak obecně ženám, tak konkrétně bekyním.

O něco lepší perspektivu nám snad mohou poskytnout dokumenty z Lille, kde se pohybují zjevně ženské postavy bez zátěže prvoplánových konceptualizací autorů těchto textů. Nebo, když nic jiného, jsou tato pojetí žen pouze latentním prvkem, který lze s předcházejícími explicitními vyjádřeními polemik o povaze bekyň/žen komparovat.

Jediným takto hodnotícím prvkem, kde se lillské dokumenty vyjadřují o ženství bekyň, a kde se zároveň objevuje narážka na něj, je (údajně) prohlášení převora v třetím listu, že „(...) jen jemu náleží plné právo a moc nad obsazováním bekináže a přidělováním prebend, a to jakékoli bekyni, nebo zbožné ženě (*beghines ou femmes dévotes*), jak jen uzná za vhodné (...)“. K tomuto vyjádření,

5. Lille a tři listy

které spojuje bekyně s abstraktními symbolickými ideály zbožnosti a ženství se v závěru ještě vrátíme.

Nyní se ale nejdříve vraťme k otázce, kdo je „zakladatelem“, nebo „zakladatelkou“ bekináže. Hraběnka Marguerite je pro celý text velice důležitou postavou, protože právě její autorita „zakladatelky“ pomůže celý spor vyřešit, nicméně i burgundský vévoda si přivlastňuje tuto autoritu, jakožto její dědic. Právní argument je celkem prostý a pro středověk asi velice typický, může nadčasová osoba suveréna protirečit vlastní suverenitě a závazkům?

V tomto světle můžeme také vidět původní výrok bekyň o „zakladatelích a zakladatelkách“. Maskulinum a femininum tu vedle sebe nejspíš nestojí náhodou a bekyně se snaží přesvědčit vévodu o jeho vlastních závazcích, které nejsou ani tak právní, ale mocenské. Burgundský vévoda (samozřejmě z pozice flanderského hraběte) je suverén a jeho rozhodnutí je závazné, rozhodnutí, které učinil prostřednictvím své minulé inkarnace, „mocné a urozené dámy, blahé paměti“ hraběnky Marguerite. Ilokučním aktem tohoto prohlášení bekyň by tedy byla snaha přimět vévodu, aby se ztotožnil se „zakladatelkou“ a perlokuce měla mít za následek zachování práv převora, neuznání volby etc. Bekyně tedy nakonec dosáhly cíle definovaného tímto komunikačním aktem nejspíš jen částečně, protože k anulování volby nakonec nedošlo.

Odkazem na autoritu zakladatelky si jednotliví aktéři nárokují suverenitu, moc, správu, právo volby, přidělování prebend a udílení lén, což jsou všechno v textech často užívané výrazy. Těžko nalézt na bekináži něco, co by si převor s burgundským vévodou nedokázali přivlastnit. Bekyně se v prvním textu skutečně odvolávají na svá práva, zvyky a obyčeje, ale ve zbytku výpovědi mluví už jen o nárocích ostatních, což se nezmění ani v ostatních textech. Bekyně mohly mít na mysli nějakou potenciální vlastní demokratickou volbu své představené, to se ale z dokumentů nedozvídáme.

Je tu ovšem jedna důležitá analogie ke „ztotožnění“ burgundského vévody s flanderskou hraběnkou. V druhém listu jmenovaná komise adresuje jádro celého sporu a nároky zúčastněných, a následně řeší nutnost jmenování představené *pro tempore* Marie Dumées. V této druhé části listu je úřad představené popisován shodnými výrazy jako nároky znesvářených stran. Představené je zde přikládána

5. Lille a tři listy

úloha řídit a spravovat, absolutně totožné výrazy, které pro sebe užívají převor i vévoda. Co má ale vlastně představená „řídit a spravovat (*ordonner et gouverner*), tak jak jí náleží“? V textu se posléze dozvídáme, že bekináž a samotné bekyně.

Toto vysvětlení z druhého listu, že má být představená zvolena pro blaho bekináže a bekyň je téměř jediná narážka na samotné obyvatelky konventu, s kterou se v textech setkáme. Tyto nespécifikované pravomoci se zde téměř vůbec neřeší a je příznačné, že ani v případě všech tří jmenovaných představených, tedy Catherine Dufour, Jacquemine Dubois a Marie Dumées, si tyto ženy pro sebe nic nenárokují (snad s výjimkou Jacquemine Dubois, které je nárokováno obydlí v bekináži). Tyto ženy tedy mají nějaká práva a moc, ale ta je jakoby hermeticky uzavřena do jejich společenství.

Nejspíš se zde setkáváme se specifickým rozdělením společnosti. Na první pohled by se sice mohlo zdát, že jde pouze o manifestaci feudální hierarchie, kde tu samou moc propůjčují zakladatelé převorovi a ten zase představené a vytvářejí tak dynamický systém suverenity, kde mohl vzniknout i tento kompetenční spor a paradox, nicméně samy bekyně se svými do sebe uzavřenými právy do něj příliš nezapadají. Jedná se totiž spíše o hegemonický vztah²¹⁵ vůči okrajové minoritě. „Zbožné ženy“ se nachází na okraji společnosti, i když ne v nijak pejorativním smyslu, a jsou odděleny touto bariérou od jejich mocenských struktur. Bariéru tvoří instituce bekináže, s kterým si jeho suveréni můžou, jak nás ujišťuje převor i prokurátor, dělat po právní stránce, co chtějí, nicméně život v tomto prostoru bekináže je neproniknutelná doména sociální skupiny „zbožných žen“, což je úroveň, na kterou převor, ani vévoda, nebo kterýkoli člen hegemonní společnosti klesnout nemohou.

Zcela hypoteticky lze právě zde vidět specifikum bekyň a jejich odlišení například od řádových řeholnic. Jeptišky taky lze do jisté míry považovat za sociální skupinu, která navíc v jistém smyslu stála na okraji společnosti, nicméně to byl spíš ten vnitřní okraj hranice, která dělila hegemonní společnost; od té vyloučené a bekyně stály na její druhé straně. Burgundský vévoda se obdobně nemohl stát abatýší a osobně dohlížet na řeholnice, ale samotná jejich činnost a

²¹⁵ Pokud zde a ve zbytku práce budeme používat termín (*kulturní*) *hegemonie* odkazujeme tím na koncept Antonia Gramsciho, s kterým z hlediska genderových vztahů pracuje J. Butler (BUTLER, Judith. 2016. *Závažná těla: O materialitě a diskursivních mezích "pohlaví"*. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 181.), jejímž pojetím genderu se budeme v zásadě také řídit i ve zbytku této práce.

5. Lille a tři listy

existence byla sankciovaná společností a měla v ní své pevné místo. Řehole byla potřebnou službou společnosti a Bohu a jako taková byla nejen řeholnicemi a jejich představenými hájena. Bekyně z Lille byly označovány za zbožné ženy, a dokonce provozovaly nemocnici, nicméně jejich existence příliš nezapadala do dobově konstruované představy řádu společnosti. To je důvod, proč nevznášejí žádné vlastní požadavky tváří v tvář fungování autority a ostatně také proč jim tournaistí autoři nedokážou přisoudit roli nad rámec bipolárního pojetí dobrých a špatných žen.

Podobně jako s řeholnicemi můžeme bekyně Francouzských Flander srovnat s ostatními aktéry těchto výpovědí. Burgundský vévoda, převor dominikánů, prokurátor, členové komise (etc.) v textech reprezentují svou sociální, a především symbolickou roli uvnitř středověké křesťanské společnosti, jsou představiteli řádu a kulturní hegemonie. Bekyně jsou naopak tímto řádem a jeho symboly definované. Jsou to „ženy“, jsou „zbožné“ a „dobré“. Tyto definice ale nejspíš ironicky poukazují na inherentní nedokonalost jejich postavení a křečovitou snahu nalézt místo v křesťanské společnosti.

Obě zmíněné hypotézy o slovním obratu „zakladatelé a zakladatelky“, tedy snaha o rozmělnění historické události v proces a snaha ztotožnit burgundského vévodu s původní zakladatelkou se zdánlivě vylučují. První upírá bekyním z Lille jejich historické trauma a druhá ho naopak rozšiřuje na burgundského vévodu, nicméně konečný efekt komunikačního aktu se příliš neliší a z mimetické perspektivy mohou obě interpretace nejspíš koexistovat. Text je snahou rozostřit pevná pravidla autority řádu a přiblížit ji k nejasným vztahům periferie.

Obě interpretace se také z psychoanalytického pohledu nezdají nijak nepravděpodobné, to samé se ale nedá říct o historické perspektivě. Z kontextu totiž není žádný důvod se domnívat, že by tři zmíněné ženy nebo kterákoli jiná obyvatelka konventu skutečně žily na nějakém kulturním, nebo sociálním okraji společnosti, naopak se zdá, že šlo o přinejmenším vážené měšťanky, které zasvětily svůj život zcela žádoucím ideálům křesťanské společnosti. Jako možné vysvětlení se nabízí, že nám analýza textu i historického kontextu z nějakého důvodu předkládají odlišné pohledy na konkrétní lidskou zkušenost a jejich vztah nevyjadřuje jednoduchou kauzalitu. K tomu, jakým způsobem se tyto vážené ženy ocitaly „na okraji“ a k metodologickému návrhu řešení tohoto problému se

5. Lille a tři listy

vrátíme v úplném závěru této práce, předtím je ale ještě nutné podívat se na další sadu dokumentů.

Závěrem je třeba také připomenout, že zde použitý přístup není komplexním pojetím historie bekyň z Lille a nejedná se ani o dílčí příspěvek k tomuto tématu, který by reprezentoval události popsané ve třech uvedených textech, nebo osudy tří žen, které v nich vystupují. Jedná se o pouhou interpretační práci s textem a zcela hypotetické závěry z ní. Analyzované bekyně, a především okrajovost, která jim zde byla přisouzena, nepřekračují rámec této textové analýzy. V závěru se pokusíme o syntézu těchto analytických pojetí jednotlivých dokumentů, nicméně ta nebude stát na úrovni (zde citovaných) komplexních historických výzkumů bekyň a jejich institucí, nicméně i tyto výzkumy mají své specifické metodologické limity.

6. Pieta z Douai

Posledním z měst Francouzských Flander, kterými se zde budeme zabývat je Douai. I v tomto novém prostředí se setkáme se spíše unikátní podobou komunit bekyň, která je sama o sobě jen těžko srovnatelná s předchozími dvěma případy. Rámec Francouzských Flander nám tak tvoří spíš nesourodé variace jednoho fenoménu, jejichž specifika a syntéza nám ho ale také mohou přiblížit.

V této kapitole také zvolíme odlišný metodologický přístup a nebudeme se příliš snažit vytvořit historický kontext, v kterém vznikaly zdejší bekináže a žily středověké komunity bekyň, ač by to bylo nepochybně možné a potřebná data k tomu máme.²¹⁶ Namísto toho se budeme především soustředit na zde dosud poněkud opomíjený aspekt života bekyň, kterým byl prostor jejich okolí a hmotná kultura jejich interakce se okolním světem.

Také se do jisté míry odkloníme od dosud naprosto dominujících písemných pramenů a pokusíme se zde analyzovat i hmotný a svým způsobem obrazový pozůstatek každodenního života středověkých bekyň z Francouzských Flander. Za tímto účelem se také ještě jednou vrátíme do Tournai a pokusíme se rozdílné prameny obou prostředí propojit.

Tato kapitola bude kromě pramenné základny odlišná i svou metodologií. V zásadě se zde budeme neustále opírat o fakta pocházející z jednoho písemného pramene z Douai a jednoho hmotného pramene z Tournai, tato fakta ale nebudeme propojovat na základě historické nutnosti, nebo pravděpodobnosti, ale pouze (čistě hypotetické) možnosti. Tento přístup rozhodně není příliš empirický a nezakládá se na autoritě objektivních faktů, ale spíše na nedostatku kontrafaktů. Každopádně může poskytnout nový pohled na celou problematiku, jehož se nám nedostává především dílem nedostatku středověkých pramenů. Proto se na následujících stránkách budeme zabývat bekináží v Douai, ve kterém mohla stát soška Panny Marie, která mohla být dost dobře totožná se soškou z konventu *černých sester* v Tournai.

²¹⁶ Základní přehled historického vývoje hnutí bekyň v Douai poskytuje článek SIMONS, Walter. *Begijnen en begarden in het middeleeuwse Douai*. In: *De Franse Nederlanden/Les Pays-Bas Français*. 1992, 17, rozsah: 180–197.

6. Pieta z Douai

6.1. Prostor města

Douai bylo co do velikosti, počtu obyvatel a nejspíš i celkové organizační struktury městského života vcelku srovnatelné s Lille a Tournai, i když se mu v pozdním středověku nedostávalo tolika prestiže a bylo poněkud závislejší na textilní výrobě.²¹⁷ V předchozích dvou případech jsme si pro kontextualizaci tamějších bekyň zvolili specifické způsoby jejich interakce s okolím, tedy reakci reprezentantů církevních struktur z Tournai a mocenský zápas politických aktérů z Lille. Pro Douai se tuto perspektivu nebudeme snažit vytvářet, ale namísto toho se budeme soustředit na možná nejvýraznější specifikum zdejších komunit bekyň, kterým byla jejich velice robustní přítomnost v prostoru města.

Množství bekyň a bekináží, které bychom mohli najít v Douai je na poměry Francouzských Flander i celého středověkého francouzského prostoru enormní. Ve městě se ve vrcholném a pozdním středověku (a v zásadě najednou) nacházelo 17 různých obydlí bekyň, dva větší bekináže, dům beghardů a několik malých konventů.²¹⁸ Jak přítomnost samotných žen v prostoru ulic a náměstí, tak množství jim dedikovaných budov²¹⁹ muselo nevyhnutelně zanechat stopu na tváři středověkého města.

Již v případě Tournai jsme krátce upozornili na fakt, že tamější známá obydlí bekyň byla rozeseta doslova v „každém rohu“ města, nicméně je na místě i značná dávka obezřetnosti a nelze (po vzoru Toussaerta) vydělovat bekyně z pestré palety městského prostředí a přeceňovat symboliku jejich přítomnosti. K tomu nás vede především text Gillese Li Muisise, který se podle svých slov s těmito všudypřítomnými bekyněmi za celý život nesetkal.

V Lille byla situace také naprosto odlišná. Na komplex 16 budov stojících vně hradeb města musel být jistě působivý pohled a komise, která bekináž navštívila (v druhém listu z Lille) se nejspíš neocitla v ničem menším, než v jakémsi městečku (především) žen. V dokumentech komise je prostor poněkud

²¹⁷ GALLOWAY, Panelope. 1997. (*op. cit.*), s. 97.

²¹⁸ Čísla se mohou mírně lišit, protože některé menší sousední konventy mohou být v pramenech slučovány dohromady (což bude i případ konventu/ů Bernarda Pilatea, kterým se budeme zabývat v další části této kapitoly) a jde čistě o nastavení kritérií. Lze počítat strukturální zakotvení konventů v pramenech, nebo samotné fyzické budovy a komplexy budov, nicméně zde vycházíme ze statistiky GALLOWAY, Penny. 1999. (*op.cit.*), s. 109, ale s 15 konventy počítá například J.–P. DEREGNAUCOURT, Jean–Pierre. 1993. *Autour de la mort à Douai; attitudes, pratiques et croyances (vers 1250 vers 1500)*. Lille: Université Charles–de–Gaulle – Lille 3, s. 246.

²¹⁹ Plánek středověkého města s vyznačenými konventy vytvořil SIMONS, Walter. (*op. cit.*), s. 182.

6. Pieta z Douai

ambivalentní, ale i tak velice výrazný. Přidělení jednotlivých obydlí tohoto komplexu přitahovalo, jak jsme ostatně viděli, pozornost na těch nejvyšších místech mocenské hierarchie, a když se komise pokoušela dočasně obsadit zdejší uprázdňenou prebendu, provedla dokonce jakýsi průzkum veřejného mínění tohoto habitu a jeho okolí.²²⁰

Poměrně zajímavým, ale pouze hypotetickým způsobem, jak pojmout sociální prostorovost bekyň v Douai je kvantitativní výzkum testamentů obyvatel města. Specificita Douai spočívá v tom, že z tohoto města máme záznamy o poměrně znatelném množství komunit bekyň, a to na široké škále velikosti. Měšťané a měšťanky ve svých testamentech a podobných donačních dokumentech zcela pravidelně zakládali a podporovali bekináže,²²¹ v kterých si často zajišťovali místo na dožití. Z řady nejspíš zcela soukromých a měšťanských domů se staly bekináže rozesté po celém městě a drtivá většina měšťanů neopomněla ve svých posledních vůlích obdarovat i bekyně.²²²

V předchozím odstavci citovaný výzkum P. Galloway je ambivalentní především v tom, že (jak autorka ostatně konstatuje) podobně obligátní charakter jako obdarování bekináží zaujímá v testamentech i celá řada především církevních institucí, který byly učiněny odkazy v rámci shodného diskursu a často i jedné věty. Lze tedy především konstatovat, že bekyně a bekináže nehrály v prostoru a životě Douai nijak výjimečnou roli, nicméně se naopak zařadily do tohoto segmentu každodenní městské agendy, kterým byly donace, a to po boku ne nevýznamných institucí, jakými byly řeholní konventy a fary.

Tímto způsobem tedy zdaleka nezískáme hodnověrnou představu o prezentaci bekyň v prostředí měst středověkých Francouzských Flander, ale naskýtá se nám alespoň jisté srovnání. Tím že bekináže nebudeme vydělovat z pomyslného prostoru města v textech, ale naopak je začleňovat do myšlenkového systému obyvatel těchto měst, docílíme celkem věrohodného

²²⁰ V druhém dokumentu z Lille komise konkrétně říká, že provedla volbu představené „po konzultaci se zdejšími bekyněmi a dalšími dobrými lidmi“. PÉGE, Paul Denis du. 1963. (*op.cit.*), s. 69–71.

²²¹ V jistém smyslu se může skutečně jednat o specifickou tradici Douai, protože i o bekináží de Wetz (největším bekináží města) máme záznamy o soukromé fundaci učiněné v Gervaisem de la Ville DEREGNAUCOURT, Jean–Pierre. *Les béguines de l'hôpital des Wetz de Douai de 1350 à 1372*. In: *Revue du Nord*. 2000, 82 (334), rozsah: 35–52, s. 37.

²²² GALLOWAY, Panelope. GALLOWAY, Panelope. 1997. (*op. cit.*), s. 109–110.

6. Pieta z Douai

obrazu těchto institucí a žen, ve kterém bekyně z Douai působí jako nedílná a běžná součást charitativní sociální praxe.

6.2. Bekináž Bernarda Pilate

O posledním bekináži, kterým se zde budeme zabývat toho víme jen velmi málo. Konvent nese jméno svého pravděpodobného zakladatele, kupce a radního (*échevin*) města Douai, Bernarda Pilate. Poprvé byl konvent zmíněn v roce 1282, kdy ho jeho měšťanský donátor nechal vybavit. Nacházel se v centru města poblíž mnohem většího bekináže de Wetz. Mělo v něm žít deset bekyň, ale toto číslo se na počátku 14. století snížilo na šest.²²³

Jedná se o ostrý kontrast vůči dvoru bekyň, tedy bekináži Sainte Élisabeth v Lille i větším bekinážím v Tournai. Konvent se skládal jen z několika místností dvou domů ve středu města a těžko za ním hledat manifestaci jakékoli světské, nebo církevní autority a začlenění do mocenských struktur. Zjevně se jednalo o zcela soukromou a dost možná rodinou iniciativu, ale i proto stojí za pozornost, že se bekináž na svém místě dlouhodobě udržel.

Každopádně pro nás bude tento konvent zajímavý především jedním zdánlivě marginálním detailem, kterým se ale bekináž Bernarda Pilate proslavil v očích současné historiografie. Jeho zakladatel určil obyvatelkám konventu, aby za jeho duši, duše jeho rodiny a dalších zapalovaly svíčku a zpívaly *Pater Noster* a *Ave Maria* před sochou Panny Marie.²²⁴

Dokument se stal předmětem mnoha podnětných interpretací. Pro W. Simonse je důležitá tato světská fundace v srdci města, J. E. Ziegler upozorňuje na fakt, že i tyto světské ženy byly i svým okolím spojovány se symbolem bohorodičky a byla jim připisována schopnost „přimluvy“ za duše zesnulých,²²⁵ a konečně P. Galloway přisuzuje i tomuto malému konventu snahu po jisté míře vzdělání (tedy učení se dvou zmíněných a dalších zpěvů).²²⁶

²²³ SIMONS, Walter. (*op. cit.*), s. 185.

²²⁴ Originál citovaného dokumentu z 12. září 1362 se nachází ve složce dedikované bekináži Bernarda Pilate v městském archivu v Douai (AMD, GG191/290/524).

²²⁵ Tyto interpretace kompiluje GUIDERA, Christine. The Role of the Beguinesin Caring for the Ill, the Dying, and the Dead. In: DUBRUCK, Edelgard E; GUSICK, Barbara I. 1999. *Death and Dying in the Middle Ages*. New York: P. Lang, rozsah: 51–72, s. 56.

²²⁶ GALLOWAY, Penelope. 2000. (*op. cit.*), s. 160.

6. Pieta z Douai

My se nejvíce přikloníme k pojetí Ziegler a budeme po jejím vzoru přemýšlet nad tím, s jakým (symbolickým) předmětem vlastně přicházely tyto bekyně tak často (a dost možná každodenně) do styku. Z celého dokumentu není patrné, o jaké vyobrazení Panny Marie se konkrétně jednalo, tedy jestli vůbec šlo o pietu. Není ani úplně jasné, jestli se tento předmět nacházel přímo v konventu (což je ale velice pravděpodobné). Proto si na toto prázdné místo zkusíme dosadit jiný předmět zbožných žen z Francouzských Flander, o kterém alespoň víme, že by zde nejspíš býval být mohl.

6.3. Pieta

V druhé části této kapitoly budeme zabývat malým pozůstatkem minulosti bekyň Francouzských Flander, kterým je soška Marie držící Krista sňatého z kříže (Obrazová příloha 1), tedy vyobrazení typu *mater dolorosa*, který se běžně nazývá pieta (*pietà*). Tento drobný dřevěný artefakt, který byl zjevně původně opatřený barevnou patinou, která je dnes nahrazena moderním nátěrem, pochází z konventu *černých sester (sœurs noires)* v Tournai²²⁷ a mohl být velice podobný tomu, u kterého se měly modlit bekyně z bekináže Bernarda Pilate.

Tento předmět není sám o sobě ničím unikátní a jak se brzy dozvíme, stejných (respektive velmi podobných!) sošek existovalo poměrně velké množství a často byly ve vlastnictví právě středověkých nizozemských bekyň. Zde nám tato soška pomůže především nahlédnout do osobního prostoru bekyň a získat novou perspektivu jejich života a existence. „Perspektiva“ zde bude klíčovým pojmem, protože se nebudeme zabývat jen tím, jak se na tento votivní předmět a drobné umělecké dílo koukaly naše bekyně, ale také způsobem, kterým na tuto interakci nahlížíme my a současná historická věda.

6.3.1. Joanna E. Ziegler

Tato autorka už byla zmíněna v předchozí kapitole a obsah této kapitoly vychází především z jejího pozoruhodného díla *Sculpture of compassion (...)* a dalších článků. Ziegler v této knize shromáždila a zaznamenala několik desítek piet, které patřily středověkým nizozemským bekyním a následně se pokusila interpretovat tato umělecká díla v kontextu historie bekyň.

²²⁷ Tento stručný popis pochází z knihy ZIEGLER, Joanna E. 1992. (*op.cit.*), s. 250, kde je i její fotografie (příloha 89), jejíž kopie je i v příloze této práce (Obrazová příloha 1).

6. Pieta z Douai

Autorka se zaměřuje především na antropologickou a psychoanalytickou stránku celé problematiky a snaží se tak definovat bekyně především pomocí intimních pocitů samotných žen. Vazba na okolní společnost se u ní přesouvá ze sociálních vazeb, které tak často hrají primární roli v odborné literatuře, na vazby kulturní antropologie, která bekyně vnímá ve vztahu k dobovým ideálům zbožnosti, mateřství a sexuality.

Základem metodologie, s kterou Ziegler interpretuje tyto hmotné dokumenty, je pojetí ikonografie Erwina Panofského,²²⁸ která propojuje estetickou a celkově vizuální stránku uměleckých děl se symbolickou komunikací. Autorka intenzivně pracuje s osobním prostorem bekyň, ve kterém tyto votivní předměty nejspíš hrály zásadní roli, byly zjevně součástí vybavení cel bekyň, nebo byly umístěné na nízkých fasádách budov bekináží.²²⁹ Ziegler tímto způsobem práce dospívá k závěru, že právě velikost, umístění, proporcionalita a poloha zobrazených těl a sentiment, který vyjadřují jejich tváře, jsou klíčem k pochopení podstaty ideálů, které se bekyně podvědomě snažily ztělesnit.

Na rozdíl od Joanny Ziegler se ve zbytku této kapitoly budeme zabývat pouze jednou takovou pietou, nicméně příliš neodbočíme od metodologie, kterou při pohledu na ní použila ona. Jak už bylo řečeno, autorka použila Panofského koncept, aby získala představu o intimitě a sexualitě svých subjektů. My se zde budeme především soustředit na jiné aspekty interpretace, na kulturní implikace díla a samotnou subjektivitu bekyň.

6.3.2. Provedení

Podobně jako u většiny středověkých piet toho příliš nevíme ani o minulosti sošky z tournaiského konventu. Je 26,5-28 cm vysoká (podle různých technik provedených měření), vyrobená ze dřeva a její původní patina byla nahrazena pozdějším nátěrem. Neznáme jejího výrobce (případně výrobkyni, nebo kolektiv výrobců a výrobkyň), ani zadavatele, nebo zadavatelku. Doba vzniku tohoto díla je také neznámá, nicméně je soška spojovaná s konventem černých sester z Tournai.²³⁰ Pokud tedy byla soška vyrobena přímo pro sestry je pravděpodobné, že nevznikla dříve než v druhé polovině 14. století. Sice bohužel

²²⁸ Ziegler se na Panofského odkazuje na mnoha místech své knihy a o své pojetí ikonologie (zvláště ve vztahu k perspektivě) rozvíjí na *Ibid.* (s. 169–170)

²²⁹ *Ibid.* (s. 124)

²³⁰ Opět na *Ibid.* (s. 250)

6. Pieta z Douai

neznáme datum a okolnosti založení tohoto konventu, ale do této doby jeho založení situují nepřímé výpovědi několika pozdějších dokumentů.²³¹

Na poměry piet se tedy jedná o sošku menšího typu, která je ale celkem masivní konstrukce.²³² Centrální vertikální osou díla je sedící Madona, jejíž postava zahalená v plášti tvoří pyramidový objekt s mohutnou spodní základnou. Kristus leží u jejích nohou a jeho torzo je opřené o klín sedící Marie, která podpírá jeho hlavu. Tento způsob vyobrazení je poněkud vzácnější než kompozice, kde Ježíš Marii na klíně sedí, nebo leží. Osa jeho těla šikmo přetíná vertikální osu madony.

Obě postavy jsou proporcčně vyrovnané (což u středověkých piet nebývá vždy pravidlem), nicméně nejen ve smyslu, že jsou vymodelované ve stejném měřítku, ale i rozměry jejich těl a údů jsou srovnatelné a srovnatelně detailně propracované. Obě postavy jsou tak viditelně součástí jedné ucelené kompozice díla, což bývá u těchto středověkých vyobrazení spíše vzácné. Z těchto důvodů je snadné se domnívat, že dílo mohlo být až pozdějšího původu, možná z 15. století, nicméně s jistotou se to říct nedá.²³³

Ježíš je nahý a typicky extrémně maskulinní, s vousy a dlouhými vlasy. Má z části útrpný a z části bezduchý výraz a jeho ruce bezvládně visí z Mariina sevření. Kristova „bederní rouška“ přiléhavě obepíná jeho svalnatá stehna a hýždě, přičemž mírně odhaluje bedra a její lem se vlní na podstavci sošky. Ježíš je přirozeně zobrazen s pašijovými symboly, stigmaty, ranou na boku a trnovou korunou.

Madona je kompletně i s vlasy zahalená ve splývavém plášti s mnoha propracovanými ohyby, jak tomu bylo i u Kristovy bederní roušky, nicméně u ní byly přehyby poněkud ostřejší a výraznější. Marie má žalostný výraz s pohledem upřeným směrem do Kristovy tváře, nicméně její oči jsou mírně skloněné do

²³¹ LAUWERS, Michel; SIMONS, Walter. 1988. (*op. cit.*), s. 20.

²³² ZIEGLER, Joanna E. 1992. (*op.cit.*), s. 250.

²³³ Jedná se pouze o odhad, protože Michelangelova Vatikánská Pieta z přelomu 15. a 16. století (která potřebám konventů bekyň zjevně nesloužila) používá úplně ucelenou kompozici z jednoho kamene, zatímco například piety z 18. a 19. století vystavené v Národopisném muzeu Národního muzea v Praze, které pocházejí z lidového prostředí, tato kritéria nerespektují a jsou nejspíš k nerozeznání od těch středověkých. Tato kompozice je tedy nejspíš vyjádřením složitějších kulturních vztahů, než by bylo pouhé historické období.

6. Pieta z Douai

prázdná, téměř jakoby mimo samotné dílo. Přestože jsou detaily její tváře zakryté patinou, Mariina postava působí velice mladě.

Jak je tomu u piet v zásadě vždy, je i zde základní kompozice velice dynamická. Celé sousoší stabilizuje Mariina vertikální postava ne nepodobná hoře s hladkým monolitickým povrchem splývavého pláště. Kristus, na druhé straně, leží v dynamické úhlopříčce s lomenými končetinami a povrchem narušeným ostře rýsovanou muskulaturou, ranami a lámaným povrchem lemu tuniky.

Mohutné odění Marie, která shlíží na Krista a v rukou drží jeho bezvládné nahé tělo, působí velice dominantním dojmem a krom anachronických středověkých šatů nedisponuje jinými symbolickými atributy. Kristovo tělo poseté pašijovými symboly je silně objektivizované. Zdánlivý věk obou postav také navozuje dojem spíše partnerského a mileneckého vztahu.

6.4. Gotika

Ziegler by pomocí ikonografie z předcházejícího popisu piety vyvodila, že sousoší zobrazuje erotický vztah Marie ke Kristu, nebo přesněji řečeno k jeho mrtvému božskému tělu. Centrálním stabilním objektem vyobrazení je také Madona, která drží Kristovo tělo jako symbolický předmět, své oddanosti trpícímu božství, a především péči o něj. Nahé silně maskulinní tělo, které šikmo trčí z centrální osy, může být také vnímáno jako falický symbol.

Druhým interpretačním krokem by byla historická subjektivizace díla. Bylo by třeba zohlednit perspektivu jeho primárních středověkých recipientek. Co vlastně cítily bekyně, pokud (jako v konventu Bernarda Pilate) pravidelně poklekávaly a zpívaly před tímto sousoším? Skutečně se lze domnívat, že se tyto ženy primárně identifikovaly se soudobě a střídavě oblečenou Marií, která má stejně jako bekyně zahalené vlasy a z jejíhož výrazu a gest lze vyčíst pokoru, empatii a oddanost. V tomto scénáři, drží bekyně v náručí předmět své víry, péče a oddanosti, dokonalé maskulinní trpící božské tělo.

Vztah bekyně k tomuto symbolickému předmětu byl právě jádrem již zmíněných hypotéz Ziegler a Galloway. Bekyně měly velice intimní vztah k této transcendentální entitě, která ztělesňovala jejich víru a v jistém smyslu si jí touto objektivizující kompozicí zcela apropiovaly. Byly přímými vlastnicemi své víry, ale tento vztah mezi ně a toto božství stavěl neproniknutelnou bariéru. Nemohly

6. Pieta z Douai

se, jak z toho byla (možná i právem) nařčena Marguerite Porete, s tímto dokonalým božstvím podvědomě identifikovat, ale pouze o něj pečovat, být mu oddané, dokonce se za něj spirituálně vdát a snad ho i v jistém smyslu vlastnit.

S touto interpretací díla a jeho perspektivy se lze vcelku ztotožnit a jediné co jí narušuje oproti pohledu na jiné nizozemské piety je zmíněný fakt, že obě postavy jsou jednotné co do proporcí a zpracování. Není tedy tak markantní, že by Marie držela předmět ve tvaru disproporčního a oproti ní deformovaného Kristova těla, což by objektivizaci Krista činilo ještě markantnější. Musíme ale vzít v potaz i jiná kritéria, Kristus je především zobrazený ve své evangelijní podobě a posetý symboly svého utrpení, zatímco Marie je k nerozeznání od středověké měšťanky. Mariin oděv také volně splývá s podstavcem sochy, na kterém se Kristova rouška ostře láme, což Madonu vytahuje z „rámu“ uměleckého díla do skutečného světa. V tomto ohledu je Kristus v sousoší pro své středověké pozorovatelky stále předmětem.

Je také nutné si spolu s Panofským uvědomit, že unikátnost naší sošky tkví právě v její uniformitě. Piety se samozřejmě v poměrně realistickém duchu vztahovaly k jedné biblické scéně, jakožto ideálnímu vzoru, ale to není to, co vidíme zde. Jde spíš o variaci symbolických prvků (mladá žena, utrpení, svalstvo, lítost, smrtelná rána...), které jsou důmyslně rozesety na povrchu díla. Tyto prvky netvoří plastický celek, ale harmonickou i dynamickou symbolickou kompozici, jsou od sebe odděleny a úkolem gotické estetiky celého díla je tyto elementy spojit, ale nesloučit.²³⁴ Piety se tedy v tomto smyslu neodkazují k jednomu ideálu a původnímu vzoru, ale obecná strukturální koncepce všech sošek je stejná, i když se tu a tam některý element může úplně lišit (například výrazy ve tvářích). Jde vlastně o řadu unikátních exemplářů jednoho druhu.

Tato obecná koncepce, která jednotlivé piety nespojuje ani tak myšlenkou, jako spíš dynamikou kompozice se dá vztáhnout i na bekyně Francouzských Flander v této práci. Na nevelkém území jsme se zde setkali s miniaturními konventy i robustními komplexy budov s rozvinutou infrastrukturou. Naše bekyně byly v textech bezejmennou bledou masou každodenní společnosti i ctnostnými dámami s tradicemi, právy a prebendami. Byly to ženy pomýlené a podezřelé, ale

²³⁴ PANOFSKY, Erwin. 1964. *Gothic architecture and scholasticism*. Cleveland; New York: Meridian books, s. 50.

6. Pieta z Douai

i věroučně naprosto nezajímavé osoby, které se raději donekonečna přely s místními představiteli moci.

Pro tuto interpretaci je také důležité, že gotická díla byla tvořena, tak aby byla vnímaná v perspektivě,²³⁵ kterou podle Ziegler okupovala subjektivizace postavy Marie, ženy ve středním věku, která v náručí přímá své milované božství. Každopádně to není to jediné, co před sebou bekyně mohly viděly. Gotická soška skutečně neměla pouze připomenout evangelický text (tomu se její dynamika spíše vzdaluje), umožňovala svým recipientkám také (znovu)prožívat dialektiku vlastní kompozice, a také jejich lidské zkušenosti.²³⁶ I bekyně žily v tomto světě dialektického myšlení. Jestli se tedy při pohledu na tuto pietu s něčím ztotožňovaly, tak i s touto gotickou dynamikou spojování (ale ne slučování) protikladů své životní zkušenosti.²³⁷

Tato Marie ze dřeva tak rozhodně není symbolem boží matky, ale není ani pouze symbolem milenky, nebo opatrovnice. Je především opakem Krista, žena anonymního vzezření vůči dokonalému muži, žijící postava oblečená do středověké současnosti vůči historické legendě, hegemonie symbolů vůči kulturní nejistotě sociální periferie. Vztah milenky a opatrovnice je teprve to, co tyto dva neslučitelné světy spojuje, co spojuje bekyně s hegemonní středověkou společností. Tak by také bylo vhodné vnímat samotné bekyně, jako jistý (ne čistě pejorativně „vyloučený“, nebo „heterodoxní“) protiklad (hegemonní a konformní) středověké křesťanské společnosti, s kterou ale byly propojené silně dialektickým vztahem.

Je vcelku zjevné, že uvedené závěry se neomezují jen na bekyně Francouzských Flander, a ani kontext, který nám přinesl bekináž Bernarda Pilate, jistě nebyl v praxi nijak ojedinělý. Srovnatelné skupiny žen přicházely obdobně do styku se stejnou symbolikou i v mnoha jiných prostředích. Tyto závěry se zcela neomezují ani na popisovanou sošku, ale mohou být vlastní celé škále projevů mariánského a jemu podobných kultů. I tak jsou ale oba zmíněné zdroje a celá situace komunit bekyň z Douai svým způsobem jedinečné, nicméně se, jak tomu bylo i u předešlých kapitol, jedná se jen o malý a sám o sobě bezcenný fragment

²³⁵ PANOFSKY, Erwin. 1964. (*op.cit.*), s. 17.

²³⁶ *Ibid* (s. 59).

²³⁷ *Ibid* (s. 70).

6. Pieta z Douai

celkové perspektivy, kterou se zde na bekyně Francouzských Flander zobrazené v uvedených výpovědích díváme. Proto je na čase pokusit se všechny takto získané koncepty propojit.

7. Syntéza

Pracovali jsme zde s celou řadou variabilních zdrojů, které z různých úhlů popisují a vyjadřují historickou, sociální a antropologickou zkušenost bekyň Francouzských Flander a jejich i našich současníků. Naše konceptualizace bekyň tak především vychází z pestré palety historických zkušeností a finální obraz těchto žen je pro nás tedy jistou manifestací propojení lidské společnosti a světa ve kterém žije. Tento monistický přístup se ale příliš neslučuje s naším mimetickým vnímáním výpovědí, s kterými jsme v jednotlivých kapitolách pracovali. Naše představa se často těsně míjí s naším chápáním textů, z kterých jsme ji získali.

Ať už se přikloníme k jakémukoli použitému způsobu performativního čtení a analýzy textu, ke Greenblattovu historismu, Barthesově psychoanalýze, nebo k Whiteově tropice, stále se nelze ubránit pocitu, že se nedokážeme přiblížit k stejně tak analytickému pojetí světa a společnosti, ať už se jedná o genderové vztahy Butler, Lacanovu subjektivizaci, nebo *rhizome* Deleuze a Guattariho. Toto lze nápadně vidět na otevřené otázce v závěru kapitoly o Lille, kde se nám podařilo v textech nalézt silné pnutí v postavení bekyň, které se ale do historické perspektivy popisovaných událostí zdánlivě přímo nepromítlo. Stejně lze ale vnímat i silně determinující a distancovaný časový, prostorový a sociální význam výpovědí polemiků z Tournai ve srovnání s dynamickým a dialektickým vztahem bekyň z Douai k jejich prostoru a ideálům. Co je tedy tím, co se nám podařilo analýzou získat ze zdrojů, když se nejedná o celistvou představu životní zkušenosti bekyň Francouzských Flander a jejich komunit?

Jedno možné vysvětlení nám poskytuje poslední z uvedených filozofických děl. Deleuze a Guattari ve své citované knize předkládají myšlenku, že historie je na rozdíl od zdrojů jejího poznání pohyblivá.²³⁸ Křečovitá a schizofrenní představa bekyň, kterou jsme při naší práci získali, nevyjadřuje podstatu statického bytí tohoto fenoménu, kterou vidíme v pramenech, ale naopak spletitou a dynamickou cestu těchto žen vlastní existencí. Protože, jak nám také říká ve svém díle Bachtin, zdroje, s kterými pracujeme, a především jazyk, který

²³⁸ DELEUZE, Gilles; GUATTARI, Felix. 2005. (*op.cit.*), s. 23–24.

7. Syntéza a závěr

používají, samy o sobě vytvářejí jistou statiku. Výpovědi vytvořily řád věcí, v kterém se bekyně pouze mihly na své nekonečné cestě.

Klíčem k pochopení tohoto vztahu je právě historická okrajovost bekyň, kterou ani jeden z textů polemiků z Tournai nedokázal plně podchytit, i když se ji oba ze svých ideologické pozice snažili v textu vyjádřit, ale tyto ženy a jejich komunity zůstaly výpovědím obou autorů jakoby uzavřené. U genderových vztahů v listech z Lille jsme totiž dospěli k závěru, že bekyně postrádaly místo v řádu hegemonní společnosti. Údělem bekyň Francouzských Flander totiž nebylo statické bytí, ale neustálé *stávání se*, osud vyhrazený menšinám z okraje společnosti.²³⁹ Bekyně po celý svůj život pouze směřovaly k ideálům středověkého ženství, křesťanské zbožnosti, partnerské oddanosti, lidské pokory a mateřské péče, nikdy ale tyto ideály nedokázaly ztělesnit, přičemž se jedná o ty samé ideály, které jsou limitacemi vyjádření zkoumaných textů.

Toto *stávání se* poté můžeme vidět právě na vztahu těchto žen i celých jejich komunit k vlastnímu podvědomí, které reprezentuje symbolika umění vyjádřená v kultu piet.²⁴⁰ Bekyně totiž nedisponovaly pevným místem v řádu společnosti, jak tomu bylo u řeholnic, tournaiského převora nebo burgundského vévody. Nebyly ani měšťankami nebo zbožnými ženami, za které je prameny tak vehementně označují. Mezi těmito symboly se jen donekonečna snažily přesunovat. Nebyly dokonce ani družkami a opatrovicemi Krista a jeho božské dokonalosti. Právě na dialektických principech gotického myšlení můžeme vidět, že se jen bezúspěšně snažily propojit jednotlivé symboly (ženství, utrpení, charitativní péči (etc.)) tohoto gotického ideálu a tím se jím také stát. Snaha odsouzená k věčnému nezdaru, který také můžeme vidět jako její primární cíl a prostředek k uspokojení.²⁴¹

Toto postavení jistě není specifikem bekyň, lze se ale domnívat, že bekyně Francouzských Flander byly v tomto ohledu výjimečné právě mimetickou performancí textů, které jsme zde četli. Jednalo by se tedy především o specifický

²³⁹ DELEUZE, Gilles; GUATTARI, Felix. 2005. (*op.cit.*), s. 105–106.

²⁴⁰ Právě vztah podvědomí a umění je pro hypotetické závěry v tomto odstavci zásadní. I v případě bekyň se totiž jedná o prostředek převádění od podvědomého k vědomému, a právě dialektická snaha o propojení symbolů je „hrou“, která tento proces umožňuje BROWN, Norman O. 1970. *Life against death: the psychoanalytical meaning of history*. London: Sphere Books LTD, s. 66–67.

²⁴¹ Tento zdánlivě neurotický vztah je totiž ve skutečnosti zdrojem uspokojení skrz instinktivní osvobození od civilizační represe, kterou v této práci nazýváme vztahy středověké křesťanské společnosti *Ibid*, s. 65–66.

7. Syntéza a závěr

vztah historie a historického textu. Každopádně v podobném, ale jiným způsobem reprezentovaném postavení se zcela určitě nachází i jiné fenomény, které lidská společnost a její řád odsunuly na a za úplný okraj hranice vlastních sociálních vztahů, ale přesto je úplně nevyloučila a nezavrhl jako škodlivou transgresi vlastních kulturní symboliky. Možná se dnes lze podobně podívat i na důchodce, fyzicky a mentálně hendikepované osoby a další. I oni utvářejí a jsou pro ně (naší) společností utvářeny obdobně uzavřené skupiny s vlastní historií, strukturálními vztahy a prostorem a tyto skupiny postavení těchto lidí ve společnosti reprezentují. Mimetický obraz takových fenoménů se ale bude od bekyň vždy lišit, a to podle pravidel historických textů a jejich diskursu.

7.1. Závěr

V této práci jsme se setkali s celou řadou diametrálně odlišných výpovědí s různým historickým kontextem, které pocházely z různých sociálních a kulturních prostředí. Tyto texty také samy utvářely různá pojetí, času, prostoru a společnosti. V tomto sémiotickém kontextu jsem se také rozhodli vidět a vlastně i vytvořit fenomén bekyň Francouzských Flander. Přecházeli jsme napříč stoletími, událostmi a mezi prostředími různých měst, odlišných komunit bekyň a mezilidských vztahů, ale naše poznání zůstalo zcela uzavřeno do analýzy textu několika historických výpovědí.

Na takto pestré paletě textů jsme se také rozhodli nestavět do role subjektu, nebo objektu osudy jednotlivých ženy, které jsou ve zkoumaných výpovědích prezentovány a do této role nelze postavit ani samotný fenomén bekyň Francouzských Flander a jejich institucí. Jako subjekt jsme nemohli nekriticky zvolit ani původní subjekty narácí, reprezentanty moci a hegemonie, kteří texty buď psali, nebo v nich tuto moc reprezentovali. Hlavní roli v našem bádání hrála samotná společnost a její kultura.

Pomocí těchto metodologických kroků a snahou o jejich kritiku jsme dospěli k závěru že to, co nám při čtení použitých textů přišlo tak specifické, je právě způsob, jakým se diskurs společnosti snažil vyrovnat s vlastním podvědomím, kde se skrývala dynamika životní zkušenost bekyň Francouzských Flander. Tyto ženy ve své době specifickým způsobem prožívaly pnutí středověké křesťanské společnosti, dialektiku jejího symbolického myšlení a ideálů.

7. Syntéza a závěr

Na pomyslném plánu této společnosti a kultury se zkoumané obrazy bekyně a jejich společenství vůči hegemonnímu centru vztahů nacházely za samotným okrajem principů jejího fungování, ale společnost je v textech nevyloučila jako transgresi svého řádu, ale pouze jako jakousi subverzi svých ideálů a myšlení. Věčným úkolem jejich existence bylo tuto hranici překročit a přiblížit se k tak nedosažitelnému a opačnému ideálu božství. Byl to ale úkol pro Camusova Sysifa, jehož beznaděj mu dodávala stejně jako bekyním Francouzských Flander existenciální smysl bytí.

Nepotkali jsme se ani se světlicemi, heretičkami, ženami, měšťankami, nebo nevěstami Kristovými. Měli jsme co do činění s bekyněmi Francouzských Flander a jejich komunitami na cestě historickými texty, společností, životem a touhami vlastního podvědomí.

Seznam použité literatury

- ANCELOT, Jacques A. 1828. *Marie de Brabant poëme en 6 chants*. Paris: Canel.
- BADIOU, Alain. 1988. *L'être et l'événement*. Paris: Édition du Seuil.
- BACHTIN, Michail M. 2007. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renaissance*. Praha: Argo. BACHTIN, Michail M. 2007. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renaissance*. Praha: Argo.
- BACHTIN, Michail Michailovič. 1980. *Román jako dialog*. Praha: Odeon.
- BERKHOFER, Robert F. Jr. 1998. *Beyond the Great story*. Cambridge: Harvard University Press.
- BOLTON, Brenda. Thirteen-Century Religious Women. Further Reflection on the Low Countries „Special Case“. In *New trends in feminine spirituality: the holy women of Liège and their impact*. Turnhout: Brepols Publishers, 1999, rozsah: 129-159.
- BROWN, Norman O. 1970. *Life against death: the psychoanalytical meaning of history*. London: Sphere Books LTD.
- BURNHAM, Louisa. Reliques et résistance chez les Béguins de Languedoc. In: *Annales du Midi: revue archéologique, historique et philologique de la France méridionale*. 2006, 118 (255). Regards américains sur le midi médiéval, sous la direction de Hélène Débax, rozsah: 353-368.
- BUTLER, Judith. 2016. *Závažná těla: O materialitě a diskursivních mezích "pohlaví"*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- BYRNE, Joseph B. 2012. *Encyclopedia of the Black Death*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO.
- COHN, Samuel Kline. 2006. *Lust for liberty: the politics of social revolt in medieval Europe, 1200-1425: Italy, France, and Flanders*. Cambridge: Harvard University Press.
- COOMANS, Janna. 2021, *Urban Health and Environment in the Late Medieval Low Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.

Seznam použité literatury a přílohy

- COOMANS, Thomas. Saint-Christophe à Liège: la plus ancienne église médiévale du mouvement béguinal. In: *Bulletin Monumental*. 2006, 164 (4), rozsah: 359-376.
- COULON, Alphonse Marie. 1891. *Histoire du béguinage Sainte Elisabeth à Courtrai, d'après les documents authentiques*. Courtrai: Vermau.
- COVILLE, Alfred. Gilles li Muisis, abbé de Saint-Martin de Tournai, chroniqueur et moraliste. In: *Histoire littéraire de la France*. 1938, 37, rozsah: 250-324.
- ČAPSKÁ, Veronika. 2014. Zbožnost. In: STORCHOVÁ, Lucie a kol. 2014. *Koncepty a dějiny*. Praha: Skriptorium, rozsah: 319-337.
- DE SMET, Joseph Jean. 1841. *Corpus chronicorum Flandriae II: sub auspiciis Leopoldi Primi, serenissimi Belgarum regis / edidit J.-J. de Smet*. Bruxellis: Ex officina typographica M. Hayez.
- DELEUZE, Gilles; GUATTARI, Felix. 2005. *A Thousand Plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Minneapolis; London: University of Minnesota Press.
- DEMULYN, Jan. Guild Politics and Political Guilds in Fourteenth-Century Flanders. In: *The Voices of the People in Late Medieval Europe: Communication and Popular Politics*. Turnhout: Brepols Publishers, 2014, rozsah: 15-48.
- DEREGNAUCOURT, Jean-Pierre. 1993. *Autour de la mort à Douai; attitudes, pratiques et croyances (vers 1250 vers 1500)*. Lille: Université Charles-de-Gaulle – Lille 3.
- DEREGNAUCOURT, Jean-Pierre. *Les béguines de l'hôpital des Wetz de Douai de 1350 à 1372*. In: *Revue du Nord*. 2000, 82 (334), rozsah: 35-52.
- DINZELBACHER, Peter. 2003. *Svěťice, nebo čarodějky*. Praha: Vyšehrad.
- FOUCAULT, Michel. 1969. *L'archéologie du savoir*. Paris: Gallimard.
- FRYE, Northrop, 1963. *Fables of Identity. Studies in Poetic Mythology*. New York: Harcourt, Brace & World.
- GALLOWAY, Panelope. Beguine communities in northern France. In: WATT, Diane. 1997. *Medieval women in their communities*. Cardiff: University of Wales Press, rozsah: 92-115.

Seznam použité literatury a přílohy

- GALLOWAY, Penelope. "Life, learning and wisdom": the forms and functions of beguine education. In: FERZOCO, George; MUESSIG, Carolyn. 2000. *Medieval monastic education*. New York; London: Leicester University Press, rozsah: 153-168.
- GALLOWAY, Penelope. 1998. *The origins, development and significance of the Beguine communities in Douai and Lille, 1200-1500*. Oxford: University of Oxford.
- GALLOWAY, Penny. Neither miraculous nor astonishing. The devotional practice of beguine communities in French Flanders. In: *New trends in feminine spirituality: the holy women of Liège and their impact*. First edition. Turnhout, Belgium: Brepols Publishers, 1999, rozsah: 107-127.
- GALLOWAY, Penny. The Renovation of the Chapel in the Beguinage of Lille. In: Rubin, Miri. 2009. *Medieval Christianity in practice*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, rozsah: 246-254.
- GEERTZ, Clifford. 1973. *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books.
- GÉRARD, A. Une institution charitable méconnue: le Béguinage de Lille (1245-1841). In: *Histoire des sciences médicales*, 1983, 17 (3), rozsah: 223–230.
- GREENBLATT, Stephen. Neviditelné střely. In: BOLTON, Jonathan. 2007. *Nový historismus / New historicism*. Brno: Host, rozsah: 92-149.
- GUIDERA, Christine. The Role of the Beguines in Caring for the Ill, the Dying, and the Dead. In: DUBRUCK, Edelgard E; GUSICK, Barbara I. 1999. *Death and Dying in the Middle Ages*. New York: P. Lang, rozsah: 51-72.
- GUILHAUMOU Jacques. A propos de l'analyse de discours: les historiens et le « tournant linguistique ». In: *Langage et société*. 1993, 65, rozsah: 5-38.
- GUILHAUMOU, Jacques. L'historien du discours et la lexicométrie [Étude d'une série chronologique: le « Père Duchesne » d'Hébert (Juillet 1793 - mars 1794)]. In: *Histoire & Mesure*. 1986, 1 (3-4), rozsah: 27-46.
- GUNDMANN, Herbert. 1961. *Religiöse Bewegungen im Mittelalter: Untersuchungen über die geschichtlichen Zusammenhänge zwischen der Ketzerei,*

Seznam použité literatury a přílohy

den Bettelorden und der religiösen Frauenbewegung im 12. und 13. Jahrhundert und über die geschichtlichen Grundlagen der deutschen Mystik: Anhang, Neue Beiträge zur Geschichte der religiösen Bewegungen im Mittelalter. Hildesheim: Olms Verlagsbuchhandlung.

HOWARD, Jean E. Nový historismus ve studiích o renesanci. In: In: BOLTON, Jonathan. 2007. *Nový historismus / New historicism.* Brno: Host, rozsah: 54-91.

HALLMANN, Eduard. 1843. *Die Geschichte des Ursprungs der belgischen Beghinen: nebst einer authentischen Berichtigung der im 17. Jahrhundert durch Verfälschung von Urkunden in derselben angestifteten Verwirrung.* Berlin: G. Reimer.

HUIZINGA, Johan. 2010. *Podzim středověku.* Litomyšl: Paseka.

KAUFFMAN, Christopher J. 1976. *Tamers of death: the history of the Alexian Brothers from 1300 to 1789.* New York: Seabury Press.

KUTNAR, František. 2019. *O dějinách, lidu a lidech.* Červený Kostelec: Pavel Mervart.

LACAN, Jacques. 2006. *Imaginárno a symbolično / Imaginaire et symbolique.* Praha: Academia.

LADY MORGEN, Sydney. 1835. *The Princess, or the Beguine,* Paris: Baundry.

LARUE, Jean-Pierre. La grande Moëre, un polder franco-belge. In: *Hommes et Terres du Nord*, 1982, 1, rozsah: 88-94.

LAUWERS, Michel; SIMONS, Walter. 1988. *Béguins et Béguines à Tournai au Bas Moyen Age.* Tournai: Archives du Chapitre Cathédral.

LE BRAS, Gabriel. Toussaert (Jacques) Le Sentiment religieux en Flandre à la fin du Moyen Age. *Archives de sociologie des religions.* Paris: Éditions de l'EHESS, 1964, 17, rozsah: 214-215.

LE GOFF, Jacques. E. Delaruelle, E. R. Labande, P. Ourliac, L'Église au temps du Grand Schisme et de la crise conciliaire.; J. Toussaert, Le sentiment religieux en Flandre à la fin du Moyen Age. *Annales. Economies, sociétés, civilisations.* 1966, 21 (2), rozsah: 406-411.

Seznam použité literatury a přílohy

- LEFEBVRE, Henri. 2000. *La production de l'espace*. Paris: Anthropos.
- LERNER, Robert E. 1972. *The Heresy of the Free Spirit in the Later Middle Ages*. Berkeley: University of California press.
- LESBROUSSART, Jean-Baptiste. 1789. *Annales de Flandre de P. d'Oudegherst, enrichies de notes grammaticales, historiques & critiques, & de plusieurs chartres & diplomes, qui n'ont jamais été imprimés, avec un discours préliminaire servant d'introduction à ces annales*. Gand: P. F. de Goefin.
- LESTOCQUOI, Jean. Jacques Toussaert. Le sentiment religieux en Flandre à la fin du Moyen Âge. In: *Revue d'histoire de l'Église de France*. 1964, 50 (147), rozsah: 158-161.
- LÉVI-STRAUSS, Claude. 2006. *Strukturální antropologie*. Praha: Argo.
- MAIER, Christoph T. 2000. *Crusade propaganda and ideology: model sermons for the preaching of the cross*. New York: Cambridge University Press.
- MCDONNELL, Ernest W. 1954. *The Beguines and Beghards in medieval culture: with special emphasis on the Belgian scene*. New Brunswick, N.J: Rutgers University Press.
- MESTAYER, Monique. Rivalités et dépendances entre villes: l'exemple de Douai du Moyen Âge à nos jours. In: *Revue du Nord*. 2000, 82 (335-336). rozsah: 413-422.
- MIRAMON, Charles de. Les donnés à Lille au Moyen Age. Une forme de vie religieuse laïque. In: *Revue du Nord*, 1994, 76 (305), rozsah: 231-253.
- MIREILLE, Jean. 1992. *La chambre des comptes de Lille: (1477-1667); l'institution et les hommes*. Paris: École des Chartes.
- MIROT, Léon. L'état bourguignon-flamand au quinzième siècle. In: *Journal des savants*. 1942, 2, rozsah: 66-81.
- MOLS, Roger. TOUSSAERT (J.). Le sentiment religieux en Flandre à la fin du moyen âge. In: *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*. Bruxelles: Fondation universitaire[etc.]. 1966, 44 (2), rozsah: 628-633.

Seznam použité literatury a přílohy

- MONROSE, Luis. Literární studie o renesanci a předmět historie. In. BOLTON, Jonathan. 2007. *Nový historismus / New historicism*. Brno: Host, rozsah: 44-53.
- MOREAU, Édouard de. 1940-1952. *Histoire de l'Église en Belgique*. Bruxelles: l'Édition Universelle
- MUISIS, Gilles Li. 1882. *Poésies de Gilles Li Muisis* / publ. pour la première fois d'après le manuscrit de Lord Ashburnham par M. le baron Kervyn de Lettenhove. Louvain: Impr. de J. Fefever.
- NIEUWENHUYSEN, Andrée Van. Documents relatifs à la gestion des finances de Philippe le Hardi, duc de Bourgogne et comte de Flandre (1384-1404). In: *Bulletin de la Commission royale d'histoire. Académie royale de Belgique*. 1980, 146, rozsah: 69-312.
- PANOFSKY, Erwin. 1964. *Gothic architecture and scholasticism*. Cleveland; New York: Meridian books.
- PAVIOT, Jacques. Tournai dans l'Histoire bourguignonne. In *Les grands siècles de Tournai (12e-15e siècles): recueil d'études publié à l'occasion du 20e anniversaire des Guides de Tournai*. 1993. Tournai: Cathédrale Notre-Dame; Louvain-la-Neuve: Université catholique de Louvain.
- PÉGE, Paul Denis du. 1963. *Documents sur le béguinage de Lille, 1245-1841*. Lille: impr. S.I.L.L.C.
- PETRÁŇ, Josef. 1985. *Dějiny hmotné kultury I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- PIRENNE, Henri. 1971. *Early democracies in the Low Countries: urban society and political conflict in the Middle Ages and the Renaissance*. New York: W.W. Norton.
- PLATELLE, Henri; LOTTIN, Alain; CLAUZEL, Denis. 1989. *Histoire des Provinces Françaises du Nord: 2. Des principautés à l'empire de Charles-Quint (900-1519)*. Arras: Artois Presses Université.
- RICOEUR, Paul. 2000. *Čas a vyprávění I. Zápletka a historické vyprávění*. Praha: Oikoymenh.
- RYŚ, Grzegorz. 2004. *Inkvizice*. Praha: Mladá fronta.

Seznam použité literatury a přílohy

- ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Prostor. In: STORCHOVÁ, Lucie a kol. 2014. *Koncepty a dějiny*. Praha: Skriptorium, rozsah: 36-45.
- SCHMITT, Jean-Claude. 1978. *Mort d'une hérésie: l'Église et les clercs face aux béguines et aux béghards du Rhin supérieur du XIVe au XVe siècle*. Paris; New York: Mouton.
- SIMONS, Walter. 2001. *Cities of Ladies, Beguine Communities in the Medieval Low Countries, 1200-1565*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- SIMONS, Walter. Begijnen en begarden in het middeleeuwse Douai. In: *De Franse Nederlanden/Les Pays-Bas Français*. 1992, 17, rozsah: 180-197.
- STORCH, Ludwig. 1833. *Die Beguine*. Frankfurt am Main: Sauerländer.
- STROICK, Autberius. Collectio de scandalis ecclesiae. Nova editio. In: *Archivum Franciscanum Historicum*. Florence: Quaracchi. 1931, 24, rozsah: 33-62.
- TARRANT, Jacqueline. The Clementine decrees on the beguines: Conciliar and papal. *Archivum Historiae Pontificiae* [online]. Rome: GBPress- Gregorian Biblical Press. 1974, 12 [cit. 2020-05-03], rozsah: 300–308.
- TEBRAKE, William H. 1994. *A plague of insurrection: popular politics and peasant revolt in Flanders, 1323–1328*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press.
- TOUSSAERT, Jacques. 1960. *Le sentiment religieux, la vie et la pratique religieuse des laïcs en Flandre maritime et au „West-Hoeck“ de langue flamande aus XIVe, XVe et début du XVIe siècle*. Paris: Plon.
- VENARD, Marc. Pierre Chaunu. Le temps des Réformes. Histoire religieuse et système de civilisation. La crise de la chrétienté. L'éclatement (1250-1550). In: *Archives de Sciences Sociales des Religions*. Paris: EHESS. 1974, 38, rozsah: 163-164.
- VEYNE, Paul, 1971. *Comment on écrit l'histoire. Essai d'épistomologi*. Paris: Ed. du Seuil.
- VILLERS, Jean Béathune de. 1883. *Cartulaire du béguinage de Sainte-Élisabeth a Gand*. Bruges: Aimé de Zuttere.

Seznam použité literatury a přílohy

WALSH, Christine. 'Erat Abigail Mulier Prudentissima': Gilbert of Tournai and Attitudes to Female Sanctity in the Thirteenth Century. In: *Studies in Church History*. 2011, 47, rozsah: 171–180.

WHITE, Hayden. 2010. *Tropika diskursu*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

WINTER, Patrick M. De. Castles and Town Residences of Philip the Bold, Duke of Burgundy (1364-1404). In: *Artibus et Historiae*. 1983, 4 (8), rozsah: 95-118.

WINTERSHOVEN, Edm von. 1892. *Notes et documents concernant l'Ancien Béguinage de Saint-Christophe à Liège*. Louvain: Peeters.

WOGEN-BROWNE, Jocelyn a HENNEAU, Marie-Élisabeth. Introduction: Liège, the Medieval „Women Question“, and the Question of Medieval Women. In: *New trends in feminine spirituality: the holy women of Liège and their impact*. First edition. Turnhout, Belgium: Brepols Publishers, 1999, rozsah: 1-33.

ZIEGLER, Joanna E. 1992. *Sculpture of compassion: the pietà and the Beguines in the southern low countries c. 1300–c. 1600*. Brüssel: Inst. Historique Belge de Rome.

Přílohy

Všechny textové přílohy byly vydány v edici PÉGE, Paul Denis du. 1963. *Documents sur le béguinage de Lille, 1245–1841*. Lille: impr. S.I.L.I.C, s 68–72. Obrazová příloha pochází z knihy ZIEGLER, Joanna E. 1992. *Sculpture of compassion: the pietà and the Beguines in the southern low countries c. 1300–c. 1600*. Brüssel: Inst. Historique Belge de Rome.

Příloha 1.

Text stížnosti představené nemocnice bekináže v Lille Catherine Dufour místním dominikánům na jmenování Jacquemine Dubies novou představenou.

Původní dokument pochází z 3. února 1386.

A tous chiaux qui ces presentes lettres verront ou orront, Kateline Dou Four, maitresse del hospital dou beghinage de Lille en le paroche Saint Andrieu d'elés le ville de Lille et par le volanté, constamment et accord de mes compagnes dudit lieu, salut en notre Seigneur. Comme il est ainsi que Monsieur le gouverneur de Lille est venu de fait en nostre dit lieu et sans parler au maitre ne as

Seznam použité literatury a přílohy

gouverneur dudit lieu et y a mis de fait demiselle Jaqueminie Dubois ditte Bienvenue et l'y a donné le pain dudit lieu et aussy mansion audit lieu, laquelle cose est et peut estre au très grand grief, prejudice et damage dudit lieu, car oncques tel cose ny fut faite, scachent tous quepour y estre remédier et conseilier es choses dessus dittes, nous nous sommes traittés à nos maitres et gouverneurs prieur et couvent des prescheurs dou convent de Lille, lequel prieur est estably et ordonné anciennement par nos fondeurs et fonderesses doudit lieu pour y être gouverneur et maitre doudit lieu, eaux priant requerant pour Dieu et par charité qui ils nous voellent ayder et conseilier es choses dessus dittes et pour cachier par tout là il appartiendra que pour y estre entretenu et gardés en nos bons droits et en nos bonnes coustumes et usages, ensi que nous avons esté tenus et maintenus anchinement et de si longtemps que il n'est mémoire dou contraire; prions et supplions aussy à nos très redouté seigneur et prince Monseigneur de Bourgoigne, conte de Flandre et d'Artois que il nous voeille tenir et garder nos droits es choses dessus dittes. En témoignage en plus grande affirmation de vérité, nous avons mis le seel dudit hospital à ces présentes lettres qui furent faites le tierce jour dou mois de février l'en de grâce 1385.

Příloha 2

Text zprávy komise ustanovené k vyšetřování sporu mezi burgundským vévodou a převorem dominikánů z Lille.

Původní dokument pochází z 26. května 1386.

A tous ceulx qui ces présentes lettres verront ou orront, Johan de Flosch prestre, maistre de l'ospital Nostre Dame dit le contesse a Lille et Henri Lippin conseilier de monseigneur de Bourgongne salut. Savoir faisons que nous avons receu et veu une commission de Nos Seigneurs du conseil de nostre très redoubté seigneur de Bourgongne, conte de Flandres, d'Artois et de Bourgongne, de laquelle la tenur cy après s'ensuit. Les gens du conseil de monsieur le duc de Bourgongne, conte de Flandres, d'Artois et de Bourgongne ordonnés en Flandres. A nos bien amés le maistre de l'ospital Nostre Dame dales la Salle à Lille ou l'un des frères dudit hospital et Henry Lippin, notre compaignon du Conseil, salut. Comme question et procès soient meus par devant nos entre le prieur des frères prêcheurs de Lille d'une part et le procureur de nostre dit Seigneur d'autre part, pour cause de ce que ledit prieur se dist estre maistre et gaverneur de la maison

Seznam použité literatury a přílohy

hospital con dist les Beghines dehors la porte Saint Pierre de Lille; a quoy ledit procureur ou nom et pour nostre dit Seigneur a mis contradict, disans qu'à nostre dit seigneur appartient le gouvernement, donation et administration d'icelui Béghinage comme founder et non à autre. Et sont ycelles parties rechues en fais contraires; nientmain nous avons entendu naguaires et depuis la dicte question encommenchiée, le maitresse dudit Béghinage est alée de vie à trespas, et qu'il est nécessité pour le profitdudit béghinage et des béghines d'icelli que l'une d'ycelles y soit ordonnee et commise comme maistresse pour ledit béghinage ordonner et gouverner, ainsi que faire se doit et appartient par ycelle maistresse, et pour ce que on dist que ledit prieur se veult vouldroit avanchier de sa volanté nonobstant la dicte question de voloir faire ou recevoir la élection de la dicte maistresse qui seroit en atemptant contre ledit procès et question, Nous pour ceste fois vous mandons commettons adfin que ledit béghinage ne demure sans gouvernement, que la dicte maistresse vous ordonnes comme par main souveraine, ainsi et par la manière que faire se doit et qu'on le feroit, ce il n'estoit poin question comme dit est, sans prejudice audit procès et audit prieur pour le temp advenir, faisons deffense, mestier audit prieur quant à présent et durant la question dessus dite il ne s'en entremette en aucune manière de ce faire, vous donnons pooir et mandement especial par ces presentes données à Lille Ve jour de may l'an de grâce mil CCC IIIxx et six, par messeigneurs de conseil: J. Lefevre. Par le vertu de laquelle commission dessus incorporee et pour accomplir le contenu d'icelles nous nos sommes transportés devant dit aujourd'huy et par boin avis prins à tout le couvent dudit béghinage et autres bonnes gens, avons par bonne délibération esleu, et donné, et établi, ordenons et establisons par ces présentes demizele Marie du Mees estre maistresse doudit béghinage et tout en le forme et manière que faire le devons selon le pooir à nous donné par la commission dessus escripte. En tesmoign de vérité nous avons mis et pendus nos seels à ces lettres. Ce feu fait le XXVIe jour de may l'an de grâce mil CCC IIIxx et six.

Příloha 3.

Text zprávy o vyřešení sporu v otázce jmenování představené bekináže v Lille.

Původní dokument pochází z 20. listopadu 1388.

A tous ceulx qui ces lettres verront, les gens du conseil de Monseigneur le duc de Bourgogne, conte de Flandres, d'Artois et de Bourgogne ordonez en

Flandres salut. Comme par vertu de certain mandement impetré à nostre dit seigneur par le prieur des frères prêcheurs de Lille, yceulx prieux ait fait convenir le procureur de nostre dit seigneur audit lieu de Lille par devant nous à Lille pour reison de ce que le prieur disoit à lui appartenir comme maistre et gouverneur du béghinage de Lille le droit et le pooir de donner et ottroyer les lieux et les provendes dudit béghinage toutteffois et à telles beghines ou femmes dévotes quil li samble expédient et bon à faire et que en cat que le gouverner de Lille sestoit avanchiés de mettre oudit béghinage demisielle Jacquemine Du bies dice Bienvenu, sans le gré, consentement et accord dudit prieur, che devoit estre rapellé et compté pour nient (*néant*) comme indeuement faicte par le dit gouverneur, et pour telle conclusion avoir, disoit le dit prieur entre les autres choses que très haute et très puissante dame de bonne mémoire, la contesse Margarite lors contesse de Flandres et de Haynau, veult, consenti et ordena que le prieur de couvent des dits frères prêcheurs qui lors estoit et quelconques le soit pour le temps après ensuivant, fust maistre et gouverneres du béghinage devant dit, ainsi que la dicte dame lavoit maintenu jusques à celli jour et que le dit prieur eust ou dit béghinage plain pooir en toutes choses, fors que de gouverner lheritage dicelli, a quoy le dit procureur respondi par plusieurs raisons alencontre dudit prieur, disant que nostre dit seigneur estoit et devoit estre seigneur et maistre de donner et ottroyer comme fondeur et gardien dudit béghinage les lieux, places et provendes diecelli et quil y devoit et doit plain pooir en toutes choses siavant que seigneur temporel et fondeur peut avoir et que prouvende donné ale dicte demiselle par le dit gouverneur ou nom de nostr dit seigneur et par ses lettres devoit estre dit bien et deuement donné et ottroyée et se devoit par ce sustenir avec autres raisons que le dit procureur disoit et proposoit et que se le dit prieur avoie eu ou pooit avoir aucun droit oudit béghinage, si nestoit, ce ne devoit estre entendu que en cas de conscience et que audit prieur qui est de ordone mendiant ne peut competter ne appartenir chose qui ait rewart à temporel, savoir faisons que du discord dessus dit les dictes parties, pour bien de paix et de nostre consentement, se sont accordé et appointié ensemble par le manier qui sensuit, est assavoir que le dicte damiselle Jacquemine joira du don à le fait par nostre dit seigneur et de le possession à elle baillié ou dit béghinage par le dit gouverneur de Lille sans prejudice audit prieur présante et advenir et demura ycelli prieur en son droit tel quil avoit ou pooit avoir oudit béghinage paravant le don fait à le dicte

Seznam použité literatury a přílohy

damiselle Jacquemine et sans ce aussi que pour cest appointment le procureur de nostre dit seigneur, ou nom dicelli seigneur et ledit prier pour lui et ses successeurs sen puissent aidier lun contre l'autre ou temps avenir, mais demeurent icelles parties en leur droit tant ainsi que se onques ledit cas et don fust avenus et se le mestresse que nous instituames en poet pendant cest, sans le prejudice dudit prier et mettons à nient che qui en fut fait. Donné à Lille le XXe jour de novembre lan de grâce M. CCC IIIxx et huit.

Seznam použité literatury a přílohy

Obrazová příloha 1.

Pieta pocházející z konventu *černých sester* v Tournai.

